

VALGAMAA PARTNERLUSKOGU ÜHISSTRATEEGIA 2023-2027

KINNITATUD 30.05.2023, MUUDETUD 28.11.2024, 30.06.2025 TOIMUNUD
ÜLDKOOSOLEKUL

Sisukord

Mõisted	3
Sissejuhatus	5
1. Üldosa	6
1.1. Valgamaa Partnerluskogu	6
1.2. Tegevuspiirkond	7
1.3. Liikmeskond	8
1.4. Juhtimine ja töökorraldus	8
1.5. Organisatsiooni areng	10
1.6. Valgamaa Partnerluskogu varasem kogemus	10
1.7. Majanduslik elujõulisus	12
1.8. Strateegia koostamise protsess ja kaasamine	12
2. Sotsiaalmajanduslik iseloomustus	14
2.1. Asukoht	14
2.2. Rahvastik	16
2.3. Majandus ja ettevõtlus	21
2.4. Tehniline infrastruktuur	27
2.5. Teenused	29
2.6. Sotsiaalsed riskirühmad ja tervis	34
2.7. Kogukonnad, seltsitegevus	39
3. Tegevuspiirkonna arengutegurite analüüs SWOT-meetodil	42
3.1. Tugevused ja võimalused	42
3.2. Nõrkused ja ohud	43
3.3. SWOT koondtabel	45
3.4. Vajaduste analüüs arengutegurite põhjal	46
4. Strateegilised valikud	47
4.1. Visioon 2027	47
4.2. Prioriteedid ja eesmärgid	47
4.3. Koostöö valikud	48
4.4. Uuenduslikkus	49
4.5. Seosed teiste strateegiate, arengukavade ja programmidega	50
4.5.1. Euroopa Liidu ühise põllumajanduspoliitika strateegiakava 2023–2027	50
4.5.2. Ühtekuuluvuspoliitika fondide rakenduskava perioodiks 2021–2027	50
4.5.3. Heaolu arengukava 2023– 2030	51

4.5.4.	Strateegia „Eesti 2035“	51
4.5.5.	Piirkondlikud arengukavad.....	51
5.	Strateegia tegevuskava	54
5.1.	Strateegia struktuur.....	54
5.2.	Meetmete kirjeldus	54
5.2.1.	Meede 1 Elujõuline mikroettevõtlus.....	55
5.2.2.	Meede 2 Aktiivsed kogukonnad ja noored	57
5.2.3.	Meede 3 Tugevad võrgustikud	59
5.2.4.	Meede 4 Sotsiaalne turvatunne.....	62
6.	Strateegia rakendamine ja seire	64
6.1.	Projektitoetuse taotluste hindamine.....	64
6.2.	Strateegia rakendamise aja-, tegevus- ja rahastamiskava	65
6.3.	Strateegia juhtimine, seire ja uuendamine	65
7.	LISAD	68
7.1.	Lisa 1 Partnerluskogu tegevuspiirkonna kaart.....	68
7.2.	Lisa 2 Partnerluskogu elukondlike teenuste ja kogukonnakeskuste kaardistus	69
7.3.	Lisa 3 Partnerluskogu strateegia seosed riiklike ja piirkondlike arengudokumentidega	69
7.4.	Lisa 4 Mittetulundusühingu Valgamaa Partnerluskogu liikmed 27.04.2023 seisuga	74

Mõisted

Leader: Euroopa Liidu algatusprogramm maapiirkonnas kohaliku elu edendamiseks läbi kohaliku tasandi koostöö (prantsuse keeles: Liaison entre Actions de Développement de l'Economie Rurale – seosed erinevate maamajanduse arengu tegevuste vahel).

Partnerluskogu: mittetulundusühing Valgamaa Partnerluskogu.

PRIA: Põllumajanduse ja Registreeritud Informatsiooni Amet, Leaderi meetme rakendusüksus.

EAFRD: Maaelu Arengu Euroopa Põllumajandusfond (inglise keeles European agricultural fund for rural development)

ESF+: Euroopa Sotsiaalfond+.

Määrus: maaeluministri määrus „LEADERi kohaliku arengu strateegia 2023–2027 rakendamine“

Tegevuspiirkond: territoorium, mis vastab Otepää ja Valga valla (välja arvatud Valga linn) territooriumile, Hellenurme ja Palupera ning Aakre kandi küladele Elva vallas, kuhu on suunatud Valgamaa Partnerluskogu tegevus.

Kohalik ressurss: laiemas mõistes Eestist, kitsamas mõistes tegevuspiirkonnast kättesaadav sisend (sh puit, savi, kivi, põllumajandussaadused, toit jne) kaupade ja teenuste toomisse.

Lapsed ja noored: 0–30-aastased (kaasa arvatud) füüsilised isikud.

Kogukond: ajalooliselt, kultuuriliselt või looduslikult ühtekuuluv või sotsiaalsete suhete võrgustiku kaudu seotud inimeste rühm või ühishuvist lähtuv geograafiliselt külgnev piirkond.

KOV: kohaliku omavalitsuse üksus.

MTÜ: mittetulundusühing; isikute vabatahtlik ühendus, mille eesmärgiks või põhitegevuseks ei ole majandustegevuse kaudu tulu saamine.

Äriühing: omanikule või omanike rühmale kuuluv eraõiguslik juriidiline majandusüksus. Äriühing on täisühing, usaldusühing, osaühing, aktsiaselts ja tulundusühistu.

TuÜ: tulundusühistu.

Ettevõtja: füüsiline isik, kes pakub oma nimel tasu eest kaupu või teenuseid ning kellele kaupade müük või teenuste osutamine on püsiv tegevus, ning äriühing.

FIE: füüsilisest isikust ettevõtja.

Mikroettevõtte: ettevõtte, mis annab tööd vähem kui 10 inimesele ja mille aastakäive ja/või aastabilansi kogumaht ei ületa 2 miljonit eurot.

SA: sihtasutus, eraõiguslik juriidiline isik, millel ei ole liikmeid ning mis on loodud vara valitsemiseks ja kasutamiseks põhikirjaliste eesmärkide saavutamisel.

Elukondlik teenus: esmatasandi teenus, mis peab olema inimestele igapäevaselt ja võimalikult lihtsalt kättesaadav (nt esmatarbekaubad, söögikohad, arstiabi, hoolekanne, postipank, lastehoid, isikuteenused – juuksur, pesumaja, saunateenus jne). Elukondlikud teenused on suunatud eelkõige kogukonna liikmetele – kasusaaja on kogukonna liige.

Koostöövõrgustik: vabatahtlikkuse alusel tegutsev ühiste huvide ja tegevusvaldkonnaga inimeste/organisatsioonide kogum, kus toimub eesmärgipärane suhtlemine ja tegevus uue teadmise loomiseks, vastastikuseks õppimiseks, arenguks jne.

Innovatsioon: tegevuspiirkonnas füüsiliselt, sotsiaalselt või majanduslikult uuenduslik lahendus või protsess, sh uudne töö- või koostoimeviis; uudne äri mõte; keskkonda ja ressursse säästvam lahendus; uudne töökeskkond või töökoha organiseeritus (nt IKT-vahendite abil); uude turundusmudeli või -meetodi rakendamine elu- või ettevõtluskeskkonna arendamisel; uuenduslik või olulisel määral parendatud toode või teenus (aluseks OECD definitsioon).

Strateegia integreeritus: strateegia laiapõhjaline lahendus, mis põhineb erinevate taotlejagruppide ja meetmete koostoime kaudu strateegia eesmärkide saavutamisel. Käesolev strateegia on sidus eelmise perioodi Valgamaa Partnerluskogu strateegia ning teiste piirkonna arengukavadega.

Sissejuhatus

Käesolev dokument on Valgamaa Partnerluskogu (edaspidi partnerluskogu) strateegia, mis on aluseks tegevuste elluviimisel aastatel 2024-2027. Partnerluskogu üldkoosolek kinnitas strateegia 30. mail 2023.

Strateegia on suunatud koostöö ja partnerluse kaudu arendustegevuse elluviimisele piirkondlikul tasemel. Toetust strateegia elluviimiseks taotletakse „Euroopa Liidu ühise põllumajanduspoliitika Eesti strateegiakava aastateks 2023–2027“ sekkumise 8.4 „LEADER – kogukonna juhitud kohalik areng“ ning „Ühtekuuluvuspoliitika fondide rakenduskavas perioodiks 2021–2027“ prioriteetse suuna prioriteetne suund sotsiaalsele innovatsioonile: innovaatilised kogukondlikud lahendused sotsiaalhoolekandes erieesmärk (k) raames.

Strateegia koosneb neljast osast:

I Olukorra kirjeldus (peatükid 1 ja 2), mis annab ülevaate partnerluskogust kui organisatsioonist, selle tegevuspiirkonnast ja arengust ning sotsiaalmajanduslikust olukorrast. Tegevuspiirkonna arenguvajaduste analüüs on toodud peatükis 3.

II Strateegilised valikud (peatükk 4), kus on kirjeldatud, millistele vajadustele ja sihtrühmadele partnerluskogu oma tegevuses strateegiaperioodil keskendub.

III Tegevuskava aastani 2027 (peatükk 5), kus on välja toodud meetmed, mis viiakse ellu aastatel 2024 kuni 2027.

IV Strateegia rakendamine ja seire (peatükk 6), mis annab ülevaate, kuidas korraldatakse strateegia elluviimine ja seire ning kuidas toimub strateegia uuendamine.

1. Üldosa

1.1. Valgamaa Partnerluskogu

12. aprillil 2006. a moodustati ametlikult mittetulundusühing Valgamaa Partnerluskogu, mis tegutses mitteformaalse organisatsioonina juba aastast 2001. Partnerluskogu on Leaderi tegevusrühm, kus otsuseid tehakse erinevate sektorite koostöös kaasates piirkonna elanikke ning organisatsioone.

Mittetulundusühing Valgamaa Partnerluskogusse (www.valgaleader.ee) kuuluvad omavalitsused, mittetulundus- ja erasektori organisatsioonid, kelle ühiseks eesmärgiks on kohalik areng ning piirkonna terviklik areng Valgamaal. Partnerluskogu on määratlenud oma missiooni

Tegutseme kogukonna ja ettevõtjate partnerina piirkonna inimeste heaks elukeskkonna parandamisele suunatud arenguideede elluviimisel.

Partnerluskogul kui erinevaid huvigruppe koondava organisatsiooni tegevuspõhimõtted ja väärtused on:

- **UUENDUSLIKKUS**
Meil on avatud meel ja lai maailmavaade. Julgustame ettevõtjaid, kogukondi ja noori ühes õppima ning teostama omanäolisi ja innovaatilisi ideesid. Uute ideede ja teadmiste saamiseks korraldame koolitusi, õppereise, koostööprojekte, teineteisega kogemuste vahetamist ning parimate praktikate tutvustamist.
- **MEESKOND**
Oleme tugev, asjatundlik ja muutustega kohanev meeskond, kes pakub tuge kogukondadele, noortele ja ettevõtjatele. Meid motiveerib üheskoos oma piirkonna arendamine ja selle piirkonna erilise ja ainulaadsuse esile toomine. Meie liikmeskond toetub ühistele väärtustele, sõbralikele suhetele ning valmidusele oma panust anda.
- **POSITIIVSUS**
Meil on lahendustele suunatud hoiak, et näha kõiges ja kõigis potentsiaali. Oleme toetav ja sõbralik meeskond, kes motiveerib ja julgustab liikmeid ning meie sihtrühmi. Kõik on meie sekka oodatud ja kutsutud panustama lahenduste leidmisesse.
- **TOETAMINE**
Meil on toetav ja hooliv suhtumine oma liikmetesse ja taotlejatesse. Näeme oma rolli innustaja, julgustaja, suunaja ning eestvedajate nõustajana. Anname taotlejatele infot, konstruktiivset tagasisidet ning toetamine neid ideede elluviimisel.
- **KOOSTÖÖ**
Oleme avatud koostööle partneritega piirkonna sees ja väljaspool. Partnerluskogu teeb strateegia elluviimisel koostööd omavalitsuste, kodanikuühendustega, riigiasutuste, arendusorganisatsioonide ning ettevõtetega. Meil on ühised ettevõtmised teiste Eesti ja Euroopa kohalike tegevusrühmadega. Väärtustame võrgustikutööd ning aitame neid luua ja tugevdada.

1.2. Tegevuspiirkond

Partnerluskogu tegevuspiirkond hõlmab Eesti omavalitsuste haldusreformi (2017) järgselt Otepää ja Valga valda (välja arvatud vallasisene Valga linn) ning Elva valla kahe kandi külasid. Tegevuspiirkonna elanike arv kokku oli 2023. aasta alguses 11 103¹.

Elva valla küladest kuuluvad partnerluskogu tegevuspiirkonda Palamuste, Pedaste, Purtsi, Pühaste, Aakre, Rebaste (endine Puka vald; edaspidi viidatud kui Aakre kandi külad) ja Astuvere, Atra, Hellenurme, Mäelooga, Palupera, Pastaku ja Urmi külad (endine Palupera vald; edaspidi viidatud kui Hellenurme ja Palupera kandi külad). Ainus muutus tegevuspiirkonnas on Soontaga küla, mis haldusreformiga liitus Tõrva vallaga ning programmiperioodil 2022-2027 enam Valgamaa Partnerluskogu tegevuspiirkonda ei kuulu. Partnerluskogu tegevuspiirkonna kaart on lisas 1.

Partnerluskogu tegevuspiirkond on ühtlane oma üldise **majandusarengu** poolest. Sarnasteks teguriteks, mis mõjutavad kohalikku majandusarengut piirkonnas, on kaugus riigi poliitilisest ja majanduslikust keskusest Tallinnast, riigipiiri lähedus, sarnane looduskeskkond. Enamlevinud majandusharud on puidutööstus, majutus ning transport. Ühiseks nimetajaks kogu piirkonnas on turismi- ja puhkemajanduseks soodsad tingimused nagu eripärane looduskeskkond ja rohked ajaloolised vaatamisväärsused.

Partnerluskogusse on kaasatud kaks omavalitsust Valgamaalt ja kahe kandi külad Tartumaalt, Elva vallast, millel on **oma identiteet ja ühtekuuluvustunne** ning mis moodustavad **geograafiliselt** ühtse piirkonna. Administratiivselt on antud piirkond Valga maakonnana toiminud juba 1960. aastatest ning selle aja jooksul on siin elavatel inimestel tekkinud ühtne piirkonna tunnetus. Tegevusrühmana on tegutsetud juba 2001. aastast ning koostöö on andnud inimestel ühtsustunde ning tekkinud on võrgustikud, mis hoiavad piirkonna sidusana.

Sarnased on ka **sotsiaalmajanduslikud** probleemid tegevuspiirkonnas: väga madal asustustihedus, mis raskendab madala majandusliku tasuvuse tõttu esmatasandi teenuste kättesaadavust, kõrge töötuse määr, madal tööviljakus, madal keskmine brutokuutasu, keskmisest madalam ettevõtlusaktiivsus. Võrrelduna Eesti keskmiste näitajatega peegeldavad need piirkonna keerulist sotsiaalmajanduslikku olukorda. Samas võimaldab see ka ühtset lähenemist probleemidele lahenduste otsimisel.

Sotsiaalset ühtsust ja sidusust aitavad hoida piirkonnas toimivad võrgustikud: lisaks Partnerluskogule ka Valgamaa Noorsootöökeskus Tankla, Taheva-Karula-Mõniste piirkonda ühendav koostöövõrgustik KOTUS, Valgamaa Kodukandi Ühendus, Valgamaa Omavalitsuste Liit, arendusorganisatsioonide ümarlaud, Valgamaa Äriklubi, rahvakunsti ja käsitöö võrgustik, Valgamaa Põllumeeste Liit, Valgamaa Spordiliit jt. Lisaks igapäevasele koostööle sarnaste huvidega ühenduste vahel toimuvad ka kogu piirkonda haaravad traditsioonilised üritused (tantsu- ja laulupeod, omavalitsuste ühised suve- ja talimängud jne), kuhu on kaasatud laiem elanikkond.

¹ Rahvastikuregister, seisuga 01.01.2023

Kultuuriliselt on tegevuspiirkonna puhul tegemist kahe erineva ajaloolise kultuuriareaali – Tartu- ja Võrumaa – kohtumiskohaga. Ajaloolise Võrumaa alla kuuluvad Karula ja Taheva piirkonnad. Ülejäänud piirkonnad kuuluvad ajaloolise Tartumaa alla. See on rikastanud kohalikku kultuurielu ning aidanud aastakümnete jooksul kujuneda tegevuspiirkonna oma identiteedil. Kultuuriloolise mitmekesisuse säilitamine on piirkonnale oluline.

1.3. Liikmeskond

Partnerluskogu on avatud organisatsioon, kuhu on oodatud liikmeks kõik tegevuspiirkonnas tegutsevad mittetulundusühendused ja ettevõtjad (sh FIE-d).

Seisuga 19.05.2023 on liikmeskond 62-liikmeline (vt täpsemalt [lisa 4](#)). Kõige enam liikmeid on esindatud Otepää piirkonnast (13 liiget) ning kõige vähem Öru piirkonnast (kaks liiget). Partnerluskogusse kuulub ka viis liiget, kelle tegevus ületab ühe piirkonna piire ning kellest nelja puhul on tegemine maakondliku organisatsiooniga.

Liikmeskonna jagunemine sektorite vahel on järgmine:

- avalik sektor – 3 liiget (4,8%);
- kolmas sektor – 32 liiget (51,6%);
- erasektor – 27 liiget (43,6%).

1.4. Juhtimine ja töökorraldus

Partnerluskogu kõrgeim juhtimisorgan on **üldkoosolek**, kes valib juhatuse koosseisu, kinnitab strateegia, rakenduskava, liikmemaksu suuruse, majandusaasta aruande, partnerluskogu enda projektitaotlused ja täidab teisi põhikirjast tulenevaid ülesandeid.

Partnerluskogu tööd juhib kuni 11-liikmeline **juhatuse**, kelle ülesandeks on strateegia rakendamise seotud küsimuste otsustamine nagu rakendatavate projektide kinnitamine, tegevmeeskonna töölevõtmine ning teised põhikirjast tulenevad kohustused. Juhatusse kuulub kuni kaheksa ettevõtjast või mittetulundusühendusest liikme esindajatest endistest omavalitsuspiirkondadest, kaks omavalitsusesindajat ning üks tegevuspiirkonnaüleste organisatsioonide esindaja. Lähtudes partnerluskogu põhikirjast peab omavalitsuste esindajate osakaal juhatuses jääma alla poole. Partnerluskogu üldkoosolek valib juhatuse kuni kolmeks aastaks lähtudes juhatuse liikme valimisel ja tagasikutsumisel juhatuse valimise korrast. Juhatuse koosolekud toimuvad regulaarselt, üldjuhul kord kuus.

Tabelis 1 on toodud Partnerluskogu juhatuse koosseis 27.04.2023 seisuga. Juhatuse esimees on Monika Rogenbaum.

Tabel 1 Partnerluskogu juhatuse koosseis

Esindaja	Organisatsioon	Omavalitsus
Ants Järvmägi	OÜ Karula Veis	Karula piirkond
Paul Mõttus	Paulmerk OÜ	Otepää piirkond
Aile Viks	Toretto OÜ	Palupera piirkond
Anne Perlov	MTÜ Pritsumehe Marid	Puka piirkond

Kaija Tamm	MTÜ Iiah	Sangaste piirkond
Monika Rogenbaum	Taheva Valla Külade Selts	Taheva piirkond
Mati Raud	MTÜ Spordiklubi Raudsõrmus	Tõlliste piirkond
Viktor Mägi	Valga vallavalitsus	
Valdur Sepp	Otepää vallavalitsus	
Rasmus Onkel	MTÜ Valgamaa Noorsootöökeskus Tankla	

Strateegia elluviimisel tekkivate küsimuste lahendamiseks või teiste partnerluskogu tööd ja arengut puudutavate küsimuste aruteluks kutsub juhatus kokku kindlale teemale või sihtrühmale suunatud **töörühmad**. Näiteks võib tuua käeoleva strateegia koostamise töörühma, hindamiskomisjonid ja strateegia seire töörühm.

Partnerluskogule laekunud projektitoetuste taotlusi hindab selleks moodustatud **hindamiskomisjon**. Hindamiskomisjoni koosseisu kinnitab juhatus lähtudes liikmete poolt tehtud ettepanekutest ja võttes arvesse vastava meetme hindamiseks vajalikku oskusteavet.

Partnerluskogu struktuuri mitteformaalseks, kuid oluliseks osaks on mitmed **sihtgruppide võrgustikud** (kogukonna, noorsootöötajate ja noorte, ettevõtjate võrgustik), mille kaudu tagatakse nii meetmete rakendumine kui ka tagasiside tegevuste kvaliteedile ning ettepanekud nende täiustamiseks.

Partnerluskogu üldkoosolek on kinnitanud Partnerluskogu liikmetest koosneva neljaliikmelise strateegia **seirekomisjoni**. Iga majandusaasta kohta koostab seirekomisjon seirearuande, mis esitatakse üldkoosolekule. Seirearuande jaoks vajalik informatsioon saadakse taotlusvoorude statistikast, esitatud taotlustest, maksetaotlustest, taotleja poolt esitatavast seireandmete küsimustikust, hindamiskomisjoni liikmete tagasisidest, taotlejate tagasisidest, projektidega tutvumise ringsõidult.

Järelevalvet partnerluskogu tegevuse üle teostab partnerluskogu liikmetest koosnev kolmeliikmeline revisjonikomisjon, mis koostab lõppenud majandusaasta kohta revisjonikomisjoni aruande ja esitab selle üldkoosolekule.

Partnerluskogu kontor asub Otepääl. Partnerluskogu igapäevast tööd korraldab 2-liikmeline tegevmeeskond:

- tegevjuht, kelle ülesanne on strateegia rakendamiseks vajaliku töö korraldamine, juhatuse, üldkoosoleku ja töörühmade toetamine ning finantsjuhtimine. Tegevjuht koordineerib partnerluskogu poolt algatatud ühis- ja koostööprojekte. Lisaks nõustab projektitoetuse taotlejaid taotlemisel ning toetuse saajaid projektide elluviimisel ja koondab strateegia seireks vajalikud andmed.
- meetme koordinaator, kelle ülesanne on samuti projektitoetuse taotlejate ja toetuse saajate nõustamine, toetutaotluste menetlus ja hindamiskomisjonide tegevuse toetamine, kogukondade võrgustamisele suunatud projektide juhtimine, taotlejate seirearuannete kogumine. Meetme koordinaatori tegevuste hulka kuulub ka tegevjuhi abistamine igapäevase administratiivse tööga, informatsiooni edastamine võrgustikele ning avalikkusele, kodulehe täiendamine jm.

Lisaks kuulub meeskonda raamatupidaja, kes tagab kuludokumentide nõuetekohasuse, raamatupidamiskannete tegemise, majandusaasta aruande koostamise ning eelarve jälgimiseks vajaliku info edastamise tegevjuhile.

1.5. Organisatsiooni areng

Tagamaks, et partnerluskogu oleks suuteline strateegiat ellu viima, tuleb pöörata tähelepanu ka organisatsiooni arengule. 2022. aasta detsembris toimunud partnerluskogu liikmete seminaril arutati, millised on partnerluskogu vajadused. Arutelust tuli välja tuli viis olulisemat teemat:

- Hankida teadmisi ja kogemusi teistelt – korraldada õppereise, külastada teisi tegevusrühmi, teha rahvusvahelist koostööd.
- Õppida oma kogemustest – korraldada üritusi kogemuste jagamiseks, sealjuures „ämbrite“ jagamine, tagasiside küsimine olemasolevatelt kontaktidelt, kavandada taotlejate külastusi, uurida, miks ei tulla taotlema, mis on lahendus?
- Olla laiemalt nähtavad – oluline on saada rohkem kajastust Lõuna-Eesti Postimehes, teavitada rohkem oma tegevusest, teha nähtavamaks positiivseid näiteid, korraldada piirkondlikke koosolekuid juhatuse liikme juhtimisel.
- Tugevdada sidet liikmete, sihtrühmade, taotlejatega - minna liikmetele külla, avaliku diskussiooni võimaluse loomine, kuvandi uuring, pakkuda ärimentorlust, luua kogemuslugude kartoteek, toetame ka pärast toetuse saamist ning võimaldada kogemuste jagamist.
- Hoida organisatsioon avatud uutele liikmetele - uued inimesed on organisatsiooni elujõulisuse jaoks olulised, korraldada piirkonna koosolekuid, pakkuda uutele liikmetele mentorlust ning kindlasti kaasata noori partnerluskogusse.

1.6. Valgamaa Partnerluskogu varasem kogemus

Esimese kogemuse strateegia koostamise ning rakendamise alal sai partnerluskogu aastatel 2002–2003 Kagu-Eesti Partnerluse Programmi ajal. 2007–2008 rakendati strateegiat Riikliku Arengukava ning perioodil 2009–2014 viidi ellu piirkondlikku arengustrateegiat Maaelu Arengukava Leaderi meetme raames.

Perioodi 2016-2022 strateegia rakendamine ei ole veel lõppenud, kuid 2023. aasta kevadel koostatud seirearuande põhjal võib tuua välja senised tulemused.

Alates 2016. aastast on partnerluskogule esitatud 325 taotlust, millest positiivse otsuse sai 250. Enim taotlusi on laekunud ettevõtlusmeetmesse 175, millest 114 taotlust kiideti heaks. Kogukonnameetmesse esitatud 126 taotlusest toetati 112 ning maine ja võrgustiku meetmesse esitatud taotlustest kinnitati kõik 24. Võttes arvesse projektikulude vähenemisi ja ka loobumisi on 2023. aasta alguses seisuga määratud toetust ettevõtlusmeetme taotlustele 1,69 mln eurot, kogukonnameetme taotlustele 1,16 mln eurot ja maine ning võrgustiku meetme taotlustele 0,33 mln eurot.

Partnerluskogu on jälginud strateegia seiramisel ka toetuse jaotumist erinevate piirkondade vahel. Piirkondadena arvestatakse kohalike omavalituste territooriume enne 2017. a haldusreformi. Enim toetusraha on määratud Palupera (517 eurot inimese kohta) ja Taheva (443 eurot inimese kohta) piirkondadesse. Kõige väiksem on strateegia elluviimise perioodil taotlemise aktiivsus ja sellest tulenevalt toetus inimese kohta Puka (169) ja Sangaste piirkondades (146 eurot).

Kogukonnameetme puhul oli peamine tähelepanu **tegevusvõimaluste** loomisel, mis aitasid kaasa parema elukeskkonna loomisele. Taotlusvoorud toimusid kord aastas ning üle aasta sai toetust taotleda vaid noorte tegevusvõimaluste arendamisele. Sellest tulenevalt on 112 toetatud projektist 69 otseselt suunatud noorte tegevusvõimaluste laiendamisele. Lõpetatud projektidega on toetatud 126 tegevusvõimaluse arendamist või uue loomist ning kasutajate hulk taotlejate poolt esitatud seirearuannete põhjal on 9995 inimest. Projektidega loodi kogukonnakeskustesse juurde kolm uut kooskäimiskohta (Puka Kogukonnaköök, Vähero Jahimaja ja Sangaste Jahimaja) ning aidatai kaasa 14 kooskäimiskoha parendamisel ja sisustamisel. Seire töörühma tähelepanekul suurendati projektidega oluliselt välitingimustes tegutsemise võimalusi.

Joonis 1 Toetatud tegevusvõimalused 2016-2022

11

Partnerluskogu koostööprojektidega on toodud piirkonda uut teadmist ja suurendatud suutlikkust mõjutada kohalikku arengut. Arukate külade arenguprogrammis said kaks kogukonda (Otepää valla ja Taheva piirkonna külad) tuge aruka küla strateegia koostamiseks, tekkis üle-eestiline võrgustik ning mõlemad kogukonnad viisid ellu piloottegevuse. Lõuna-Eesti koostöös arendati *National Geographic*’u kollaste raamide võrgustikku, kus lisaks turundustegevustele viidi ellu ka ettevõtjate koolitus, mis pakkus tuge oma ettevõtte ja teenuse arendamisel ning võimalust paremaks koostööks teistega. Sama projekti puhul andis lisandväärtust rahvusvaheliste partnerite kogemus uute väärtuspõhiste marsruutide loomisel ning ühine turundus. Kagu-Eesti tegevusrühmade koostöös on hoitud kogukondade võrgustikku korraldades ühiselt kogukonna eestvedajatele mõeldud konverentsi „Kogukonna vedurid“.

1.7. Majanduslik elujõulisus

Käesoleva strateegia rakendamine rahastatakse peamiselt:

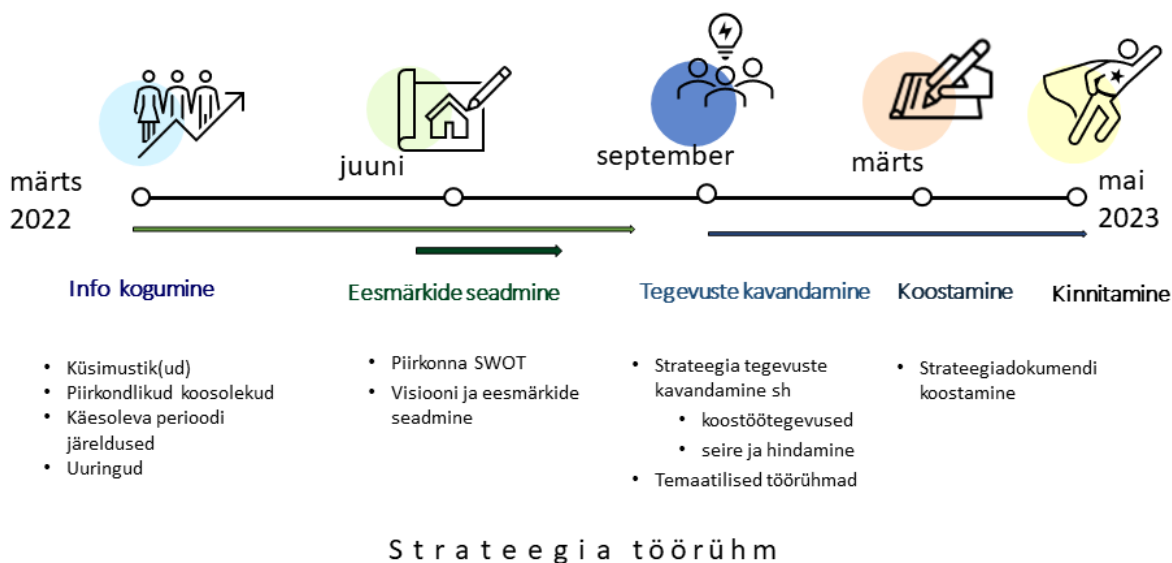
- Leaderi meetme vahenditest;
- taotlejapoolsest kaasfinantseeringust;
- partnerluskogu liikmemaksudest;
- osa tegevuste puhul ka osalusmaksudest;
- teiste fondide vahenditest.

Partnerluskogu **liikmemaksude** määramisel on silmas peetud liikmete erinevat suutlikkust rahaliselt panustada. Kõige suurem koormus liikmetest lasub omavalitsustel, kelle liikmemaksud on põhikirjaliselt sõltuvuses omavalitsuses elavate inimeste arvuga. Üldkoosoleku otsusega on era- ja mittetulundussektori liikmete aastamaks 15 eurot.

1.8. Strateegia koostamise protsess ja kaasamine

Valgamaa Partnerluskogu strateegiaprotsess toetub osalusplaneerimise metoodikale, mida iseloomustab erinevate huvigruppide ja kogukondade suur kaasatus strateegia kujunemise ja elluviimise igasse etappi. Strateegia protsessi ülesehitust peegeldab joonisel 2 toodud skeem.

Joonis 2 Strateegia koostamise protsess

Käesoleva strateegia koostamisega alustati 2022. aasta kevadel ning kuni valmimiseni osales selles protsessis 426 inimest. Eelnevalt teavitati piirkonda uue perioodi ettevalmistusest nii ajalehes Lõuna-Eesti Postimees kui partnerluskogu veebilehel. 30. märtsil tutvustati Zoomi keskkonnas huvilistele kavandatud strateegia koostamise tegevuskava, mille oli kinnitanud üldkoosolek.

Kogu protsessi jooksul oli strateegia koordinaatorile Ivika Nõgelile toeks strateegia töörühm, kuhu kuulusid Marek Mekk, Marika Muru ja Kertu Vuks, kelle abiga valmistati ette kohtumisi ning arutelusid ning analüüsi tulemusi. Tegevuspiirkonna sotsiaalmajandusliku analüüsi koostas Inga Kalvist.

Piirkonna ja selle elanike esmaseks vajaduste teadasaamiseks viidi veebis läbi elanikkonna [küsitlus](#), millele vastas 171 inimest.

Mais ja juunis toimusid piirkondlikud koosolekud Sangaste ringtallis, Puka koolimajas, Murimäe veinikeldris, Kaagjärve mõisas ja Hellenurme vesiveskis, kus osales 73 inimest piirkonna mittetulundusühendustest, kogukondadest, ettevõtetest, maakondlikest organisatsioonidest ja kohalikest omavalitsustest. Seminaride tulemusena valmis esialgne piirkonna tugevuste-nõrkuste-võimaluste-ohtude kaardistus ning joonistusi välja võimaliku teemad, millega strateegia võiks tegeleda.

Juunikuu lõpus viidi läbi visiooniseminar partnerluskogu liikmete ja koostööpartneritega, mille käigus sõnastati strateegia visioon ja eesmärgid.

Suve lõpus alustasid sihtrühmapõhised töörühmad meetmete tingimuste kirjeldamisega, millega jätkati ka veel 2023. aasta alguses. Kõigi meetmete puhul räägiti läbi tingimused alates nõuetest taotlusele ja taotlejale ning kuni projektide valiku kriteeriumite ja seire näitajateni. Töörühmadesse kuulusid partnerluskogu liikmed ja koostööpartnerite esindajad.

2022. aasta detsembris toimus strateegiaseminar partnerluskogu liikmetega, mille tulemusena sõnastati uuesti organisatsiooni väärtused ja missioon.

Esmakordselt on võimalik partnerluskogul kasutada sotsiaalfondi vahendeid piirkonna probleemide lahendamisel. Partnerluskogul puudus vajalik teadmine ja kogemus antud valdkonnas ning sellest tulenevalt kaasati aruteludesse tegevuspiirkonna sotsiaalvaldkonnaga kursis olevaid inimesi ja organisatsioone (kohalike omavalitsuste sotsiaalvaldkonna töötajad, Valgamaa Puuetega Inimeste Koda, Eesti Koduabi Selts, maakondlik rahvatervise koordinaator, Taheva Sanatoorium, AS Lõuna-Eesti hooldekeskuse Sangaste kodu, Õenduskontor OÜ, Peaasi.ee). Toimused arutelud olukorra kaardistamiseks, teemade prioritseerimiseks ning võimalike toetatavate tegevuste kirjeldamiseks, mida antud vahenditega on võimalik teha. Vajaduste täpsustamiseks viidi läbi ka [küsitlus](#) eakate vajaduste teadasaamiseks 2023. aasta veebruaris, milles osales 84 inimest.

Strateegia kavandit tutvustati 3. mail 2023 Zoomi keskkonnas, mille järel oli võimalik esitada ettepanekuid. Strateegia kinnitati partnerluskogu üldkoosolekul 30. mail 2023.

2. Sotsiaalmajanduslik iseloomustus

2.1. Asukoht

Paiknemine ja territoorium: Partnerluskogu tegevuspiirkond paikneb Valga maakonnas Kagu-Eestis Läti piiri ääres. Piirkonna omavalitsuste keskused asuvad Tallinnast 191–253 kilomeetri kaugusel ehk 2,5–4 autosõidutunni kaugusel. Tegevuspiirkond on Tallinnast üks kaugemal asuvaid maakondi. Samas oleme ka Eesti üheks maismaapoolseks lõunavärvaks, ühendusteel on head nii raudteed ja maanteed pidi Tartu ja Tallinnaga kui ka Riiaga. Piirkonna eripäraks on 104 km pikkune ühine riigipiir Läti Vabariigiga. Kaksiklinna Valga-Valka ja selle lähipiirkonna ühine ruumiline planeerimine ning järjest suurem kultuuriline ja sotsiaalmajanduslik koostöö aitavad tugevdada piirkonna unikaalsust ning konkurentsivõimet. Valga-Valka piiriülest koostööd soosib ka üleriigiline planeering Eesti 2030+. Strateegiadokument toob välja perspektiivis veelgi suurema sidustatud koostöö, sealhulgas ühisosa arendamise ka teiste Põhja-Läti piirkondadega.² Kogu Partnerluskogu tegevuspiirkonnal on seega potentsiaali palju tõhusamaks piiriüleseks koostööks, mis võib aidata laiendada nii ettevõtlusvõimalusi kui ka muuta elukeskkonda atraktiivsemaks.

Partnerluskogu omavalitsuste territoorium hõlmab 1375,43 km² (vt ka lisa 2). Partnerluskogu tegevuspiirkonda kuulub kokku 113 küla, üks vallasisene linn ja viis alevikku.

Partnerluskogu tegevuspiirkond on Eesti keskmisest oluliselt hõredama asustustihedusega: mõlemad vallad jäävad alla Eesti valdade keskmisele asustustihedusele (30,64 elanikku km² kohta 2022. a.³). Hõredamalt on asustatud Valga vald (ilma Valga linnata) (4,82 in/km²), suurem on rahvastikutihedus Otepää vallas (11,99 in/km²) ja Elva valla külades (8,57 in/km²). Partnerluskogu piirkonna keskmine rahvastikutihedus on 8,19 in/km²). Madal asustustihedus tingib teenuste ebapiisava kasutajaskonna ja tugeva turutõrke teenuste pakkumisel.

² Üleriigiline planeering Eesti 2030+

³ Statistikaamet: RV0291U: Rahvaarv, pindala ja asustustihedus, 1. jaanuar. Haldusjaotus seisuga 01.01.2018

Tegevuspiirkonna lõunapiirkonnas (Valga linna lähiümbrus) domineerib peamiselt tööstus ja transport. Tegevuspiirkonna keskosa on peamiselt põllumajanduslikus kasutuses. Tegevuspiirkonna põhjaosas (Otepää) annab tooni turism ja puhkemajandus, mis on määratlenud ka Valgamaa kuvandi – piirkond on suuresti tänu Otepäale tuntud turismisihtkoht nii välis- kui ka siseturistidele. Otepää on Eesti talvepealinn. Otepää vallas asub enamuse Valgamaa majutusettevõtetest. Kuigi välituristide külastuste poolest ei kuulu Valgamaa eelissihtpaikade hulka (s.o. Harjumaa, Saaremaa, Läänemaa, Pärnumaa), on Valgamaa osatähtsus kõikide Eestis majutatute arvus kokku siiski suurenenud (4,03% 2021. a võrrelduna 2,12% 2018. a), samuti on mõnevõrra suurenenud Valgamaa kui siseturismisihtkoha osatähtsus (2021. a – 5,04%, 2018. a – 4,12%)⁴. Otepääd on toodud hea piirkondliku spetsialiseerumise näitena üleriigilises planeeringus Eesti 2030+. Dokumendis märgitakse ka perspektiivseid piirkonnaüleseid koostöövõimalusi, nt talispordis Otepää ja Haanja vahel⁵, mis on hetkel ei ole ära kasutatud.

Kagu-Eesti arengukavades on rõhk üsna üheselt puhkemajandusel. Partnerluskogu tegevuspiirkonnas nähakse lisaks spordi- ja terviseturismile väga head potentsiaali loodusturismil, aga ka äriturismil⁶. Ka elanike küsitlused ja seminarid tõid esile vajadust eelisarendada loodus-, aga ka aktiiv- või sporditurismi.

Looduskeskkond: tegevuspiirkonnas on head looduslikud eeldused puhkemajanduseks: maaliline kuppelmaastik, jõgede-järvede rohkus, bioloogiline mitmekesisus ja metsarikkus. Tegevuspiirkonna lõunaossa jääb Hargla nõgu – kõrgustikevaheline tasane ala, mis oma puisniitude, orustike ja männikutega pakub mitmekesiseid pinnareljeefe. Tegevuspiirkonda jäävad kolm suurt looduskaitseobjekti: Otepää looduspark (suurim maastikukaitseala Eestis), Karula rahvuspark ning Koiva-Mustjõe maastikukaitseala.

Piirkond on väga järvederohke (ca 200 järve). Eriti rohkesti on järvi Otepää kõrgustikul ja piirkonna kaguosas Karula kuplistiku alal. Avalikus kasutuses on ka üle 10 paisjärve. Rohkelt on ka jõgesid, suuremad jõed on Koiva jõgi, Väike-Emajõgi, Mustjõgi. Maakonna veekogusid kasutatakse eelkõige puhke-eesmärkidel - suplemine, paadisõit, veesport, hobikalandus⁷.

Piirkonnas leiduvateks peamisteks maavaradeks on savi, ehitusliiv, ehituskruus, sapropeel, rauaooker, turvas ning põhjavesi⁸. Maavarad ei oma olulist majanduslikku tähtsust ja on ettevõtluses pigem alakasutatud. Tegevuspiirkonna oluliseks ressursiks on mets – tegemist on Eesti ühe metsasema maakonnaga⁹.

Valga maakonna arengustrateegia 2035+ toob ühe prioriteetse tegevusena välja piirkonna looduslike eelduste parema ärakasutamise ja vajaduse pöörata suuremat tähelepanu ökoloogiliste ja tervisekäitumist mõjutavate tegevusalade (sh ökoenergeetika, öko- ja loodusturism, öko- ja

⁴ Statistikaamet: TU131: Majutatud ning majutatute ööbimised maakonna ja elukohariigi järgi (kuud)

⁵ Üleriigiline planeering Eesti 2030+

⁶ Kagu-Eesti maine uuring, Marketingi Insituut 2019

⁷ Valga maakonna arengustrateegia 2035+

⁸ Ibid.

⁹ Ibid.

mahepõllumajandus, köögiviljakasvatus, tervise- ja loodustooted, aktiivpuhkus ja -võimalused) edendamisele¹⁰.

Tartumaa arengustrateegia 2040 seab eesmärgiks oma tegevustega minimeerida mõju eluloodusele rakendades ringmajanduse põhimõtteid, võttes enam kasutusele taastuenergia ning arendades keskkonnahoidlike kogukondi ja tõsta keskkonnateadlikkust. Samuti soovitakse töötada välja pikaajaline nägemus säästvast liikumisest ning seda süsteemselt ellu viia¹¹.

Elanike küsitluse järgi hinnatakse kaunist looduskeskkonda piirkonna ühe tugevusena. Murekohaks on aga elanike kriitiline hinnang looduskeskkonna halvenemisele viimase 7 aasta jooksul (55 inimest ehk 32% vastajatest märkis, et looduskeskkond on pisut või oluliselt halvenenud). Vajalik on leida rahuldav tasakaal elukeskkonna ja majanduse arenguks vajalike ressursside kasutuse vahel selliselt, et säiliks looduslik mitmekesisus ning looduskeskkonna kasutus oleks säästlik.

Pärandkultuur: tegevuspiirkonnas põimuvad mitmed kultuuripiirkonnad (Vana-Võromaa, Vana-Tartumaa, Liivimaa), mis loovad võimalusi erinäoliste kultuuriteenuste pakkumiseks ja kohaturunduseks.

Tegevuspiirkonnas on arvukalt arhitektuuri-, muinsuskaitse- ja kultuurimälestisi, mis ettevõtluses ja kohaturunduses on seni pigem alakasutatud. Tegevuspiirkonda jääb 60 km Eesti-Läti pärandkultuuri matkarada, samuti Koiva ca 2 km pikkune pärandkultuuri rada.

Tegevuspiirkonnas on mälestiste poolest rikkamad piirkonnad Kuigatsi-Puka, Otepää, Lüllemäe, Hargla. Mälestistest tuntumad on Otepää linnus, Kaagjärve mõisa tööstuskompleks, Sangaste loss, Hellenurme ja Palupera mõisad ning Hellenurme Veskimuuseum.

2.2. Rahvastik

Partnerluskogu kolm piirkonda (Valga, Otepää ja Elva kandidid) on eriilmelised, Elva ja Otepää kandidid on asendi tõttu suurele tõmbekeskusele – Tartule – lähemal, seetõttu on elanikel mõnevõrra paremad võimalused näiteks tööturul (nt töö leidmine, sobivam töötasu). Valga piirkond on Tartust kaugemal, samuti mõjutab seda kanti tugevamalt oluline tegevuspiirkonnaväline faktor – Valga linn.

Elanike arv: elanike arvu poolest on 11 263 elanikuga Valgamaa Partnerluskogu Leaderi tegevuspiirkondade seas väikene. Otepää vallas on 6506, Valga vallas (ilma Valga linnata) 3713 elanikku. Hellenurme ja Palupera kandi külades elab 536, Aakre kandi külades 508 elanikku, kokku kuulub Partnerluskogu tegevuspiirkonda Elva vallast 1044 elanikku¹².

Tegevuspiirkonna elanikest ca 85% on eestlased ja 15% teistest rahvustest (kellest suurem osa on venelased). Teistest rahvusest elanike osakaal on suurem Valga vallas.

¹⁰ Ibid.

¹¹ Tartumaa arengustrateegia 2040

¹² Rahvastikuregister, seisuga 01.07.2022

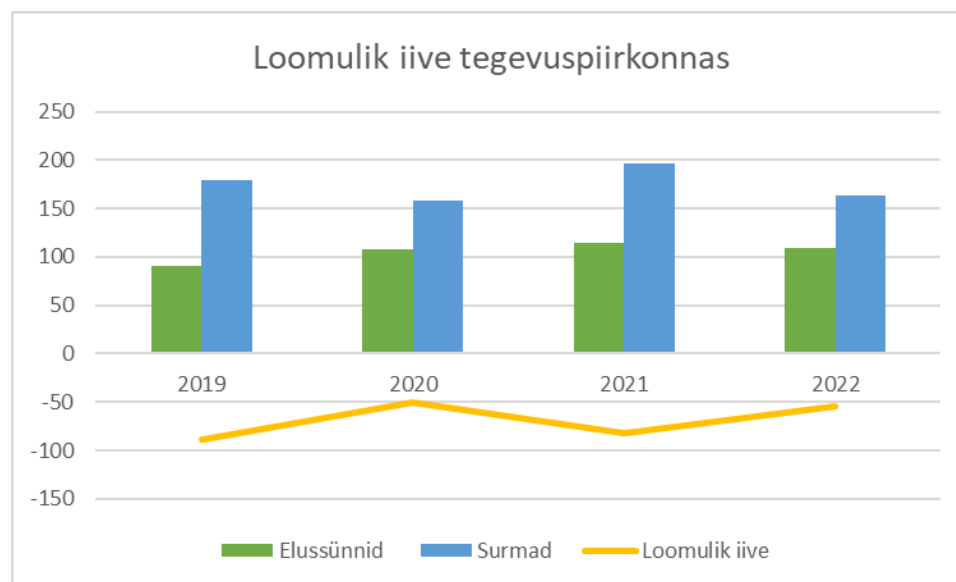
Loomulik iive tegevuspiirkonnas on negatiivne – surmasid on rohkem kui sündi.

Tabel 2 Loomulik iive tegevuspiirkonnas

	Elussünnid			Surmad			Loomulik iive
	Otepää	Valga vald (ilma Valga linnata)	Elva valla külad	Otepää	Valga vald (ilma Valga linnata)	Elva valla külad	
2019	55	22	13	104	61	14	-89
2020	59	36	13	80	64	14	-50
2021	70	27	18	110	69	18	-82
2022	80	26	3	93	56	14	-54

Allikas: Rahvastikuregister 25.04.2023

Joonis 3 Loomulik iive tegevuspiirkonnas

Vaatamata negatiivsele iibele on tegevuspiirkonna elanike koguarv 2018. a võrreldes tänu rändeprotsessidele veidi kasvanud (↗134), seda ka Soontaga küla lahkumisel tegevuspiirkonnast (seisuga 2018. a 33 elanikku). Uute elanike tulekut tegevuspiirkonda tuuakse tegevuspiirkonna positiivse arenguna välja ka elanike küsitluses. Sisseränne elavnes juba enne Covid-pandeemia eelset perioodi, seda oli näha lasteaiakohtade kasvanud vajadusest mitmel pool piirkonnas. Covid-pandeemia suurendas sisseränne veelgi.

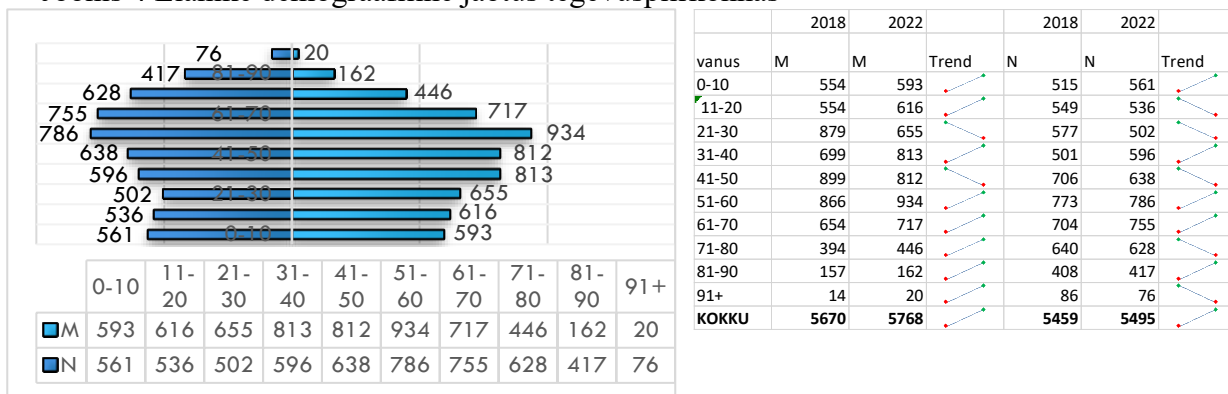
Oluline kasv on noorema keskea grupis vanuses 31-40 aastat nii meeste (↗114) kui ka naiste hulgas (↗95). Tegemist on vanusegrupiga, kellel tõenäoliselt on lapsed lasteaialapsed ja/või kooliealised lapsed (tegevuspiirkonnas on tõusnud ka 0-10 aastaste laste arv; kokku (↗85), ning kes on parimas tööeas, seetõttu on selle vanusegrupi kasv väga positiivne vananeva ja järjest suureneva tööjõusurvega piirkonnas.

Piirkonnast lahkuvad noored vanuses 21-30 (kokku võrreldes 2015. a oluline langus selles vanusegrupis 287 inimese võrra). Tõenäoliselt lähevad noored piirkonnast välja haridusteed jätkama või suundutakse väljaspoole tegevuspiirkonda tööle. Väga oluline on pakkuda just sellele vanusegrupile tingimusi tagasitulemiseks (sh hea elukeskkond, tasuvad töökohad, teenuste kättesaadavus, ettevõtlusvõimalused, eneseteostusvõimalused jm).

Piirkonnast lahkuvad ka vanemas keskeas inimesed - vanusegrupis 41-50 on võrreldes 2018. a toimunud langus (mehed ↘ 87, naised ↘ 68).

Tegevuspiirkonna elanike demograafiline jaotus on toodud joonisel 4, tabelis 3 on elanike jaotus vanuserühmade lõikes.

Joonis 4 Elanike demograafiline jaotus tegevuspiirkonnas

Allikas: Rahvastikuregister 01.07.2022

Tabel 3 Rahvastik vanuserühma lõikes piirkondade kaupa

Piirkond	Kokku	Vanuserühm/ vanuserühma osakaal 2022, %											
		0-6			7-18			19-64			65+		
		2022	2018	%	2022	2018	%	2022	2018	%	2022	2018	%
Otepää vald	6506	448	414	6,9	776	746	11,9	3850	3921	59,2	1432	1414	22
Valga vald (v.a Valga linn)	3713	197	181	5,3	449	412	12,1	2133	2197	57,4	934	865	25,2
Elva valla külad	1044	76	53	7,3	131	127	12,5	618	603	59,2	219	196	21
Kokku	11263	660	648	6,4	1360	1286	12	7370	6738	58,3	1873	2490	23
Trend võrreldes 2018				↗			↗			↘			↗

Allikas: Rahvastikuregister 01.07.2022

Elanike arvu on muutnud nii Covid-pandeemia kui ka Ukraina sõjapõgenike saabumine piirkonda, seetõttu on rahvastiku prognoosi trend muutunud. Pikemaajaliste prognooside tegemiseks peab olukord siiski enne stabiliseeruma.

0–30-aastaste laste ja noorte osakaal tegevuspiirkonna rahvastikust on 30,7% (maakonnas keskmine 30%, Eesti keskmine on 32. Noorte osakaal tegevuspiirkonna rahvastikus on seega võrreldav Eesti keskmisega.

Tööealise elanikkonna (15–74-aastased) osakaal tegevuspiirkonnas (74,3%) on sarnane Eesti keskmisega (73,4%), samas teistes Kagu-Eesti maakondades on tööealise elanikkonna osakaal Eesti keskmisest pisut kõrgem (Põlva maakonnas 75,4% ja Võru maakonnas 75,1%).

Tööturusurveindeks¹³ nii Eestis kui ka tegevuspiirkonnas viitab tööjõupuuduse võimalusele lähikümnendil, kuna tööturult lahkub rohkem inimesi kui juurde tuleb. Eesti keskmine näitaja on 0,86 (seisuga 01.01.2021). Partnerluskogu tegevuspiirkonnas on tööturusurveindeks Otepää vallas 0,70 (2018. a – 0,73). Olukord on veidi paranenud Valga vallas (ilma Valga linnata) – indeks on 0,67 (2018. a – 0,5). Tegevuspiirkonna Elva valla külates on olukord tööturusurve mõttes parem, tööturule juurdetulijaid on rohkem kui sealt lahkujaid – tööturusurveindeks on 1,09. Tegevuspiirkonna keskmine tööturusurveindeks on 0,68¹⁴.

Töötus: töötuse määr Valga maakonnas on endiselt Ida-Virumaa järel Eesti kõrgem – 9% (vanusegrupi 15-64 aastakeskmise, 2021)¹⁵. 28.09.2022 seisuga oli Otepää vallas 210 töötut, Valga vallas (ilma Valga linnata) 169 töötut. Kõige rohkem mõjutab maakonna kõrget töötuse määrat Valga linn (691 töötut). Üle poole töötutest on erialase hariduseta. Täpsemad andmed Palupera ja Hellenurme ning Aakre kandi külade töötute arvu kohta puuduvad. Kindlasti peab arvestama, et töötute statistikat mõjutavad hetkel rahvusvahelise kaitse saajad – Valgamaal on nende osakaal 17,5% kõikidest registreeritud töötutest (236 inimest, seisuga 04.09.22)¹⁶.

Tööjõu olemasolu mõjutab ka tööjõus osalemise määr – tööealise elanikkonna majanduslik aktiivsus (töötamine ja töö otsimine). Valga maakonnas on vanusegrupi 15-64 tööjõus osalemise määr (71,2%, 2021) madalam kui Lõuna-Eestis keskmisena (76%), jäädes alla näiteks ka Võrumaale (75,1%)¹⁷. Mitteamiivsete suur osakaal tekitab piirkonnas lisasurvet vajaliku tööjõu leidmisel. Samas esineb nii tegevuspiirkonnas kui ka Eestis tervikuna strukturealne tööpuudus, mistõttu on tööturusurvele vaatamata raske leida endale meelepärast tööd. Seda olukorda aitab mõnevõrra leevendada ettevõtluse kaudu endale ja oma perele töökohtade loomine.

Sissetulekud: Brutotulu saajaid on tegevuspiirkonnas hinnanguliselt 3900 (andmed Elva valla külade kohta on tuletatud tööealise elanikkonna arvust ning tööjõus osalemise määrast, 2021)¹⁸, brutotulu saajate koguarv tegevuspiirkonnas on vähenenud.

2021. aasta seisuga oli tegevuspiirkonna palgatöötaja keskmine brutotulu kuus Otepää vallas 1295 eurot, Valga vallas 1120 eurot (koos Valga linnaga). Valgamaa keskmine brutokuupalk oli 1205

¹³ Demograafiline tööturusurveindeks – eelseisval kümnendil tööturule sisenevate noorte (5–14-aastased) ja sealt vanuse tõttu väljalangevate inimeste (55–64-aastased) suhe (Statistikaamet).

¹⁴ Rahvastikuregister seisuga 01.07.2022

¹⁵ Statistikaamet: TT4645: 15-74-aastaste hõiveseisund piirkonna, maakonna ja vanuserühma järgi

¹⁶ Töötukassa, peamised statistilised näitajad

¹⁷ Statistikaamet: TT4645: 15-74-aastaste hõiveseisund piirkonna, maakonna ja vanuserühma järgi

¹⁸ Statistikaamet: ST004: Palgatöötaja kuu keskmine brutotulu ja brutotulu saajad piirkonna/haldusüksuse, soo ja vanuserühma järgi. Haldusjaotus seisuga 01.01.2018

eurot. Kuigi kuukeskmine brutotulu on tegevuspiirkonnas eelmise strateegiaperioodiga võrreldes tõusnud, jääb tegevuspiirkonna keskmine brutokuupalk siiski oluliselt alla Eesti keskmisele (1548 eurot). Kahjuks on vahe Eesti keskmisega mõnevõrra ka suurenenud – 2018. a moodustas tegevuspiirkonna keskmine brutotulu 84% Eesti keskmisest, aastal 2021 aga 78%. Valgamaa keskmine palk on Eesti maakondadest üks madalamaid¹⁹. Madalam sissetulek mõjutab ka suhtelise vaesuse taset, mis on Valgamaal Eesti üks kõrgemaid.

Madalam brutokuupalk tähendab tööandjale ka madalamat tööjõukulu – Eesti keskmine tööjõukulu töötaja kohta on 28% kõrgem kui Valgamaa keskmine tööjõukulu²⁰. Tööjõud on tööandjale küll odavam, kuid selles tulenev madalam töötasu soodustab tööealise elanikkonna väljarännet tegevuspiirkonnast. Palgasurve kasv ühelt poolt ning rahvastiku vähenemine ja vähenev tööturul olijate arv teiselt poolt raskendab ettevõtlusega tegelemist tegevuspiirkonnas. Partnerluskogu saab mõjutada olukorda ettevõtluse toetamise kaudu, et tõsta ettevõtete konkurentsivõimet ja tootlikkust ning soodustada tasuvate töökohtade loomist.

Ränne: Tegevuspiirkonnas on rändesaldo muutunud negatiivsest positiivseks. Alltoodud tabelis on andmed ilma Elva piirkonna külade andmeteta, kuna asustusüksuste lõikes täpsemad andmed puuduvad.

Tabel 4 Rändesaldo tegevuspiirkonnas*

		Sisseränne kokku	Väljaränne kokku	Rändesaldo
2018	Valga maakond kokku	847	971	-124
	Otepää vald	261	264	-3
	Valga vald ilma Valga linnata	58	67	-9
	Tegevuspiirkond kokku	319	331	-12
2019	Valga maakond kokku	1001	985	16
	Otepää vald	240	251	-11
	Valga vald ilma Valga linnata	136	53	83
	Tegevuspiirkond kokku	376	304	72
2020	Valga maakond kokku	863	965	-102
	Otepää vald	239	217	22
	Valga vald ilma Valga linnata	106	88	18
	Tegevuspiirkond kokku	345	305	40
2021	Valga maakond kokku	881	847	34
	Otepää vald	243	227	16
	Valga vald ilma Valga linnata	48	18	30
	Tegevuspiirkond kokku	291	245	46

* Andmed ilma Elva valla küladeta

On oluline, et positiivne rändesaldo ei ole mitte üksikjuhtum ühel aastal, vaid esineb kolmel järjestikusel aastal. Eesti inimarengu aruanne 2019/2020 toob välja „Maale elama“ algatuse kui

¹⁹ Statistikaamet: PA004: Keskmine brutopalk, tööjõukulu ja töötatud tunnid maakonna järgi (kvartalid)

²⁰ Ibid.

hea näite maaelu positiivseid külgi esiletõstvates tegevustes²¹. „Maale elama“ algatus on ellu kutsunud Valgamaa Partnerluskogu tegevuspiirkonna kogukonna eksperdi ja eestvedaja Ivika Nõgeli poolt. „Maale elama“ tegevuste panus sisserändes tegevuspiirkonda on kindlasti olemas. Sisserännet on soodustanud ka eripäraseid kogukonnad, nt Parmu Ökoküla ja Taheva piirkonna koostöövõrgustik tervikuna, Otepää külad jt, samuti on sisserändele oma positiivne mõju Covid-pandeemial.

Maakondadevahelise rände statistika kohaselt saabub Valgamaale inimesi arvuliselt kõige rohkem Tartu maakonnast, Harjumaalt (Tallinnast), Võrumaalt ja Viljandimaalt. Valgamaalt lahkujad suunduvad ülekaalukalt Tartumaale, Harjumaa on sihtpunktina 2. kohal²². Rändestatistika kinnitab, et piirkonna mainekujundusel ja positiivse kuvandi loomisel on oluline üle-eestiline mastaap, et rände-eelistusi mõjutada.

2021. a lõpust hakkas kehtima ka Maaelu Edendamise SA eluaseme kaaslaen²³ – eraisikutele suunatud toetus eluaseme rajamiseks maapiirkonda. Ida-Virumaa ja Kagu-Eesti, sh Valgamaa, on piirkonnad, kuhu saab eluaseme kaaslaenu abil eluaset rajada. Sellistel meetmetel ei ole mitte ainult ääremaastumise vähendamise, vaid ka mainekujunduslik roll.

Käesoleva strateegia üheks eesmärgiks on soodustada elanike liikumist tegevuspiirkonda ning siin ettevõtluse ja kogukondlike algatustega tegelemist.

2.3. Majandus ja ettevõtlus

Töökohad, töäjõud: piirkonna tööturu olukord (kõrge töötuse määr, madal keskmine brutotulu kuus, madala haridustasemega töäjõu suurem osakaal, töäjõu madal tootlikkus) ei soosi siin ettevõtluse arengut ega töökohtade teket. Töökohtade kättesaadavus tuuakse elanike küsitluses esile kui üks kõige kriitilisemalt halvenenud valdkondi (1/3 vastajatest). Töökohtade vähesus ja töötajate kõrgem palgaootus omakorda soodustavad tööalast pendelrännet maalt linna. Olukord õigustab käesoleva strateegia keskendumist mikroettevõtetele (sh elustiili, pereettevõtted), et soodustada töökoha loomist iseendale ja oma perele, eelkõige pidades eriti silmas maale või kodukanti tagasiluikujaid. ‘

Enamikus Eesti omavalitsustes on töökohti vähem kui hõivatuid. Otepää vallas on töökohti hõivatut kohta 0,85, Valga vallas (koos Valga linnaga) 0,74 ja Elva vallas 0,79²⁴. See soodustab pendelrännet kodu ja töökoha vahel. Uute töökohtade loomine on tegevuspiirkonnas väga oodatud.

Peamised majandusharud: tegevuspiirkonna peamisteks majandusharudeks on metsa- ja puidutööstus (sh mööblitööstus), põllumajandus (sh mahetootmine), toiduainetööstus, hulgi- ja jaekaubandus, majutus ja turism.

²¹ Eesti Inimarengu Aruanne 2019/2020

²² Statistikaamet: RVR07: Maakondadevaheline ränne soo järgi

²³ Maaelu Edendamise SA, <https://www.mes.ee/eluaseme-kaaslaen>

²⁴ [Statistikaamet](#)

Ettevõtete arv tegevuspiirkonnas on 1595²⁵ (2021. a; vt lisa 2), võrreldes 2018. aastaga võrreldes on ettevõtteid juurde tulnud 59%. Majanduslikult aktiivseid ettevõtteid (statistilisse profiili kuuluvad) on 1162, millest 50% tegutseb teenindussektoris, 28% põllumajandus- ja metsandussektoris ning 22% töötleva tööstuse sektori. Põllumajandus- ja metsandussektori osakaal on vähenemas (2018. a – 39%), töötleva tööstuse ja teenindussektori osakaalud tõusevad, enam on tõusnud töötleva tööstuse osakaal (2018. a – 14%). Teenindussektori osakaal on tõusnud 46%-lt 50%-le²⁶. Hõivatute osakaalu järgi on erinevus majandussektorite vahel suur: teenindussektoris on hõivatud ca 61%, töötlevas sektoris 34% ja põllumajandus- ja metsandussektoris vaid ca 6% hõivatutest²⁷.

Statistika näitab, et esmatootmine loob oluliselt vähem töökohti kui tooraine töötlemine ja väärimine. Kohaliku ressursi kestlik väärimine kohapeal selliselt, mis aitab kaasa võimalikult kõrgema lisandväärtusega toodete tootmisele, on käesoleva strateegia üks eesmärgi.

Kohalikul ressursi töötlemisel põhinevaid ettevõtteid on tegevuspiirkonnas hinnanguliselt 150-180, sh nii toidu töötledajad kui ka tootlustust pakuvad ettevõtted.

Tegevuspiirkonnas on head väljavaated nii ökoturismiks kui ka ökotootmiseks. Valgamaal on kokku ca 12 000 ha mahemaad, ca 27% kogu kasutatavast põllumajandusmaast (2017)²⁸, väga kõrge on mahedalt peetud lammaste hulk (3810)²⁹. Mahepõllutajaid on tegevuspiirkonnas 82, mahepõllutajaid 12³⁰. Mahepõllutajate arv on hetkel veel väike. Soodustama peab innovaatilisi lahendusi ja tootmisviise, mis aitavad tooteid paremini väärimada. Samavõrra oluline on ka biojääkidele ja kaassaadustele lahenduste leidmine ning kasutuselevõtt väärtusliku ressursina (nt toidu, pakendite, materjalide, energia jpm tootmiseks). Bioloogiliste ressursside laialdasem tarvitamine ettevõtlussisendina on ka „Põllumajanduse, kalanduse valdkonna arengukava aastani 2030“ peamine fookus (biomajanduse edendamine)³¹. Ökokogukondade Eesti – ökoloogilisema ja sotsiaalsema elulaadiga senisest lokaalsem ja hajutatam elamisviis, mis baseerub ökoloogilisusel ja kohapõhisusel – on üks Eesti regionaalse majanduse neljast stsenaariumist Lõuna-Eesti jaoks aastaks 2035³². Tegevuspiirkonnas tegutseb juba pikka aega ökokogukond Parmu Ökoküla, mis on heaks näiteks nii kogukondlike toodete ja teenuste väljaarendamisel kui ka uute elanike juurdetoomisel oma kogukonda.

Selle stsenaariumiga käib käsi käes ka ökoturism – keskkonnahoidlik, vastutustundlik, sotsiaalselt ja looduslikku taluvust ning kohalike elanike heaolu arvestav turism (analoogne käsitlus on

²⁵ Statistikaamet: ER032: Statistilisse profiili kuuluvad ettevõtted töötajate arvu ja haldusüksuse järgi; Elva valla külade ettevõtte andmed on infoportaalidest www.teatmik.ee ja www.krediidiraportid.ee (seisuga 10.09.22)

²⁶ Statistikaamet: ER0309: Statistilisse profiili kuuluvad ettevõtted haldusüksuse ja tegevussala järgi. Hladusjaotus seisuga 01.01.2018

²⁷ Statistikaamet: TT241: Hõivatud elukoha, piirkonna, maakonna ja majandussektori järgi (kvartalid) (2021; Valgamaa)

²⁸ Statistikaamet: PM028: Kasutatav põllumajandusmaa maakonna järgi, 2004-2017

²⁹ Mahepõllumajandus Eestis. Eesti Mahepõllumajanduse Sihtasutus, Mahepõllumajanduse Koostöökogu, 2021

³⁰ Põllumajandus- ja Toiduamet, mahepõllumajanduse register

³¹ Põllumajanduse, kalanduse valdkonna arengukava aastani 2030, Maaeluministeerium

³² Eesti regionaalse majanduse stsenaariumid. Lõuna-Eesti aastal 2035. Arenguseire Keskus, 2022

„säästva turismi“ terminile). Ökoturismi kasvuks on tegevuspiirkonnas kõik eeldused olemas. Tegevuspiirkonnas on juba olemas ökoturismi kvaliteedimärgisega EHE turismitooteid ja –teenuseid, aga soodustama peab ka uute omanäoliste ja kohapõhiste ökoturismitoodete ja -teenuste lisandumist. Loodusturismi tervikuna tuuakse esile ka elanike küsitluses kui seni alakasutatud ressursi nagu ka spordi- ja aktiivturismi.

Lõuna-Eesti turismistrateegia 2021-2025 kohaselt annavad just ökoturism ning rohepöörde piirkonnale juurde võimalusi rõhutada Lõuna-Eesti traditsioonilist eluviisi ning erinevaid kultuuriruumi, tõsta esile kohaliku tooraine kasutamist ning kujundada väärtuspakkumist külastajate, tööstuse, keskkonna ja vastuvõtivate kogukondade vajadustest lähtuvalt, võttes arvesse praeguseid ja tulevase majanduslikke, sotsiaalseid ja keskkonnamõjusid³³.

Aktiivturismiga tegelejaid (nii ettevõtjad kui ka MTÜd) on tegevuspiirkonnas hinnanguliselt 150, nende hulgas on ka spordiklubid, mis lisaks treeningtegevusele korraldavad ka üritusi ja pakuvad teenuseid nii liikmeskonnale kui ka piirkonna külastajatele, nt Nõuni Purjeklubi.

Turismil ja puhkemajandusel on selgeid seoseid loomemajanduse erinevate harudega (nt kultuur ja kultuuripärand; loovtööstus, sh disain, reklaam; etenduskunstid jpm). Loomemajandussektorit tervikuna iseloomustab suurenev interdistsiplinaarsus – seotus teiste valdkondade ja sektoritega. Eesti loomemajanduse olukorra kaardistuses on märgitud, et loomemajandust iseloomustatakse noore ja ettevõtliku valdkonnana, mis pakub hõivet noorele tööjõule, väikeettevõtetele ning on oluliseks digimajanduse veduriks. Piirkonnad, kus on loomingul põhineva majanduse osakaal kõrgem, on atraktiivsemad ja meelitavad juurde talendikat tööjõudu³⁴. Loomemajanduse potentsiaali ärakasutamine on fookuses ka käesolevas strateegias, kuna loomeettevõtted saavad toimida väga hästi ka hajaasustusega piirkondades, seda tänu koostööle, ühisturundusele, digilahendustele, jagamismajandusele jm.

Ettevõtete suurus: 96% tegevuspiirkonna äriühingutest on mikroettevõtted (alla 10 töötajaga). Võrreldes 2018. a on 1%-punkti võrra lisandunud väikeettevõtteid (10–50 töötajat) – 4%. Keskmise suurusega (50–250 töötajat) ettevõtteid on tegevuspiirkonnas mõned üksikud (kokku 9 ettevõtet). Suuri ettevõtteid (üle 250 töötaja) on üks, Lõuna-Eesti Hooldekeskus AS, mille töökohad ei asu kõik tegevuspiirkonnas (erinevad hooldekodud üle Eesti).

Põllumajandusuuringute Keskuse maaettevõtluse uuringust selgub, et kõikides majandussektorites oli kuni üheksa töötajaga äriühingute keskmine müügitulu väiksem kui 200 tuhat €, mis ilmestab suurusgrupi ettevõtete suhtelist väiksust³⁵. See toob kaasa ebapiisava investeerimisvõime, mis omakorda mõjutab nii tootlikkust kui ka innovatsioonivalmidust. Uuringu kohaselt on kapitaliressursi puudus peamine ettevõtte arengut takistav tegur maapiirkonnas (82-100% ettevõtetest sõltuvalt majandussektorist). Tootmisprotsessis on kõige problemaatilisemaks toodete omahinna tase ja selle alandamine ning uute tehnoloogiate juurutamine (30–70% ettevõtetest), mis on otseselt seotud tootmismahu ja müügitulu suurusega. Oluliseks arengutakistuseks peetakse ka

³³ Lõuna-Eesti turismistartegia 2021-2025

³⁴ Eesti Loomemajanduse uuring ja kaardistus. Eesti Konjunkturiinstituut, 2022

³⁵ Põllumajandusuuringute Keskus, Põllumajandustootjate, põllumajandustoodete töötlemise ja turustamisega tegelevate ja maapiirkonnas tegutsevate ettevõtete toetusvajaduse ja võimaliku sekkumisvajaduse uuring (2019)

(uute) toodete turule tulemise kulukust (üle 40% ettevõtetest), mis on samuti seotud kapitaliressursiga. Taristuprobleemidest on maaettevõtetel esikohal juurdepääsuteede puudulikkus ja kiire internetiühenduse puudumine (43–58% ettevõtetest, v.a metsamajandajad, kes ei pea internetti oluliseks). Kokkuvõtlikult tõi uuring välja, et ettevõtte peamiseks jätkamist takistavaks teguriks märgiti ettevõtte väiksust ja laienemise võimaluste puudumist eelkõige kapitali osas (60–71% ettevõtetest, sektorite erinevust ei ole), sh puuduvad vahendid koostööks teadusasutustega (20-70% ettevõtetest sõltuvalt sektorist)³⁶.

Tööjõu haridustasemelt jääb tegevuspiirkond ja Valga maakond tervikuna Eesti keskmisele näitajale oluliselt alla: ligi ¼ (24%) maakonna tööealisest elanikkonnast (15–74-aastased) on esimese taseme haridusega (põhihariduseta, põhiharidus või kutseharidus põhihariduse baasil), olukord ei ole võrreldes 2018. a muutunud. Eestis keskmiselt on 18% tööealisest elanikkonnast esimese taseme haridusega³⁷. Keskmisest madalam haridustase pingestab omakorda tööturgu, kuna vajalike oskustega spetsialiste napib. Kui arvestada ka tegevuspiirkonna kõrget tööpuudust, on tegemist struktuursel tööpuudusega – tööotsijate teadmised ja oskused ei vasta piirkonna tööturu nõudmistele.

Valga maakonna arengustrateegia 2035+ toob murekohana välja, et koos elanike arvuga kahaneb jätkuvalt ka õpilaste arv, mis survestab maakonna haridusasutuste senist toimimist. Arengustrateegia seab üheks eesmärgiks ka kvaliteetsete ja mitmekülgsete haridusvõimaluste arendamise, sh kutsehariduse populariseerimise ning töökohapõhise õppe edasiarendamise³⁸.

Maakonna arengustrateegia toob ühe fookusena välja rändepöörde, mille sisuks on noorte tagasirände stimuleerimine ja elanike arvu stabiliseerimine. Meetmetena nähakse ette nii aktiivset noorsootööd, huvitegevust, spordi- ja kultuurielu kui ka noorte kaasamist ja ettevõtlikkuse toetamist³⁹. Kõikidesse loetletud tegevustesse panustab ka käesolev strateegia. Kõik tegevuspiirkonna vallad (Valga, Otepää ja Elva) panustavad elukeskkonna turundamisesse „Maal elamise päeval“ osalemisega. Kagu-Eesti maakondadest on tegevuspiirkond ainus, kes selles tegevuses osaleb. Turunduse eesmärgiks on sisserände soodustamine (noored, noored pered jt).

Ühe meetmena toetamaks (noorte) spetsialistide jäämist ja tulemist piirkonda on Rahandusministeerium välja töötanud Kagu-Eesti spetsialistide eluasemetoetuse⁴⁰. Toetussumma ei ole suur (kuni 10 000€), kuid toetab oskustega ja haritud spetsialistil piirkonnas eluruumi ostmist või ehitamist/renoveerimist. Meede on hästi vastu võetud (2020-2021).

Hõivatud: Valgamaad nagu ka kogu Kagu-Eestit iseloomustab vanusegrupis 15-64 Eesti keskmisest madalam tööjõus osalemise määr – 71,2% (aastal 2020 – 75,3%). Tegevuspiirkonna tööturul on seega vähem inimesi kui mõnes teises Eesti piirkonnas. Eesti keskmine tööjõus hõivatute määra on 79,1% (2021). Tööhõive määr on Valgamaal 64,9%⁴¹.

³⁶ Ibid.

³⁷ Statistikaamet: REL21302: Vähemalt 15-aastased haridustaseme, soo, vanuserühma ja elukoha (haldusüksus) järgi, 31.12.2021

³⁸ Valga maakonna arengustrateegia 2035+

³⁹ Ibid.

⁴⁰ Rahandusministeerium, Kagu-Eesti spetsialistide eluaseme toetus

⁴¹ Statistikaamet: TT4645: 15-74-aastaste hõiveseisund piirkonna, maakonna ja vanuserühma järgi

Kõige enam hõivatuid maakonnas töötab teenindussektoris – 60,6% (2020) (2018 – 59%). Sekundaarsektoris on hõivatud 33,6%, osatähtsus on 2018. a võrreldes jäänud samaks. Põllu- ja metsamajanduses on hõivatud 5,8% töötajatest, selle sektori osakaal on langenud (2018. a – 8%)⁴².

Rahvaloenduse (2021) järgi on tööalase rändega⁴³ seotud 39% tegevuspiirkonna hõivatutest, 61% tegevuspiirkonna hõivatud inimestest töötab elukohajärgses maakonnas. Elukohaga samas kohalikus omavalitsuses töötab omakorda 55% tegevuspiirkonna hõivatutest. See tähendab, et nii maakonnasisene kui ka -väline tööalane ränne mõjutab paljude tegevuspiirkonna töötajate igapäevaelu. Väljaspool Valga maakonda töötab rohkem mehi.

Töölaseks tõmbekeskusteks on nii Tartu kui ka Tallinn – keskmiselt 12% tegevuspiirkonna hõivatud inimestest töötab Tartus ja 10% Tallinnas. Elva piirkonna külasid mõjutab Tartu töölase keskusena kindlasti rohkem, aga täpsemad andmed Elva piirkonna külade kohta puuduvad. Tartu on asukoha tõttu olulisem ka Otepäele (16% hõivatutest töötab Tartus). Välismaal töötamise osakaal on marginaalne, mis viitab sellele, et Läti ei ole atraktiivne töörande suund, teised välisriigid on tegevuspiirkonnast kaugel.

Mida rohkem on tegevuspiirkonnas endas atraktiivseid töökohti, seda väiksemaks muutub ka tööalane ränne.

Tabel 5 Tööalane ränne*

	KOV	Töö- koha asu- koht kokku	Töö- koht Eestis	..töök oht Talli nnas	%	..töö koht Tart us	%	Töö- koht eluko ha maa- konna s	%	..töökoht elukohaga samas kohalikus omavalitsuses	%	Töö koht välis - maa l	%
KOKKU	..Otepää vald	2949	2938	269	9	460	16	1714	58	1594	54	10	0,34
	..Valga vald, v.a Valga linn	1408	1406	155	11	132	9	892	63	784	56	3	0,21
Mehed	..Otepää vald	1476	1469	153	10	234	16	817	55	758	51	7	0,47
	..Valga vald, v.a Valga linn	713	711	87	12	58	8	433	61	371	52	3	0,42
Naised	..Otepää vald	1473	1470	116	8	226	15	899	61	836	57	3	0,20
	..Valga vald, v.a Valga linn	695	693	68	10	74	11	459	66	413	59	0	0,00

* Andmed ilma Elva valla küladeta

Üldine ettevõtlusaktiivsus tegevuspiirkonnas on kasvanud võrreldavas tempos Eesti üldise ettevõtlusaktiivsusega – ettevõtteid on tegevuspiirkonnas 1000 elaniku kohta 103 (2018. a – 90). Eesti keskmine ettevõtlusaktiivsus on 109 (2018. a – 97).

⁴² Ibid.

⁴³ Statistikaamet: REL21008: Hõivatud tööalase seiundi, soo ja elukoha (haldusüksus) järgi, 31.12.2021

Ettevõtlusaktiivsus on tegevuspiirkonna kantides väga erinev, erinedes kõige aktiivsema (Elva valla külad) ja mitteaktiivsema (Valga vald) piirkonna vahel kaks korda: tegevuspiirkonna Elva valla külades on ettevõtteid 1000 elaniku kohta 168, Valga vallas (ilma Valga linnata) aga 82. Otepää valla keskmine ettevõtlusaktiivsus on 105.

Valga maakonna osakaal kogu Eesti sisemajanduse kogutoodangust on väike (vaid 0,84%), Valga maakonna osatähtsus on ka langevas trendis (2018. a – 1%). SKP elaniku kohta jääb Eesti keskmisele alla 2,6 korda⁴⁴.

Üheks probleemiks, mis toob kaasa ka madalama kogutoodangu, on tööjõu tootlikkus: Eesti keskmine tunnitootlikkus lisandväärtuse alusel on 22,10€, Valga maakonna keskmine on 20,6€⁴⁵. Ühelt poolt võib seda tingida tööjõu keskmisest madalam haridustase, teisalt aga ka ettevõtete võimekus uuendada tootmisseadmeid, mis aitavad tootlikkust tõsta. Madalama tootlikkusega kaasneb ka madalam töötasu. Soodustada tuleb seega investeeringuid kaasaegsetesse seadmetesse, mis aitavad vähendada käsitööstusliku tootmise osa.

Valgamaa ettevõtteid kirjeldab ka madal ekspordivõimekus – eksportivaid ettevõtteid on maakonnas ainult 175 (2020), kogu Eesti väliskaubandusest moodustab Valgamaa osa ainult 1,5%⁴⁶. Ekspordivõimekuse tõstmine ei ole käesoleva strateegia prioriteet. Küll aga on üheks eesmärgiks soodustada ettevõtjate koostööd, nt ühine turundus ja arendustegevus, või ühise tegevuse ja paikkonna ümber moodustatud klasterite arendamist, et tõsta tegevuspiirkonna ettevõtjate konkurentsivõimet Eesti-siselt.

Tegevuspiirkonna looduskeskkond pakub häid võimalusi elu- ja ettevõtluskeskkonnana. Turism ja puhkemajandus on piirkonnale olulised tegevusalad, samuti kohalikul toormel põhinev toitlustus. Need tegevusalad võimaldavad konkurentsivõimelist teenust/toodet pakkuda ka väiketootjatel ning elulaadiettevõtjatel. Sellised ettevõtjad on tegevuspiirkonna jaoks oluline inimkapital, kes väärtustavad kohalikku keskkonda ja aitavad kaasa piirkonna eripära säilimisele.

Valga maakonnas on nii majutus- kui ka voodikohti ning majutatuid Lõuna-Eesti maakondadest kõige rohkem (v.a Tartu maakond koos Tartu linnaga). Valgamaa majutuskohati iseloomustab Covid-aegsel perioodil (2020-2021) hea voodikohtade täituvus (18-24%), Eesti keskmisega võrdne, kuid Covid-eelsel (2019) perioodil jäi see Eesti keskmisele oluliselt alla: Eestis keskmiselt 38%, Valgamaal 23%⁴⁷.

Tegevuspiirkonna majutusettevõtjaid iseloomustab pigem väiksus, mis soodustab küll pereturismi, kuid mis võib saada takistavaks teguriks nt äriturismi puhul. Samas on piirkonnas toimunud suurüritused näidanud, et turismiettevõtjate omavaheline koostöö sujub hästi.

Siseturistide arv: 2019. aastal külastas Valga maakonnas majutatuid välituriste kokku 18 704 inimest (kasv eelmise aastaga võrreldes 15%), siseturiste 77 258 (kasv 29,1%) inimest. Covid-

⁴⁴ Statistikaamet: RAA0050: Sisemajanduse koguprodukt maakonna järgi (ESA 2010)

⁴⁵ Statistikaamet: EM004: Ettevõtete (20 ja enama hõivatuga) majandusnäitajad maakonna järgi

⁴⁶ Statistikaamet: VK04: Kaupade eksport ja import haldusüksuse järgi (2004-2020)

⁴⁷ Statistikaamet: TU110: Majutuskohatde mahutavus, majutatud ja majutatute ööbimised maakonna järgi

pandeemia mõjutas välituristide arvu oluliselt: 2020. a langes välituristide majutuste arv eelmise aastaga võrreldes 66,5% ja jäi madalaks ka 2021. a. Siseturistide arv langes 2020. a 11,5%, seevastu 2021. a on Valgamaal eelmise aastaga võrreldes külastanud 16% rohkem siseturiste, siseturistide arv maakonnas on ületanud Covid-eelse aja (79 338 inimest). Valgamaa osatähtsus siseturismis on mõnevõrra suurenenud (2021. a – 5,04%, 2018. a – 4,12%)⁴⁸.

Käesoleva strateegia eesmärgiks on toetada nii endale töökohale loomist, sh elustiiliettevõtteid, kui ka kasvupotentsiaaliga mikroettevõtteid, mis aitavad kasvatada kohalike elanike heaolu ning parandada tööturu üldist olukorda tegevuspiirkonnas.

2.4. Tehniline infrastruktuur

Teed ja kergliiklusteed: Aegruumilised vahemaad tegevuspiirkonna ja teiste Eesti piirkondade vahel on järjest vähenevad tänu teedevõrgu korrastamisele. Tegevuspiirkonna siseselt läbib piirkonda tihe teedevõrk, kuid kruusateede suur osakaal (49,8%, Eesti suurim)⁴⁹ mõjutab nii elu- kui ka ettevõtluskeskkonda. Elanike küsitlus toob välja ühe olulisema probleemina just halvenenud teede olukorda (1/3 vastanuteist). Kagu-Eesti tegevuskava 2030 seab Kagu-Eestis kruusakattega teede, mille liiklussagedus on üle 50 auto/ööpäevas, sihttasemeks 0 km⁵⁰.

Tegevuspiirkonda läbivat Jõhvi-Tartu-Valga maanteed ehk Via Hanseaticat nähakse „Üleriigilise planeeringu Eesti 2030+“ kohaselt eeskätte rahvusvahelise turismimarsruudi⁵¹, mitte niivõrd olulise rahvusvahelise kaubaveotrassina. Kogu tegevuspiirkonna territoorium kuulub Via Hanseatica mõjualasse. Mitmete projektide toel on arendatud Via Hanseatica marsruudile jäävaid turismiobjekte tegevuspiirkonnas.

Eelmisel strateegiaperioodil on tegevuspiirkonnas tehtud investeeringuid kergliiklusteedesse, ka mitmesuguseid teisi liikumis- ja treenimisvõimalusi (terviserajad jm) on juurde tulnud. Kergliiklusteede kasutust nii liikumiseks, nt kombineeritud liikumisviisina (ratas + ühistransport), kui ka sportimiseks tuleb soosida. Spordiregistri kohaselt on tegevuspiirkonnas 6 sportimiseks sobivat kergliiklusteed⁵². Valgamaa terviseprofiil kohaselt on jätkuvalt olulised investeeringud liikumis- ja sportimisvõimaluste suurendamiseks⁵³. Kergliiklusteed on ka turvalise aspektist väga olulised, kuivõrd põhimaanteed liiklustihedus on kasvanud.

Transport: Tegevuspiirkonna ühistranspordivõrgu moodustavad busside maakonnaliinid, vallaliinid, kaugliinid ja rahvusvahelised liinid ning rongiliiklus. Tegevuspiirkonda läbivad maakonnaliinide kõik kolm liinigruppi. Bussiliinivõrgus on toimunud 2015. a võrreldes olulised muutused, loodud on MTÜ Valgamaa Ühistranspordikeskus, aga näiteks on ka kooliliinid integreeritud maakonnaliinide võrku. Ühistranspordi kasutajate arvu on oluliselt tõstnud tasuta maakonnaliinide olemasolu – Valgamaal on olnud kasv 65%. Juurde on tulnud ka liinikilomeetreid

⁴⁸ Ibid.

⁴⁹ Kagu-Eesti välitööde statistikakogumik, 08.-16.08.2019

⁵⁰ Kagu-Eesti tegevuskava 2030

⁵¹ Üleriigiline planeering Eesti 2030+

⁵² Eesti Spordiregister

⁵³ Valgamaa tervise- ja heaoluprofiil, 2018

(12,9%)⁵⁴. Siiski on toimivad ühendused paremini pigem tegevuspiirkonna suuremate asulate vahel, ääremaaliste piirkondade ühistranspordiühendus on halvem ja sealse piirkonna elanikud sõltuvad isikliku transpordi olemasolust. Ühistranspordi kättesaadavus ei ole tasuta liinidega paranenud. Elanike küsitluse järgi on ühistranspordi olukord pigem halvenenud.

Hajaasustuspiirkondades on järjest olulisem nõudlus-/vajaduspõhise transpordi pakkumine, see on ühe arenguprioriteedina märgitud ka transpordi ja liikuvuse arengukavas. Eesmärgiks on olemasoleva sõidupargi optimaalsem kasutus, nt sotsiaal- ja tavatranspordi võimalik ühildamine⁵⁵.

Rongiliiklus: tegevuspiirkonda läbib raudteeliin suunal Tartu-Valga. Reisirongiliiklust teenindab Eesti Liinirongid AS (Elron). Rongiühendus muudab Tartu ja Tallinna aegruumiliselt oluliselt kättesaadavamaks, seda ka töökohtade mõttes. Rahvusvahelist reisirongiliiklust hetkel ei toimu, küll aga on võimalik Valgas ümber istuda Riiga suunduvale rongile. Tartu 2024 kultuuripealinna tegevuste raames on Tartu linnal soov ja valmisolek taastada rongiühendus Riiaga, sellisel juhul läbiks liin Valgamaa Partnerluskogu tegevuspiirkonda. Eesti ja Läti ühishuvi ja kokkulepped selleks on olemas, kuid finantseerimislahenduste ebaselgus võib liini käivitamisel takistuseks saada.

Valga maakonna planeeringu 2030+ kohaselt on Tartu-Riia vahelise raudteeühenduse näol tegemist Eesti-Läti kohaliku tähtsusega ühendusega, mis ei oma laiemat logistilist tähtsust ning jääb kõrvale nt Euroopa Liidu TEN-T-võrgustikku kuuluvatest ühendustest, samuti Eesti jaoks logistiliselt olulisimatest ühendustest⁵⁶. Samas on Venemaa suunalise transiidi ärakukkumine Ukraina sõja tõttu muutnud transiiditrasside suunda ja olulisust, seetõttu on võimalik ka Tartu-Riia transiidisuuna tähtsuse muutumine.

Elamumajandus: Leibkondade eluruumide seisund on Valgamaal väga probleemne: maakonna 10,9% leibkondadest on eluruumi seisund kehv (Eesti üks madalamaid näitajaid)⁵⁷. Sihttasemeks aastaks 2030 on seatud kehvast seisundis eluruumide osakaal alla 5%. Kagu-Eesti arengukava 2030 toob välja, et kehvad eluasemetingimused on töö ja palga kõrval üheks peamiseks põhjuseks, miks inimesed elukohavahetust kaaluvad⁵⁸. Piirkonna madala elatustasemega kaasneb ka madalam laenuvõimekus, nt eluaseme renoveerimiseks või piirkonda tulles eluaseme soetamiseks. Surnud ringi võimendab kinnisvara madal hind tagatisena. Valgamaa Partnerluskogu strateegia ja teised asjakohased meetmed atraktiivse elu- ja töökeskkonna arendamiseks peavad aitama kaasa tegevuspiirkonna elutustaseme tõstmisele ja elanike sissetuleku parandamisele.

Üheks võimalikuks lahenduseks elamumajanduse parendamisel on munitsipaalelamute ehitus. Selliselt on võimalus pakkuda eluaset spetsialistidele, kes soovivad piirkonda tulla, aga eluaset siin ei oma (nt noored õpetajad, meditsiinitöötajad jt). Valga vallas on munitsipaalelamu olemas (asukohaga Valga linnas), Otepää vallas on munitsipaalmaja valmimas.

⁵⁴ Tasuta sõiduõiguse ja 2017-2019 a maakonnaliinide ümberkorralduste mõju analüüs. Transpordiamet, 2021

⁵⁵ Transpordi ja liikuvuse arengukava 2021-2035

⁵⁶ Valga maakonna planeering 2030+. Ruumilise arengu analüüs. OÜ Hendrikson & Ko, 2014-2015

⁵⁷ Statistikaamet: LER05: Leibkonnad elukoha ja eluruumi seisundi järgi, 2019

⁵⁸ Kagu-Eesti tegevuskava 2030

Telekommunikatsioonivahendid ja nende kasutamine – Covid-pandeemia tõstis kaugtöö osatähtsuse 28%-le hõivatutest (2021), Valga maakonnas tegi kaugtööd 19,6% hõivatutest⁵⁹. Internetiühendus on tegevuspiirkonnas ebaühtlase kvaliteedi ja kättesaadavusega⁶⁰, seetõttu tuleb jätkuvalt teha taristuinvesteeringuid kiire püsiühenduse loomiseks ning ruumide/hoonete parendamiseks, sh kaugtöökeskuste arendamine.

Eesti lairiba plaani 2030 kohaselt on seatud eesmärgiks kogu Eesti katta 5G levialaga, sealhulgas turutõrkega piirkondades on riigi- ja sideettevõtjate koostöös rajatud baastaristu, mis võimaldab uute tehnoloogiate kasutuselevõttu. Selleks on valitsus eraldanud ka vahendid, esialgne eelarve perioodil 2022-2027 Otepää valla kohta on ca 1,44 mln €, Valga valla kohta ca 1,1 mln € ja Elva valla kohta ca 1,26€ mln €⁶¹.

Statistika näitab, et hetkel on maalistes asustusüksustes aastaringses internetikasutuse ühendatuses Valgamaal 47% aadressidest, nõ valge ala (pole vähemalt 30 Mbit/s ühendust ja pole seda ka kavas rajada) osakaaluks 53%. Hajaasustuse tõttu peab valgete alade katmiseks kasutama erinevaid tehnilisi lahendusi: valguskaabel maasse, valguskaabel elektripostidele ja raadiolahendus (jagatud ressurs)⁶².

2.5. Teenused

Üldised probleemid: tegevuspiirkonnas on sarnaselt Eesti paljude teiste piirkondadega üha keerulisem tagada esmatähtsate teenuste võrdset kättesaadavust.

Üleriigiline planeering Eesti 2030+ defineerib **esmatähtsad teenused**: alushariduse (lastehoid), alghariduse, põhihariduse ja keskkooli hariduse pakkumine, perearsti töö, ravimimüük (apteek), seltsimaja (kogukonnakeskus) ja maakonnakeskuse tegevused. Lisaks teenused, mida pakuvad pank, päevakeskus, raamatukogu, avalik internetipunkt, staadion, kultuurikeskus, rahvamaja, spordiväljak, spordisaal (võimla), vallavalitsus ja postiasutus, samuti esmatarbekaupade müük (kauplus)⁶³.

Tugiteenuste pakkumine, eelkõige huvitegevus, kultuuri- ja spordiürituste korraldamine, ja arendustöö (nt koolitused) on hetkel peamised kogukonna poolt kogukonna liikmetele pakutavad tegevused, mis lähtuvad kogukonna vajadustest.

Haridus: Eesti Hariduse Infosüsteemi andmetel oli 2022/2023 õppeaastal tegevuspiirkonnas kokku 18 alus- ja üldharidusharidust pakkuvat õppeasutust ja 2 huvikooli.

Tabel 6 Haridusasutused tegevuspiirkonnas

Haridustase	Arv	Õppeasutus
-------------	-----	------------

⁵⁹ Statistikaamet, Kaugtööd teeb üle veerandi Eesti töötajaskonnast. 14.04.22

⁶⁰ Valgamaa arengustrateegia 2035+

⁶¹ Eesti lairiba plaan 2030. Avalik konsultatsioon, 2022

⁶² Ibid.

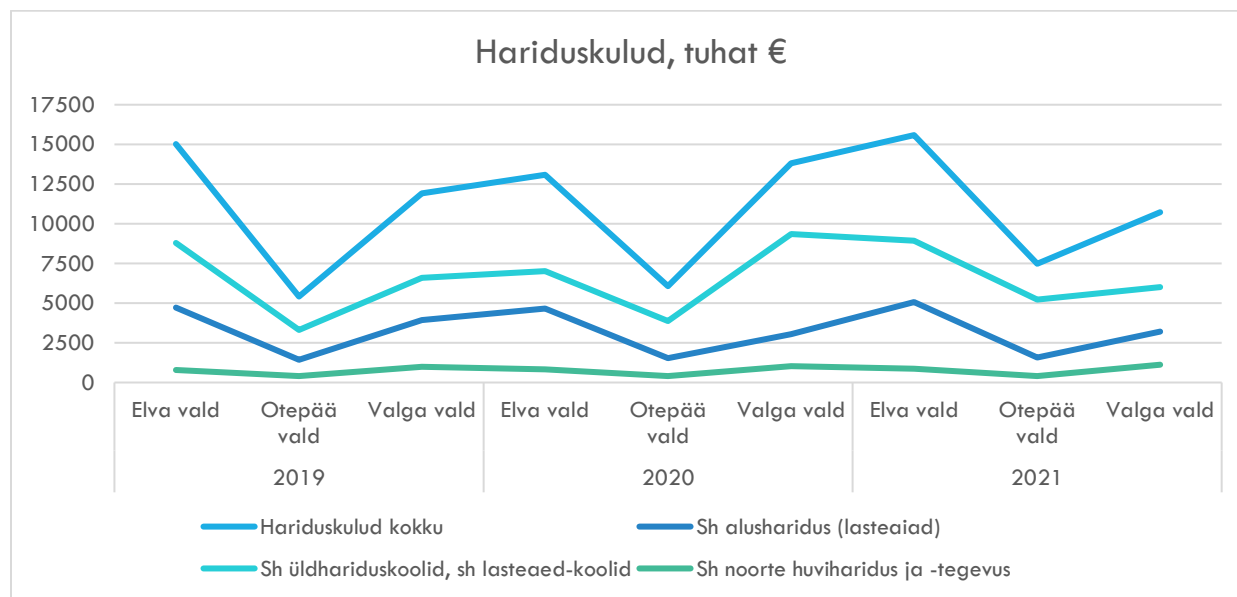
⁶³ Üleriigiline planeering Eesti 2030+

Alusharidus	8	Otepää lasteaed, Tsirguliina Kooli lasteaed Õnnelind, Hargla Kooli lasteaed, Lüllemäe Põhikooli lasteaed, Pühajärve Põhikooli lasteaed “Pipi”, Puka Kooli lasteaed, Keeni Põhikooli lasteaed “Kratila”, Rõngu lasteaia filiaalid (Elva vald) (Hellenurme maja ja Aakre maja)
Alusharidus+põhiharidus/ põhiharidus	8	Õru Lasteaed-Algkool, Lüllemäe Põhikool, Hargla Kool, Keeni Põhikool, Pühajärve Põhikool, Tsirguliina Kool, Puka Kool, Palupera Põhikool (Elva vald)
Keskharidus	2	Otepää Gümnaasium, Audentese Spordigümnaasiumi Otepää filiaal
Huviharidus	2	Otepää Muusikakool, Puka Kunstikool

Lasteaiakohtade puudus tegevuspiirkonnas tekkis teravamalt juba enne Covid-pandeemiat, pandeemia ja Ukraina põgenike saabumine piirkonda võimendasid seda veelgi. Olukord on veidi leevenenud uute ruumide leidmiseks ja uute rühmade avamisega, Otepää vallal on plaanis ehitada uus lasteaed.

Alljärgneval joonisel⁶⁴ on toodud tegevuspiirkonna omavalitsuste kulutused haridusele, sh noorte huviharidusele ja – tegevusele. Kulud haridusele moodustavad suure osa kohaliku omavalitsuste põhitegevuse kuludest ja investeeringutest: 44-54%. Noorte huvihariduse osakaal hariduskulude osakaal hariduskuludest on kõigis kolmes omavalitsuses kasvanud ja moodustab 3% (Otepää vald) ja 5% (Valga vald) KOV põhitegevuse kuludest ja investeerimistegevuse väljaminekutest (2021. a). Otepää vald panustab noorte huviharidusse ja -tegevusse ca 523€ noore (7-18-aastased) kohta, Valga vald ca 565€ noore kohta (kõikide valla noorte, sh Valga linna noorte kohta), Elva vald ca 465€ noore kohta.

Joonis 5 Hariduskulude jaotus tegevuspiirkonna KOVides

⁶⁴ Statistikaamet: RR302: Kohalike eelarvete põhitegevuse kulud ja investeerimistegevuse väljaminekud piirkonna/haldusüksuse järgi. Haldusjaotus seisuga 01.01.2028

Noorte huvihariduse ja -tegevuse kulude osakaalu võib mõjutada mõne üldhariduskooli sulgemine, mille tõttu võivad suureneda KOV eelarves noorte huvitegevuse kulud.

Lähimateks kutseõppeasutusteks on Valgas asuv Valgamaa Kutseõppekeskus ja Tartus tegutsev Tartu Rakenduslik Kolledž, kus on võimalik korraldada kaasaegsetes õppelaborites ka täienduskoolitusi.

Tervis, tervishoid ja arstiabi:

Valga maakonda iseloomustab negatiivselt suur osakaal inimesi, kellel on pikaajaline haigus – 53,8% kõigist 16-aastastest ja vanematest inimestest (2021. a)⁶⁵, samuti Eesti keskmisest tunduvalt kõrgem puuetega inimeste osakaal (19,7%, 2021; Eesti keskmine – 11%)⁶⁶. Need näitajad mõjutavad oluliselt tööhõivet. Samas töötus ja mittehõivatus on oluline terviserisk igale inimesele, kuna tõstab nii individuaalset kui perekonna vaesusriski, mõjutab oluliselt tervisekäitumist, nõrgendab nii füüsilist kui ka vaimset tervist. Tervisepiirangutega inimeste suur osakaal omakorda survestab tööga hõivatud inimesi, et piirkonna tööturгу nõudmistele vastata⁶⁷.

Tervisepiirangutega inimestele, sh puuetega inimestele on oluline tagada vajadustele vastavad sotsiaal- ja tervisteenused, abivahendid, IT-lahendused. Samavõrra on oluline ka tegevused sotsiaalse tõrjutuse vähendamiseks. Nii nendele sihtgruppidele kui ka töötuse sotsiaal- ja terviseriskide vähendamiseks saab pakkuda täiend- ja ümberõpet, tööharjutusi, nõustamist, mentorlust, noortele suunatud meetmeid jmt. Nendes valdkondades on võimalus arendada välja kogukonnateenuseid. Teenuste pakkujaks saavad olla ka kolmanda sektori esindajad, nt pakkudes tugiisikuteenust.

Vanemaealiste elanike osakaalu tõusuga kaasneb terviseprobleemide sagenemine, mis mõjutab oodatavat eluiga – see on Valgamaa nii meeste kui ka naiste osas lühem kui nt Harjumaal⁶⁸. Erinevused on aastate jooksul maakondade vahel siiski vähenenud, samuti on vähenenud erinevused naiste ja meeste oodatavas elueas.

Valga maakonna terviseprofiil toob välja, et vanemaealiste osakaalu kasvu maakonnas ei saa üksnes negatiivsest küljest vaadata. Vanemaealisuse piirid ja arusaam vanemaealistest on pidevalt muutuv ning konkreetsest kontekstist sõltuv. Vanemaealised on siiani vähekasutatud ressurss maakonna erinevate eluvaldkondade arendamisel⁶⁹ – nn hõbemajanduse, vanemaealistele suunatud teenuste/kaupade võimaluste ärakasutamine. Valgamaale on asutatud hõbemajanduse kompetentsikeskus, kuid selle tegevus ei ole rahastuspuuduste tõttu käivitunud.

⁶⁵ Statistikaamet: TH90: 16-aastaste ja vanemate pikaajalise haiguse olemasolu maakonna järgi

⁶⁶ Statistikaamet: THV21: Puudega inimesed maakonna järgi, 1. jaanuar

⁶⁷ Valgamaa tervise- ja heaoluprofiil, 2018

⁶⁸ Statistikaamet: RV0452: Oodatav eluiga sünnimomendil ja elada jäänud aastad maakonna, soo ja vanuserühma järgi

⁶⁹ Valgamaa tervise- ja heaoluprofiil, 2018

Meditstiiniteenuse kättesaadavus on tegevuspiirkonnas pigem halb, seda eelkõige kauguse, ebasobivate transporditingimuste ning ravi kalliduse tõttu. Piirkonna lähim aktiivravihaigla asub Valga linnas, SA Tartu Kiirabi pakub erakorralist meditsiiniabi Otepää kiirabijaamas.

Sotsiaalhoolekanne: tegevuspiirkonnas tegutseb seisuga 01.01.2022 seitse ravi- ja hoolekandetasutust, sh üks asenduskoduteenuse pakkuja. Tegevuspiirkonnas tegutseb ka üks päevakeskus.

Hajasaastuse ja abivajajate suurenemise tõttu on üha keerulisem tagada sotsiaalteenuste kättesaadavus. Kaasata saab nii vabatahtlikke kui ka kogukondi, et märgata ja toetada abivajajaid nii ennetustöös kui ka teenuste korraldamisel. Valgamaa terviseprofiili tegevuskavas tuuakse ühe prioriteetse tegevusena välja eakatele suunatud hoolekandeteenuste laienemine koostöös kogukondade ja MTÜdega. Terviseprofiili tegevuskava märgib ka eakate kaasamisvajadust kogukonnategevustesse ning eakate organisatsioonide tegevuse (sh huvitegevus, liikumis- ja kultuuriüritused jm) toetamise⁷⁰. Kõikide tegevuste eesmärgiks on vaimse ja füüsilise toimetuleku parandamine võimalikult pikaks iseseisvaks eluks kodus, et vähendada sotsiaalhoolekande koormust.

Kultuur, sport ja vaba aeg: tegevuspiirkonna suuremates asulates on olemas kohalikud kultuurikeskused (rahvamajad, kultuurimajad, seltsimajad) ja raamatukogude võrgustik. Tegevuspiirkonnas tegutseb kümme rahva- või kultuurimaja ja 18 raamatukogu. Olulist muutust viimastel aastatel ei ole olnud. Ainsana lõpetati tegevus Tsirguliina Rahvamaja Laatre Vabaajakeskuses. Tegevuspiirkonnas asub viis muuseumi.

Spordiharrastajate arv on Valgamaal igal aastal tõusnud⁷¹, tegevuspiirkonnas on palju spordirajatisi, koolide juures on üldjuhul olemas võimlad ja väliväljakud. Piirkonnas on kuus Spordiregistrisse kantud terviserada.

Otepää valla ja Valga valla 2021. a kulutused vabale ajale, kultuurile ja religioonile⁷² on eelmise aastaga võrreldes suurenenud, kuigi osakaaluna kogu põhitegevuse kulutustest on Otepää valla kulutusele vabale ajale on vähenenud. Elva valla kulutused vabale ajale on aastaga võrreldes vähenenud oluliselt.

Proportsionaalselt suurema osa vaba aja kulutusest moodustavad kõigil KOVidel sport, raamatukogud ja rahvuskultuur, kuid märkimisväärne on ka noorsootöö ja noortekeskuste kulude kasv.

Noorsootöoga on tegevuspiirkonna noored rahul, kõige suurem rahulolu on Otepää valla noortel (rahulolu koondhinnang on 84 punkti 100st), kuigi vahe Valga vallaga (koos Valga linnaga) ei ole

⁷⁰ Ibid.

⁷¹ Statistikaamet: KU163: Harrastajad maakonna, vanuserühma ja soo järgi

⁷² Statistikaamet: RR302: Kohalike eelarvete põhitegevuse kulud ja investeerimistegevuse väljaminekud piirkonna/haldusüksuse järgi. Haldusjaotus seisuga 01.01.2028

suur – Valga valla noored hindavad rahulolu 82 punktiga. Elva valla noored on pisut rahulolematumad – nemad andsid 79 punkti⁷³.

Tabel 7 Tegevuspiirkonna kohalike omavalitsuse kulutused vabale ajale, kultuurile ja religioonile

	2020, tuh €			2021, tuh €		
	Elva vald	Otepää vald	Valga vald	Elva vald	Otepää vald	Valga vald
Põhitegevuse kulud ja investeerimis-tegevuse väljaminekud, kokku	25876,0	11022,3	27998,0	29529,9	13910,3	24487,7
Vaba aeg, kultuur ja religioon	5111,7	1001,4	2375,1	3323,5	1054,0	3066,7
Osakaal kogu investeerimis-tegevusest, %	19,8	9,1	8,5	11,3	7,6	12,5
sh sport	3223,6	204,6	590,5	756,9	204,6	565,3
Osakaal kogu investeerimis-tegevusest, %	12,5	1,9	2,1	2,6	1,5	2,3
sh noorsootöö ja noortekeskused	173,5	57,1	154,6	341,7	116,6	171,1
Osakaal kogu investeerimis-tegevusest, %	0,7	0,5	0,5	1,2	0,8	0,7
sh vaba aja (üritused) tegevused	208,4	13,7	159,3	200,9	22,4	153,1
Osakaal kogu investeerimis-tegevusest, %	0,8	0,1	0,6	0,7	0,2	0,6
sh raamatukogud	400,9	169,3	553,0	407,7	175,2	618,2
Osakaal, %	1,5	1,5	2	1,4	1,3	2,5
sh rahvakultuur	963,4	378,5	604,0	1481,0	427,9	752,1
Osakaal kogu investeerimis-tegevusest, %	3,7	3,4	2,2	5	3,1	3,1

Allikas: Statistikaamet

Huviringid toimuvad suuresti koolide juures (peamiselt lastele ja noortele), aga ka kultuurimajades/rahvamajades (peamiselt täiskasvanutele). Huvitegevuse võimalused on aasta-aastalt paranenud, samas toob Valga maakonna terviseprofiil välja nii laste ja noorte kui ka eakate huvitegevuse olulisuse ning jätkuva arendusvajaduse ka terviseprofiili tegevuskavas⁷⁴.

Elanike küsitlus tõi ühe murekohana välja just täiskasvanute vaba aja veetmise võimalused. Mitmekesised vaba aja veetmise võimalused, sh huvitegevuseks aitavad luua ka elukeskkonna väärtust ja atraktiivsust.

Muud elukondlikud teenused

⁷³ Noorsootöös osalevate noorte rahulolu noorsootöoga 2020. OÜ Heiväl/ Heiväl Consulting TM, MTÜ Balti Uuringute Insituut, 2021

⁷⁴ Valga maakonna tervise- ja heaoluprofiil, 2018

Postiteenus on asendumas kaasaegsete võimalustega. Kui 2015. a. tegutses piirkonnas üheksa postiasutust, siis 2023. aastal on neid viis. Mitmes kohas (Hargla, Koikküla) on vajalikumad postiteenused (markide, ümbrike ja postkaartide müük) üle antud raamatukogudesse. Postipakiautomaadid on Otepääl, Sangastes, Pukas, Lüllemäel ja Tsirguliinas.

Vähenenud on ka kohalike poodide arv. 2015. aastal oli piirkonnas 18 poodi (siia pole arvestatud Otepäa kaubandusettevõtteid), praegu on neid 11. Väiksemates ja ka suuremates külates liiguvad endiselt ka kauplusautod.

Isikuteenuseid nagu iluteenused, massaaž, saun pakutakse peamiselt suuremates keskustes, kuid on pakkujaid ka väiksemates kohtades nt iluteenused Laatres ja Vaalu külas ning pesupesemisteenus Harglas.

2.6. Sotsiaalsed riskirühmad ja tervis

Vanemaealised: Statistikaameti rahvastikuproгноosi põhistsenaariumi järgi suureneb 65-aastaste ja vanemate inimeste osakaal Eestis 2040. aastaks 25,6%-ni, Valgamaal aga 36,7%-ni; tegevuspiirkonnas arvestades tegevuspiirkonna eakate tänast osakaalu Valgamaa elanikest – hinnanguliselt 34,5-35%.

Rahvastiku vananemisest ja vähenemisest ning puudega inimeste arvu suurenemisest tingituna on sotsiaalvaldkonna suurimad murekohad toetada aktiivsena ja tervena vananemist ning ennetada abituse ja abivajaduse tekkimist.

Võrreldes teiste Euroopa riikidega iseloomustab Eesti, sealhulgas partnerluskogu tegevuspiirkonna eakaid suhteliselt **vähene sotsiaalne kaasatus**. Euroopas on alates 2010. aastast arvatud aktiivsena vananemise indeksit (*Active Ageing Index*⁷⁵). Indeks iseloomustab vanemaealiste töötamist, ühiskondlikku aktiivsust (sh teiste pereliikmete abistamist ja hooldamist), tervist ja isiklikku toimetulekut ning sotsiaalset aktiivsust ja soodustavat keskkonda. Peale tööhõive on kõigis teistes aktiivsena vananemise valdkondades Eestil suur arenguruum. Eakate (65-74 aastat) tööturul osalemine kogu tööealisest elanikkonnast (16-74) on Valgamaal (4,3%; 2018. a võrreldes +2%) sarnane Eesti keskmisega (4,2%)⁷⁶. 65+ vanuses inimeste jätkuv julgustamine ja toetamine tööturule naasmisel on üks piirkonna väljakutsetest.

Vanemaealised on võrreldes ülejäänud elanikkonnaga suuremas vaesusriskis. Vanemaealiste ja eriti üksi elavate 65-aastaste ja vanemate inimeste suhtelise vaesuse risk on mõnevõrra vähenenud, kuid on endiselt oluliselt suurem (vastavalt 41,4% ja 76,8%) kui kogu elanikkonnal (15,2%)⁷⁷. Keskmine pension (2022. aastal 552 eurot) moodustab keskmisest palgast umbes 40%, mis tagab vaid baassissetuleku, hoides vanemaealised absoluutsest vaesusest väljas, kuid jättes nad suhtelisse vaesusesse. Suhtelise vaesuse piir 2021. aastal oli Eestis 763 eurot. Valgamaa keskmine pension kuus (545 eurot)⁷⁸ moodustab Valgamaa keskmisest töötasust ca 43%. Suhtelise vaesuse määr on Valgamaal aga suurem kui Eestis keskmiselt: Valgamaal 27,8% (-1,5% võrreldes 2020. a), Eestis

⁷⁵ [Euroopa Komisjon, Active Ageing Index](#) (2018)

⁷⁶ Statistikaamet: TT4645: 15-74-aastaste hõiveseisund piirkonna, maakonna ja vanuserühma järgi

⁷⁷ Statistikaamet

⁷⁸ Statistikaamet: SK154: Keskmine pension kuus maakonna järgi, 01. jaanuar

22,8% (+2,2%⁷⁹). See tähendab, et 65+ vanusegruppis on tegevuspiirkonnas suuremas vaesusriskis, eriti üksi elavad ja mittetöötavad eakad, mis omakorda võib suurendada sotsiaalset tõrjutust. Absoluutses vaesusriskis on puudega inimesed ning vähenenud töövõimega isikud. Viimased andmed Valgamaa kohta pärinevad aastast 2018 – absoluutses vaesusriskis oli 6,2% inimestest.

Sotsiaalhoolekande kliendid ja omaste hooldajad:

Tegevuspiirkonna nagu ka üldiselt Eesti hoolekande korraldus on keeruline ja vajab ajakohastamist. Abi andmine on üles ehitatud eelkõige süsteemi loogikat ja spetsialistide töökorraldust silmas pidades, kus põhiline juhtumikorraldaja roll on abi vajavatel inimestel või nende lähedastel, kes peavad abi saamiseks pöörduma erinevatesse ametkondadesse. Samas ei ole sihtgrupp ise sageli teadlik riigi ja kohalike omavalitsuste võimalustest ja kohustustest abivajaduse korral tuge pakkuda või ei julgeta valitsevate stereotüüpide tõttu abi saamiseks pöörduda. Inimeste vajaduste vaatest on turvavõrk auklik. Ehkki sotsiaalteenuste pakkumine kohalikes omavalitsustes on viimastel aastatel kasvanud, on hoolekandelise abi kättesaadavus ja kvaliteet omavalitsuseti ebaühtlane⁸⁰.

Heaolu arengukava 2023-2030 toob ühe väljakutsena esile vajaduse parandada abi pakkumist vajajatele. Abivajaduse hindamine ja abi osutamine ei vasta enam ühiskonna arengule. Eri valdkondade (sh haridus, tervis, sotsiaal- ja töövaldkond) vahel killustunud korraldus jätab osapoolte rollid ebaselgeks, mis toob kaasa asjaolu, et abi andmist ei koordineerita piisavalt tulemuslikult ning abi ei osutata terviklikult.

Hooldusvajadusega inimeste arv tegevuspiirkonnas kasvab, seda nii elanikkonna vananemise kui ka erivajaduste tõttu.

Tabel 8 Puuetega inimeste arv tegevusrühma piirkonnas (seisuga 31.12.2022)⁸¹

Vanusegrupp / KOV	0-17	18-63	64+	KOKKU	Hinnanguline puuetega inimeste arv tegevusrühma piirkonnas
Elva vald	162	732	1382	2276	162
Otepää vald	52	275	468	795	795
Valga vald (koos Valga linnaga)	176	1010	1463	2649	483
Kokku tegevusrühma piirkonnas					1439

⁷⁹ Statistikaamet: LES20: vaesuse ja ilmajätuse määr elukoha järgi

⁸⁰ Minuomavalitsus.ee

⁸¹ Eesti Puuetega Inimeste Koda/ Sotsiaalkindlustusamet: puudega inimeste statistika kohalike omavalituste lõikes

12,8% tegevuspiirkonna elanikest on puudega (Eesti keskmine 9,1%) ja 6,2% tööelistest elanikest on osalise (hinnanguliselt 342 inimest, arvestades tegevusrühma piirkonna elanike osakaalu Valgamaa elanikest) või puuduva töövõimega (ca 174 inimest) (Eesti keskmine 3,8%⁸²).

Elanikkonna hoolduskoormuse uuringu andmetel⁸³ tegeleb mõne teise inimese hooldamisega 15% vähemalt 16-aastastest Eesti elanikest, sh vähemalt 7% neid, kes hooldab ainult leibkonnaliiget/liikmeid, ja 10%, kes hooldab ainult väljaspool leibkonda elavat inimest/inimesi. Valgamaal hinnatakse uuringu kohaselt, et hooldajaid kokku on vähemalt 19% elanikkonnast, sh leibkonnas hooldajaid vähemalt 7% ja väljaspool leibkonda vähemalt 13% elanikkonnast. Selle näitaja poolest oleme kolme suurima hooldajate osakaaluga maakondade hulgas.

Suure hoolduskoormusega (vähemalt 20 tundi nädalas) inimeste osatähtsus vähemalt 16-aastaste hulgas on Eestis keskmiselt 2,3%⁸⁴ (2021). Arvestades tegevuspiirkonna puudega inimeste ning vähenenud töövõimega inimeste arvu on tegevuspiirkonna näitaja hinnanguliselt 3,5-3,8% ja elanikkonna vananedes kasvab see kiiresti. Suur hoolduskoormus takistab tööelisel ülalpidamiskohustustega inimestel aktiivselt tööturul osaleda, mis omakorda mõjutab nende isikute toimetulekut ning sotsiaalset kaasatust.

Abivajajate lähedased sageli ei soovi ega saa jääda tööturult eemale, mistõttu tuleb teenused üles ehitada nii, et lähedaste koormus keerulisemate kliendigruppide puhul on võimalikult hajutatud. **Hoolduskoormusega inimestele** on vaja tagada vähemalt minimaalsed sotsiaalsed garantiid, parandada nende teadlikkust ja oskusi nii abi küsida kui kodus hooldamist pakkuda ning leida võimalusi nende töö- ja pereelu paremaks toetamiseks. Samuti vajavad toetamist hoolduskoormusega inimeste huvikaitseorganisatsioonide teke ja tegevus.⁸⁵

Ligipääsetavus tähendab, et kogu elanikkond on elu- ja infokeskkonda kaasatud ning kõigile on tagatud võrdsed võimalused ühiskonnaelust osavõtmiseks. Riigi ja kohalike omavalituste poolt pakutakse teenuseid, toetusi ja hüvitisi elukeskkonna kompenseerimiseks, sh sotsiaalteenused (nt koduteenus, isiklik abistaja, tugiisikuteenus, sotsiaaltransport jm). „Ligipääsetavuse kulu-tulu analüüsi“⁸⁶ kohaselt suureneb Eestis aastaks 2031 märkimisväärselt koduteenuse vajadus (kasv +14% 2020. aastaga võrreldes). Koduteenus on teenus isiku abistamiseks kodu ja isikliku eluga seotud igapäevaeluks vajalike toimingute sooritamisel ja asjaajamisel, et aidata kaasa elukvaliteedi säilitamisele ja parandamisele harjumuspärasel keskkonnas ja väljaspool kodu. Koduteenuse eesmärgiks on toetada inimese iseseisvat kodus hakkamasaamist, sh abistada kodustes toimingutes, poes käimisel ja toidukaupade hankimisel; e-teenuste kasutamisel; transpordi kasutamisel ja teenuskohas toimetamisel (töö, haridus, sotsiaal- ja tervishoiuteenuste tarbimisel, kultuuri- ja huvitegevustes osalemisel) ning toetada inimest muude avalike teenuste tarbimisel⁸⁷.

⁸² Eesti Puuetega Inimeste Koda/ Eesti Töötukassa: Töövõime hindamise statistika

⁸³ Elanikkonna hoolduskoormuse uuring. Turu-Uuringute AS, 2022

⁸⁴ Statistikaamet: EE01: Arengustrateegia “Eesti 2035” tegevuse mõõdikud

⁸⁵ Sotsiaalministeerium, Heaolu arengukava 2023-2030 lisa

⁸⁶ Ligipääsetavuse kulu-tulu analüüs. Civitta AS, 2022

⁸⁷ *Ibid.*

Koduteenuste kõige olulisemaks sihtgrupiks on eakad ja erivajadustega inimesed. Lisaks kohalikule omavalitsusele saab koduteenuse-laadseid toetavaid tegevusi pakkuda ka kolmas sektor (nt nõudepõhise transpordi korraldamisel, huvitegevuste pakkumisel, seltsilise teenuse korraldamisel jpm).

Tervise seisund: kuigi tervena elada jäänud aastate näitaja tõuseb aasta-aastalt, on Valgamaal see näitaja siiski väiksem kui Eestis keskmisena: 2020/2021 on sünnihetkest alates ilma igapäevategevuste piiranguteta jäänud elada keskmiselt 56,97 aastat, Valgamaal aga 53,26 aastat (erinevus üle 3,5 aasta⁸⁸). Võrdluses naiste ja meeste tervena elatud aastates on vahed Eesti keskmisega sama suured: Valgamaa naiste tervena elada jäänud aastad 55,7 (sünnihetk 2019; Eesti naiste keskmine naistel 58,5), meestel aga 51,6 aastat (Eesti keskmine meestel 54,7⁸⁹). Maapiirkonna asutuspiirkondade elanike tervena elada jäänud aastad sünnihetkel on üle Eesti 2,8 aastat väiksemad kui linnaliste piirkondade elanikel, seega tegevuspiirkonna oodatavad tervena elatud aastad on Eesti keskmisest madalamad⁹⁰.

Haiguste ja vigastuste tõttu kaotatud eluaastad ning enneaegse surma tõttu kaotatud eluaastad ehk vaevuste tõttu kaotatud eluaastad kokku (tervisekaotus) on Valgamaal oluliselt suuremad kui Eestis keskmisel: Valgamaal on kaotatud haiguste ja enneaegsete surmade tõttu 347,3 aastat 1000 elaniku kohta (Eesti keskmine 290,2 aastat; 2021⁹¹). Erinevused maakonniti on suured, tervisekaotust mõjutavad sotsiaalmajanduslik olukord ja toimetulek, sotsiaalne ja vaimne tervis, eluviis, riskikäitumine (suitsetamine, alkohol) jm. Valgamaa muutus ajas on olnud positiivne (2013. a tervisekaotus 1000 elaniku kohta – 467,4 aastat), siiski oleme selle indikaatoriga halvimate maakondade seas. Arvestama peab ka, et enam kui pool enneaegse suremuse ja haigestumuse tõttu kaotatud eluaastatest Eestis tuleneb riskiteguritest või riskikäitumisest, sh toitumise ja uimastite (sh alkoholi ja tubaka) tarvitamisega seotud riskidest⁹².

Murettekitav on, et Valgamaa elanike tervise enesehinnang on kõikides vanusegruppides madalam kui Eestis keskmiselt (nt vanusegrupis 16-24 hindab oma tervist heaks või üsna heaks 57,9% vastanutest, Eestis keskmiselt 76,4. Vanusegrupp 25-34: Valgamaal hindab heaks või üsna heaks 58,3% vastanutest, Eestis keskmiselt 74,2%; vanusegrupp 35-44: vastavalt Valgamaal 46,9%, Eestis keskmiselt 63,7%; 2020⁹³). Sealhulgas on töötajatel ja mittetöötavatel inimeste tervise enesehinnang oluliselt madalam kui töötavatel inimestel: 32,8% terviseuuringule vastanud Valgamaa töötutest ja mittetöötavatest inimestest hindab oma tervist halvaks või üsna halvaks, töötavatest inimestest aga ainult 13,7%.

Madalat tervise enesehinnangut toetab ka pikaajalise tervisprobleemiga inimeste osakaal on Valgamaal 61,5% 16-aastaste ja vanemate inimeste hulgas (Eesti keskmine 47,1%; 2022⁹⁴). Otepää vallas on pikaajalise haiguse või terviseprobleemiga inimesi 35% (kõigis vanuserühmades kokku),

⁸⁸ Tervise Arengu Instituut: TE753: Tervena elada jäänud aastad soo, vanuse ja maakonna järgi

⁸⁹ Tervise Arengu Instituut: [Valgamaa tervise ja heaolu ülevaade 2022](#)

⁹⁰ Statistikaamet: TH752: Tervena elada jäänud aastad asustusüksuse/-piirkonna liigi, soo ja vanuse järgi

⁹¹ Tervise Arengu Instituut: TER02: Rahvastiku tervisekaotus, suremuskaotus ja haiguskaotus soo ja maakonna järgi

⁹² Rahvastiku tervise arengukava 2020-2030

⁹³ Tervise Arengu Instituut: TKU101: Hinnang oma käesoleva aja tervisele soo ja vanuserühma järgi

⁹⁴ Statistikaamet: TH90: 16-aastaste ja vanemate pikaajalise haiguse olemasolu

Valga vallas (koos Valga linnaga) 43% (2021⁹⁵). Elva valla külade kohta täpsemad andmed puuduvad.

Tervisest tingitud igapäevategevuste piiratudsega 16-aastaste ja vanemate osakaal on Valga maakonnas 35% (Otepää vallas tervisest tingitud piiratudsega inimesi kokku 34%, Valga vallas (koos Valga linnaga) 35%; Eesti keskmine 27%; 2021), kusjuures naiste tervisest tingitud piiratus on suurem kui meestel - nii Otepää kui ka Valga vallas (koos Valga linnaga) on naiste vastav näitaja 38%, meestel 30% (Otepää vald) ja 32% (Valga vald koos Valga linnaga⁹⁶).

Eeltoodud andmetest on näha, et tegevuspiirkonna tervisepiiratudsega inimeste osakaal on Eesti keskmisest suurem. Füüsilisest tervisest tingitud tervisemured mõjutavad toimetulekut ning vaimset tervist, mis omakorda survestavad tööturгу ja sotsiaalset kaasatust tervikuna.

Eesti Inimarengu Aruande 2023 kohaselt on kõige tugevam seos eluga rahuloluga just tervise enesehinnangul: inimese piirkondlik ja sotsiaalne taust, tööstaatus (õppimine/ töötamine/ töötu olemine) ning sissetulek kokkuvõetuna on umbes sama suure mõjuga kui tervise enesehinnang⁹⁷. Seega on oluline erinevate terviseedenduslike tegevuste toetamine (sh sotsiaalne kaasamine, võrgustikutöö, huvitegevusvõimaluste pakkumine, vaimse tervise alane tugitegevus jm).

Vaimne tervis: Maailma Terviseorganisatsiooni (WHO) määratluse järgi tähendab vaimne tervis heaoluseisundit, kus inimene saab realiseerida oma võimeid, tuleb toime igapäevaelu pingetega ning suudab töötada efektiivselt⁹⁸. Vaimse tervise riskiteguritest iseloomustab Valga maakonda Eesti keskmisest pisut kõrgem stressitase: Valga maakonnas on stressi või vaimse pinge all kannatanud 23,4% elanikest, Eestis keskmiselt 19,8% (2020). Eesti keskmisest kõrgem stressitase on Valgamaal just nooremate inimeste hulgas (vanuses 16-34). Valgamaa elanikud kogevad üleväsimust sagedamini kui Eestis keskmiselt: Valgamaal elanikest 46,5%, Eesti keskmiselt 42,8% on tundunud tihiti või sageli üleväsimust viimase 12 kuu jooksul. Samas masendust ja depressiooni kogevad inimesed Valga maakonnas Eesti keskmisest veidi vähem (Eestis keskmiselt 21,3%, Valga maakonnas 19,8%⁹⁹).

Tervist toetavate tegurite osas kirjeldab Valga maakonda suurem tervisespordi harrastajate osakaal: Valgamaal harrastab tervisesporti 2-7 korda nädalas 47,7% inimestest, Eestis keskmiselt 45,1%. Samas tervislikuma toitumise osas (puu- ja köögiviljade tarbimine) jääme Eesti keskmisele alla¹⁰⁰. Eesti Inimarengu Raporti 2023 kohaselt on ka ebaregulaarne toitumine üks märk võimalike vaimse tervise probleemide esinemisest täiskasvanutel¹⁰¹. Valga maakonda kirjeldab suurem hulk

⁹⁵ Statistikaamet: 21601: Rahvastik pikaajalise haiguse või terviseprobleemi olemaslu soo, vanuserühma ja elukoha (haldusüksus) järgi, 31. detsember

⁹⁶ Statistikaamet: RL21611: rahvastik igapäevategevuse tervisest tingitud piiratudse, soo, vanuserühma ja elukoha (haldusüksus) järgi, 31. detsember 2021

⁹⁷ Eesti Inimarengu Aruanne 2023. Vaimne tervis ja heaolu

⁹⁸ Eesti Inimarengu Aruanne 2023. Vaimne tervis ja heaolu

⁹⁹ Tervise Arengu Instituut: TKU104: Vaimse tervise riskitegurid elukoha maakonna ja peamiste sotsiaaldemograafiliste näitajate järgi, 2020, *stress ja depressioon: viimase 30 päeva jooksul*

¹⁰⁰ Tervise Arengu Instituut: TKU110: Toitluse ja liikumise kaitsetegurid elukoha maakonna ja peamiste sotsiaaldemograafiliste näitajate järgi, 2020

¹⁰¹ Eesti Inimarengu Aruanne 2023. Vaimne tervis ja heaolu

regulaarselt mõnda toidukorda vahele jätvate inimeste osakaal (Eestis keskmiselt 22,8%, Valga maakonnas 27%)¹⁰². Väga suur erinevus Eesti keskmise ja Valga maakonna vastava näitaja vahel on vanuserühmades 35-44 ja 55-64 ehk nii parimas tööeas kui eakama tööealise elanikkonna hulgas.

Vaimse tervise riskiteguritest iseloomustab Valga maakonna elanikke Eesti keskmisest ka kõrgem tubakatoodete ja alkoholi tarbimine.

Võrreldes teiste riikidega esineb **Eestis rohkem eakate (vanuses 65+) depressiivsust, eriti meestel**. Eesti Inimarengu Aruanne toob soovitusena vanemaeliste paremaks sotsiaalseks ja füüsiliseks kaasamiseks ühiskonnaellu, mis olenemata eakate terviseprobleemidest aitaks kaasa ka vaimse tervise parandamisele vanemas eas. Oluline on ka elukestev õppimine ja huvitegevus (sõltumata vanuserühmast, aga eriti eakate puhul): elukestev õppimine ja huvitegevuses osalemine toetab subjektiivset heaolu ja hoiab sotsiaalselt sidusana¹⁰³.

Eesti Inimarengu Aruanne toob välja vaimse tervise näitajate keskmise prognoositud tõenäosuse maakondade lõikes. Kõikide toodud näitajate poolest on Valgamaa üks kõrgema tõenäosusega piirkondi: stressi tekkimine 0,19, depressiivsus 0,21, üleväsimus 0,42¹⁰⁴. Mida rohkem esineb inimesel käitumuslikke riskitegureid, seda tõenäolisem on vaimse tervise probleemide esinemine, mida omakorda võimendab madalam sotsiaalmajanduslik staatus (tööpuudus, mittetöötamine)¹⁰⁵. Lisaks inimese enda vastutusele riskitegurite vähendamisel saab vaimse tervise riske vähendada sotsiaalsete ja majanduslike ennetusmeetmetega nii kogukondlikul kui ka regionaalsel tasandil, seega käesolev strateegia panustab nii vaimse tervise probleemide ennetamisesse kui ka vaimse tervise tasakaalu hoidmisele.

Elukeskkonnal, nii füüsilisel kui ka loodulikul on oluline mõju vaimsele tervisele. Vaimset tervist toetava elukeskkonna kujundamine tegevuspiirkonnas on oluline, arvestades sealjuures tervisemõjudest lähtuvat ruumilist planeerimist, liikumisruumi ja –trajektoore ning sotsiaalset, keskkondlikku ning majanduslikku koormustaluvust ning keskkonnasaaste mõjusid.

2.7. Kogukonnad, seltsitegevus

Kogukonnad. Viimastel aastatel on piirkonnas kogukondade aktiivsus tõusnud. Võrreldes 2018. aastaga on 2022. aastaks registreeritud mittetulundusühingute arve tõusnud 26%. 34% nendes on suunatud kogukondade arendamisele. Loodud on 7 uut küla/asumiseltsi (Nõuni, Päidla, Tiidu, Hellenurme, Iigaste, Otepää Aedlinn, Laatre).

Tegevuspiirkonnas on palju erinevaid kogukonnakeskusi, kuid kogukonnas pakutavate teenuste hulk ja kvaliteet ei ole ühtlane. Teenused on kättesaadavamad keskasulates (endised valla- või kollektiivmajandite keskused), kus on suuremad huvitegevuste võimalused (kas kultuuri-, rahva- või seltsimajas või noortekeskuses, -toas), sotsiaalse ja tehnilise infrastruktuuri olemasolu

¹⁰²Tervise Arengu Instituut: TKU102: Riskikäitumine elukoha maakonna ja peamiste sotsiaaldemograafiliste näitajate järgi, 2020

¹⁰³ Eesti Inimarengu Aruanne 2023. Vaimne tervis ja heaolu

¹⁰⁴ Ibid.

¹⁰⁵ Eesti Inimarengu Aruanne 2023. Vaimne tervis ja heaolu

(spordirajatised, külaplatsid jms) ja teenuste koondumine (haridusasutused, pood jms). Aktiivsemad kogukonnad kasutavad kultuuri-, rahva- või seltsimaja enamasti mitmeotstarbeliselt erinevate sihtgruppide poolt. Enamasti tegutsevad just aktiivsemates kogukondades nii MTÜd kui seltsingud.

Kogukondade ühistegevus on koondunud erinevatesse kogukonnakeskustesse. Sageli on nendeks kultuurimajad või rahvamajad, aga oluliselt rohkem on neid hooneid või ruume, mis on antud kogukonna kasutusse valla või eraisiku poolt. Kuuel seltsil on neile endale kuuluv maja.

Eelmisel perioodil käivitusid tänu partnerluskogu toetusele ning aktiivsete inimeste eestvedamisel nii Otepää kui Valga vallas kogukondade võrgustike tegevused, mis pakuvad kogukondade eestvedajatele uusi teadmisi ja võimalust vahetada kogemusi ning alгатada koostööd teiste kogukondadega. Oluline roll kogukondade arendamisel on ka SA Valgamaa Arenguagentuuril, kes nõustab kogukondi ja MTÜsid. Partnerluskogu rolliks ka edaspidi saab olema tegevuspiirkonnaülese kogukondade võrgustiku hoidmine.

Otepää valla territooriumil asub 52 küla, 2 alevikku (Puka ja Sangaste) ja Otepää linn. Piirkonnas on 16 mandaadiga küla- või alevikuvanemat, kelle tegevus hõlmab 18 küla ja 1 alevikku. Lisaks tegutseb veel 5-7 külas väiksema aktiivsusega seltsing, selts või on eestvedajad. Otepää linnalise asumitest on ainsana aktiivne aedlinna kogukond. Üldistatult on Otepää piirkonnas suuremal või vähemal määral aktiivsed umbes pooled külad. Otepää valla kogukonnad on koondunud Otepää Külade Ühendusse, mis keskendub kogukondade aktiivsuse ja võimekuse tõstmisele ning teostab kogukondade huvikaitset.

Valga vallas partnerluskogu tegevuspiirkonnas asub 3 alevikku (Laatre, Tsirguliina, Õru) ja 48 küla, millest Valga valla kogukondade võrgustiku tegevuses osaleb 12 kogukonda. Kogukondadega seotud tegevusi koordineerib valla kogukonna- ja koostööprojektide spetsialist. Vallavalitsuse korraldusega on moodustatud kogukonnakomisjon. Suurimaks koostöövõrgustikuks vallas on Taheva-Karula piirkonnas tegutsev koostöövõrgustik KOTUS, kuhu kuuluvad piirkonna MTÜd, ettevõtted, koolid, raamatukogud jt. Kokku on 2023. aasta aprilli seisuga võrgustikul 72 liiget.

Elva vallast kuulub Valgamaa Partnerluskogu piirkonda 13 küla. Elva vallas tegutsevad piirkonnakogud, millest Valgamaa Partnerluskogu tegevuspiirkonda jäävad Palupera ja Rõngu piirkonnakogu.

Tuginedes *Külaliikumise ja külade tugisüsteemi kaardistusele* (Eesti külaliikumine Kodukant, 2020) kuulub Valgamaa viie kõige külaseltside rikkama maakonna hulka, kui arvestada seltside arvu 1000 elaniku kohta. Valgamaal on vastav arv 2,8 järgnedes Läänemaale (3,8), Saaremaale (3,7), Põlvamaale (2,9) ja Raplamaale (2,8). Samuti on Valgamaa viiendal kohal külavanemate arvu poolest 1000 elaniku kohta, mis tõsi küll tuleb peamiselt Otepää valla külavanemate rohkusest. Seega võib tegevuspiirkonna kogukondlikku aktiivsust pidada üle keskmise kõrgeks.

Valgamaad eristab Eesti keskmisest kõrgem igakuine osalemine vabatahtlikus töös ja seda kõikides vanusegruppides, v.a. nooremas keskeas inimesed (25-35-aastased) - Valgamaal keskmiselt 18,5%, Eestis keskmiselt 14,8% inimestest osaleb vabatahtlikus töös. See näitab

Valgamaa inimeste aktiivsust, aga ka kolmanda sektori, sh kogukondade võimekust inimeste kaasamisel.

Tabel 9 Vanuserühmade lõikes vabatahtlikus töös osalemine¹⁰⁶

Vabatahtlikus töös või mõne erialaliidu, seltsi, kaitseliidu vms töös osalemine igakuiselt	Eesti kokku (%)	Valga maakond kokku (%)
VANUS: 16-24	17,4	29,4
VANUS: 25-34	13,5	5,3
VANUS: 35-44	15,3	18,8
VANUS: 45-54	14,6	16,9
VANUS: 55-64	14,4	24,3

Noorsootöö: noorte arv piirkonnas on võrreldav Eesti keskmisega. Noorte piirkonda jäämise üheks eelduseks on sidusus kogukonnaga, mis tekib siis, kui täiskasvanud elanikkond arvestab noorte arenguvajadustega ka väljaspool haridussüsteemi ning võimaldab neil omada kogukonnas aktiivset rolli. Noorte jäämist piirkonda mõjutavad ka huvitegevusega seotud tegevusvõimalused, teenuste kättesaadavus ja nende kvaliteet ning võimetekohase rakenduse leidmine hilisemas tööelus.

Maakondlikku noorsootööd koordineerib Valgamaa Noorsootöökeskus Tankla, mis asutati 2010. aastal maakonna aktiivsete noorsootöö eestvedajate poolt ja mille eesmärgiks on arendada ja toetada noorsootöövõrgustiku erinevaid osapooli ning nende tegevusi, tagamaks noorte ja noorsootöötajate huvide esindatuse Valga maakonnas ning selle omavalitsustes. Üheks oluliseks ülesandeks on noorteportaal tankla.net haldamine, mis tagab noorte valdkonna jaoks olulise info parema levimise.

Noorsootöö on peamiselt koondunud noortekeskustesse. Alates 2018. aastast kuuluvad Valga valla noortekeskused Valga Avatud Noortekeskuse alla ning partnerluskogu tegevuspiirkonnas tegutsetakse Harglas, Lüllemäel, Tsirguliinas ja Ōrus. Otepää vallas tegutseb Otepää Avatud Noortekeskuse, mille noortekeskused asuvad Otepääl, Pukas ja Keenis. Nõuni Kultuurimajas tegutseb lisaks veel Nõuni Noortetuba. Hellenurme-Palupera piirkonnas koondab noori Hellenurme Avatud Noortekeskus. Kõigis noortekeskustes on tööl noorsootöötaja.

Lisaks tegelevad noortega aktiivselt Kaitseliit ning erinevad spordi- ja huvialaklubid ja seltsid. Samuti korraldatakse spetsiaalselt noortele suunatud üritusi ka erinevates kogukonnakeskustes (näiteks Puka Kogukonnaköök, Väheru Jahimaja, Aakre Rahvamaja).

Spordiklubisid on kõige arvukamalt nii Otepää kui ka Valga linnas. Nende tegevus on kindlasti laiem, sest paljud maapiirkonna lapsed ja noored osalevad linnades toimuvatel treeningutel. Siin saab hea näitena tuua välja Korvpalliklubi Valgamaa, kes asub Valgas, aga korraldab oma treeninguid ka Tsirguliinas ja Otepääl. LEADER toetuste abiga on loonud piirkonda uusi sportlikke tegevusvõimalusi ja toonud põnevad harrastused noortele lähemale: Karula-Lüllemäe

¹⁰⁶ Tervise Arengu Instituut: TKU112: Huvitegevuste võimalused ja osalus elukoha maakonna ja peamiste sotsiaaldemograafiliste näitajate järgi, 2020

Tervise- ja Spordikeskus, Nõuni Purjeklubi, Nüpli Külakeskus, Otepää Rattaklubi, Kagu Biathlon, Tartu Spordiselts „Kalev“, Klubi VOPS, Otepää Motoklubi, Otepää Sport, Valga Discgolfarid.

Mittetulundusühingute poolt pakutavad teenused: hetkel pakuvad MTÜ-d ja seltsingud kogukonna liikmetele peamiselt arendustööga seotud teenuseid, sh koolituste korraldamine, tegeletakse huvitegevuse ja ürituste korraldamisega. Kogukonnas tegutsevatele MTÜdele on hetkel veel suhteliselt vähe delegeeritud avalike teenuste osutamist, samuti ei ole tekkinud jätkusuutlikku majandamist teiste kogukonnateenuste osutamisel.

Kui vajalikke elukondlikke teenuseid ei paku tasuvuse vms tõttu erasektor, on neid võimalik elukeskkonna jätkusuutlikkuse tagamiseks pakkuda kogukonnakeskuste ja -teenuste kaudu. Nii saab kasutusele võtta erinevaid kogukonna olemasolevaid ja loodavaid ressursse, sh tööjõudu ja hooneid. Heaks näiteks olemasoleva hoone mitmeotstarbelisest kasutusest on Vidrike Külamaja: külla kolinud ettevõtlik perekond võttis tühjana seisnud maja kasutusele ja sellest on tänaseks kujunenud nii küla kooskäimise koht – külamaja kogukonnale – kui ka restoran piirkonna külastajatele.

3. Tegevuspiirkonna arengutegurite analüüs SWOT-meetodil

Tegevuspiirkonna arengutegurite (tugevuste-nõrkuste-võimaluste-ohtude) valik tugineb elanike küsitlusel, piirkondlikel ning valdkondlikel strateegiaseminaridel ning sotsiaalmajandusliku analüüsi tähelepanekutel. Peatükk seletab lahti SWOT'i valikud ning võtab need kokku SWOT tabelis.

3.1. Tugevused ja võimalused

Kaunis ja rikkalik looduskeskkond. Nii küsitluses kui ka seminaridel peeti kaunist loodust piirkonna peamiseks trumbiks, mis on oluline nii elukeskkonna, tervise kui ka turismi seisukohast. Lisaks kuppelmaastike visuaalsele atraktiivsusele on tegemist ka ühe riigi metsarikkama piirkonnaga. Valga maakonna arengustrateegia 2035+ toob ühe prioriteetse tegevusena välja piirkonna looduslike eelduste parema ärakasutamise.

Tuntus turismi piirkonnana. Otepää piirkond on nii rahvusvahelise kui ka siseturismi mõttes üks tõmbekeskusi. Järjest enam kasutatakse turismipotentsiaali ära ka Valga vallas, eelkõige Taheva ja Karula piirkonnas. Kagu-Eesti arengukavades nähakse piirkonnas lisaks spordi- ja terviseturismile väga head potentsiaali loodusturismil, aga ka äriturismil.

Rahulik ja turvaline keskkond. Elukeskkonna rahulikkust ja turvalisust peavad küsitlusele vastajad üheks olulisemaks piirkonna eeliseks ja oluliseks argumendiks piirkonda kolimisel või siia elama jäämisel.

Kogukondlik aktiivsus. Tegevuspiirkonnas on mitmeid silmapaistva kogukondliku aktiivsusega piirkondi. Otepää vald tuleb esile ka üle-eestilises vaates kõrgete aktiivsuse näitajatega. Valga vallas on üle-eestilist tähelepanu pälvinud kogumas Taheva ja Karula (Kotuse) koostöö piirkond. Lisaks on kõigis kolmes tegevuspiirkonna omavalitsuses loodud tugisüsteem kogukondliku tegevuse aktiveerimiseks.

Kodulähedase hariduse kättesaadavus. Küsitluse tulemus näitas, et elanikud peavad haridust kvaliteetseks ja kättesaadavaks. Piirkonnas on säilinud mitmeid väiksemaid maakoole, millel on

tugev side kogukonnaga ning mis on oluliseks argumendiks noortele peredele piirkonda elama asumisel.

Ettevõtlusaktiivsuse tõus. Üldine ettevõtlusaktiivsus tegevuspiirkonnas on kasvanud võrreldavas tempos Eesti üldise ettevõtlusaktiivsusega – ettevõtteid on tegevuspiirkonnas 1000 elaniku kohta 103 (2018. a – 90). Eesti keskmine ettevõtlusaktiivsus on 109 (2018. a – 97). Kõige enam on ettevõtete arv tõusnud töötlevas tööstuses (2018. a – 14%), kus on hõivatud kolmandik piirkonna töötajatest. Statistika näitab, et esmatootmine loob oluliselt vähem töökohti kui tooraine töötlemine ja väärindamine. Seega on põhjendatud tähelepanu kohaliku ressursi kestlikule väärindamisele kohapeal selliselt, mis aitab kaasa võimalikult kõrgema lisandväärtusega toodete tootmisele.

Maale elama asumise trendi tõus. Tänu maal elamise propageerimisele ning osalt ka tõugatuna Covid-epideemiast on maapiirkondadesse, sealhulgas ka Valgamaale juurde tulnud uusi elanikke ning huvi on jätkuv. Tänu sellele on võrreldes 2018. a tegevuspiirkonna elanike koguarv kasvanud (↗134). Uute elanike tulekut tegevuspiirkonda tuuakse tegevuspiirkonna positiivse arenguna välja ka elanike küsitluses. Positiivse riikliku meetmena käivitati 2021. aastal Kagu-Eestis Maaelu Edendamise SA eluaseme kaaslaen – eraisikutele suunatud toetus eluaseme rajamiseks maapiirkonda.

Rohepöördega avanevad võimalused ja keskkonnateadlikkuse tõus. Euroopas vastu võetud kliimaeesmärgid on pannud riike pühendumale rohepöördele, mis toetab ka maal elamise väärtusi. Keskkonnateadlikkus on eriti oluline uutele põlvkondadele, olles seega tuleviku teema. Tegevuspiirkonnas on head väljavaated nii ökotootmiseks. Valgamaal on kokku ca 12 000 ha mahemaad, ca 27% kogu kasutatavast põllumajandusmaast. Tegevuspiirkonnas tegutseb juba pikka aega ökokogukond Parmu Ökoküla, mis on heaks näiteks nii kogukondlike toodete ja teenuste väljaarendamisel kui ka uute elanike juurdetoomisel oma kogukonda.

Suurenev tähelepanu tervislikele eluviisidele. Uuringud näitavad, et kõrgema haridustasemega elanike hulgas (keda just uute elanike seas proportsionaalselt rohkem) on terviseteadlikkus kõrgem. Tervislik elukeskkond on nende jaoks elukoha valikul oluline argument. Ka Valga maakonna arengustrateegia 2035+ toob ühe prioriteetse tegevusena välja vajaduse pöörata suuremat tähelepanu ökoloogiliste ja tervisekäitumist mõjutavate tegevusalade.

Suund teenuste vajaduspõhisusele. Ühe enam on levimas koosloome ja teenuste disaini põhimõtted, mis aitavad luua paremaid ja klientide vajadusi enam arvestavaid teenuseid ja lahendusi, tõugates samas tagant innovatsiooni.

3.2. Nõrkused ja ohud

Töökohtade ja teenuste halb kättesaadavus. Töökohtade kättesaadavus tuuakse elanike küsitluses esile kui üks kõige kriitilisemalt halvenenud valdkondi (1/3 vastajatest). Töökohtade vähesus ja töötajate kõrgem palgaootus omakorda soodustavad tööalast pendelrännet maalt linna.

Teenuste kättesaamatuse probleem on suurem maakonna- ja vallakeskustest kaugemal asuvates piirkondades. Madal asustustihedus tingib teenuste ebapiisava kasutajaskonna ja tugeva turutõrke teenuste pakkumisel.

Kiire interneti halb kättesaadavus. Olukorras, kus kaugtöö kasvab ning üha rohkem inimesi töötab kodudes, ei vasta interneti kvaliteet enam vajadustele. Covidi ajal tegi Valga maakonnas kaugtööd 19,6% hõivatutest. Kasutajate arvu tõusuga langes aga interneti kvaliteet. Viimase miili rakendamine on siiani osutunud kalliks ja keeruliseks ning tekitab kaugtöö tegijates frustratsiooni.

Vajadustele mitte vastav transpordi korraldus. Ühistranspordiga seotud probleemid on mitmepalgelised. Kuigi tasuta maakonnaliinide olemasolu ning kallinenud kütuse hinnad on oluliselt tõstnud ühistranspordi kasutajate arvu, toimivad ühendused paremini pigem tegevuspiirkonna suuremate asulate vahel. Ääremaaliste piirkondade ühistranspordiühendus on halvem ja sealse piirkonna elanikud sõltuvad isikliku transpordi olemasolust. Palju rahulolematust on ka transpordi kvaliteediga selles osas, mis puudutab ühistranspordi liinidega kaetavat koolilaste transporti. Täielikult puudub lahendus, kuidas maalapsed pääseks huviringidesse ajal kui vanemad on tööl. Seega ühistranspordi kättesaadavus ei ole tasuta liinidega paranenud. Elanike küsitluse järgi on ühistranspordi olukord pigem halvenenud.

Lastele suunatud tegevusvõimaluste halb kättesaadavus. Küsitlusele vastanute seas oli palju lapsevanemaid, kes on ühelt poolt info nappuses huvitegevuse võimaluste osas ning teiselt poolt meelevärskeid ringid nende jaoks logistiliselt kättesaamatud. Paljudes kohtades puuduvad ka mänguväljakud ning kohad, kus lastega vaba aega veeta.

Eestvedajate nappus. Piirkonnas on inimressursi nappus just selles osas, mis puudutab oskusi ja motivatsiooni suuremat või väiksemat kogukonda, organisatsiooni või võrgustikku eest vedada. See eeldab julgust vastutust võtta, mis on omasem juhtimiskogemusega inimestele. Kogemus näitab, et rohkem on vastutusvalmidusega inimesi uuselanike seas, seega on oluline neile juhtimisvõimalusi ka pakkuda. Ise küsimus on, kas kogu eestvedamine saab olla vabatahtlik. Piirkondlike aruteludel tõstatus valusalt eestvedamise rahastamise küsimus, eriti kui tegemist on piirkonnaüleste võrgustike juhtimisega.

Turvaliste ja kvaliteetsete teede puudus. Tegevuspiirkonna siseselt läbib piirkonda tihe teedevõrk, kuid kruusateede suur osakaal (49,8%, Eesti suurim) mõjutab nii elu- kui ka ettevõtluskeskkonda. Tavapraktika näitab, et kvaliteetse sõidutee olemasolu tõstab oluliselt huvi piirkonna vastu. Samas toovad paremad teed kaasa liikluskogemuse kasvu, muutes teed kergliiklejatele ohtlikuks. Eriti keeruline on olukord koolis käivate laste jaoks, kes peavad ka kooli minekuks pimedal ja libedal ajal suure liiklusega maanteed ääres bussipeatusteni liiklema. Turvalisuse, aga ka tervisekaitumise ja rekreatsiooni seisukohast vajavad tihedama liiklusega teed hädasti kõrvale kergliiklusteid.

Omaste hooldajate ülekoormatus ja puuduv tugisüsteem. Valga maakonnas on üks Eesti kõrgemaid hooldamisega tegeleva elanikkonna osakaalu näitajaid, mis moodustab 19% vähemalt 16-aastastest elanikkonnast. Suur osa hoolduskoormusest lasub hooldatava lähedastel. Uuringute kohaselt on suure hoolduskoormusega hooldajate füüsiline ja vaimne tervis on oluliselt halvem kui hooldajatel keskmiselt.

Eakate vähenemine kaasatus ja nõrk tugi abivajajatele. Elanike küsitluses nõustuti, et kõige halvemas seisus on piirkonnas eakad, kes vajavad suhtlust, füüsilist abi, transporti, abi asajamises ning aktiivsust, et säilitada nii füüsilist kui ka vaimset tervist. Valgamaa terviseprofiili tegevuskavas tuuakse ühe prioriteetse tegevusena välja eakatele suunatud hoolekandeteenuste laienemine koostöös kogukondade ja MTÜdega. Samas toob terviseprofiil välja, et vanemaealiste osakaalu kasvu maakonnas ei saa üksnes negatiivsest küljest vaadata. Vanemaealised on siiani vähekasutatud ressurss maakonna erinevate eluvaldkondade arendamisel – nn hõbemajanduse, vanemaealistele suunatud teenuste/kaupade võimaluste ärakasutamine.

Noorte lahkumine piirkonnast. Partnerluskogu tegevuspiirkonnast lahkuvad eelkõige noored vanuses 21-30. Tõenäoliselt lähevad noored piirkonnast välja haridusteed jätkama või suundutakse väljapoole tegevuspiirkonda tööle. Väga oluline on pakkuda just sellele vanusegrupile tingimusi tagasitulemiseks (sh hea elukeskkond, tasuvad töökohad, teenuste kättesaadavus, ettevõtlusvõimalused, eneseteostusvõimalused jm). Viimase aasta (2021/2022) jooksul

energiakriisist ja Ukraina sõjast hoogu saanud hinnatõus halvendab oluliselt maapiirkondade elanike toimetulekut, iseäranis seoses pikemate vahemaadega kodu, töökohtade ja harrastusvõimaluste vahel. Madala palgataseme tingimustes võib see täiendavalt tuua kaasa perede lahkumist piirkonnast.

Süvenev tööjõu puudus. Tööturuseindeksi kohaselt, mis iseloomustab tööturule sisenejate ja sealt lahkujate suhet järgmise 10 aasta lõikes, on tegevuspiirkonnas oodata tööjõupuuduse süvenemist: järgnevate aastate jooksul lahkub tööturult rohkem inimesi kui juurde tuleb. Kui Eesti keskmine näitaja on 0,86 (seisuga 01.01.2021), siis tegevuspiirkonna keskmine tööturuseindeks on 0,68

Kasvav surve looduskeskkonnale. Elanike küsitluse järgi oli elanike seas kriitiline hinnang looduskeskkonna halvenemisele viimase 7 aasta jooksul (55 inimest ehk 32% vastajatest märkis, et looduskeskkond on pisut või oluliselt halvenenud). Vajalik on leida rahuldav tasakaal elukeskkonna ja majanduse arenguks vajalike ressursside kasutuse vahel selliselt, et säiliks looduslik mitmekesisus ning looduskeskkonna kasutus oleks säästlik. Tasakaalu leidmine eeldab kaasamise ja dialoogi oskusi ja head eestvedamist.

Elanike vaimse tervise halvenemine. Uuringud näitavad elanike, eriti aga noorte täiskasvanute vaimse tervise halvenemise trendi, mida on võimendanud Covid ja sõjaoht. See asjaolu annab veelgi enam põhjust pakkuda elukeskkonnana tervislikke alternatiive.

3.3. SWOT koondtabel

Tabel 10 SWOT

TUGEVUSED	NÕRKUSED
<ul style="list-style-type: none"> • Kaunis ja rikkalik looduskeskkond. • Tuntus turismipiirkonnana. • Rahulik ja turvaline keskkond. • Kogukondlik aktiivsus. • Kodulähedase hariduse kättesaadavus. • Ettevõtlusaktiivsuse tõus. 	<ul style="list-style-type: none"> • Teenuste ja töökohtade halb kättesaadavus. • Kiire interneti halb kättesaadavus. • Vajadustele mitte vastav transpordi korraldus. • Lastele suunatud tegevusvõimaluste halb kättesaadavus. • Eestvedajate nappus. • Turvaliste ja kvaliteetsete teede puudus. • Omaste hooldajate ülekoormatus ja puuduv tugisüsteem • Eakate vähene kaasatus ja nõrk tugi abivajajatele.
VÕIMALUSED	OHUD
<ul style="list-style-type: none"> • Maale elama asumise trendi tõus. • Rohepöördega avanevad võimalused ja keskkonnateadlikkuse tõus. • Suurenev tähelepanu tervislikele eluviisidele. • Suund teenuste vajaduspõhisusele. 	<ul style="list-style-type: none"> • Noorte lahkumine piirkonnast. • Süvenev tööjõu puudus. • Kasvav surve looduskeskkonnale. • Elanike vaimse tervise halvenemine

3.4. Vajaduste analüüs arengutegurite põhjal

Noorte piirkonnast lahkumise ning tööjõupuuduse leevendamiseks on vaja toetada **mikroettevõtlust**, mis võimaldab end teostada ning rahuldust pakkuvat elustiili viljeleda. Selleks saab säästlikult kasutada maad, loodusressursse ning turismipiirkonna mainet. Mikroettevõtlusega saab leevendada ka kohalike teenuste vajadust.

Toetudes tänasele vabakonna kogemusele ning kaasates uuselanike ressursi on vaja tõsta **kogukondade ja noorte panust** elukeskkonna väljakutsete lahendamiseks nagu vajaduspõhiste teenuste käivitamine, laste huvitegevuse võimaluste laiendamine ja keskkonnasõbralike lahenduse juurutamine jne

Läbi **kaasamise ja võrgustikutöö** parandada piirkonna tugevuste kasutusele võttu ning suurendada teenuste ja töökohtade kättesaadavust. Selleks kasutada maksimaalselt ära nii kohalike, noorte kui ka uuselanike eestvedamise oskusi ja potentsiaali.

Toetudes kogukondlikule aktiivsusele ja suurenenud terviseteadlikkusele **ennetada sotsiaalsete riskirühmade** tõrjutust ning vaimse ja füüsilise tervise kadu. Selleks tuleb tõsta riskirühmade kaasatust ning pakkuda neile vajaduspõhiseid lahendusi ja teenuseid.

4. Strateegilised valikud

4.1. Visioon 2027

Küsitluse, strateegiaseminaride tulemusena ning SWOTile toetudes lepiti kokku järgmine visioon:

Aastal 2027 on Valgamaa Partnerluskogu tegevuspiirkond turvaline, kvaliteetse taristuga, kogu elukaart toetav ja arenev elukeskkond, mis võimaldab üheaegselt kaasaegset ning traditsioonilist elulaadi. Siin tegutsevad aktiivsed kogukonnad ja elujõulised ettevõtted, kes loovad maal elatise teenimise võimalusi ja vajaduspõhiseid teenuseid; hoiavad looduskeskkonda ning tegutsevad säästvalt ja uuenduslikult. Piirkonnas elavad õnnelikud inimesed, kes on kaasatud oma kogukonda ning saavad seal edasi anda oma oskusi ja kogemusi ning omandada uusi teadmisi.

4.2. Prioriteedid ja eesmärgid

Partnerluskogu on olukorra analüüsist ning elanike tagasisidest tulenevalt valinud aastani 2027 neli prioriteetset tegevusvaldkonda, mis on alljärgnevalt esitatud põhjenduse ja eesmärkidega.

Prioriteetsed tegevusvaldkonnad

ELUJÕULINE MIKROETTEVÕTLUS

Eesmärk. Ettevõtlikud elanikud ja pered tagavad läbi mikroettevõtluse omale rahuldust pakkuva elustiili ning kogukonnale kättesaadavad elukondlikud teenused.

Olukorras, kus Valgamaal napib tööjõudu, kvalifitseeritud ja haritud elanikkonda, ei ole uute töökohtade loomine enam keskne prioriteet. Pigem tuleb toetada elanike ettevõtlikkust ja võimekust endale/oma perele elatist teenida. Kuivõrd maapiirkonda tulek eeldab valmisolekut kohaneda piiratud võimalustega tööturul, siis on suur osa Valgamaale naasnud/ tulnud peredest keskmisest ettevõtlikkumad ning motiveeritud ettevõtlusega tegelema. Ettevõtlus on alternatiiviks ka neile, kes muidu peaks madala palgataseme tõttu lahkuma linna töökohta otsima. Lisaks vajavad piirkonna äärealad elukondlikke teenuseid, mis turutörke tingimustes nõuavad ekstra tuge.

AKTIIVSED KOGUKONNAD JA NOORED

Eesmärk. Piirkonnas on aktiivsed, teadlikud kogukonnad ja noored, kes on suutlikud parandama oma elukeskkonda.

Kogukonnad on oluline ressurss piirkonna elukeskkonna parendamisel, pakkudes teenuseid ja lahendusi, mille jaoks KOVil ei jätku ressursse ning mis pole erasektorile tasuvad. Selleks on vaja toetada alt-üles initsiatiive ja tugevdada kogukondlikku vastutust. Kuna kogukondade jätkusuutlikkuse aluseks on noorte eestvedajate pealekasv, siis pöörame erilist tähelepanu noortele suunatud ning noori kaasavatele tegevustele.

TUGEVAD VÕRGUSTIKUD

Eesmärk. Huvigrupid on liitunud koostöövõrgustikesse, mis tõstavad sihtrühma suutlikkust ja/või konkurentsivõimet ning piirkonna atraktiivsust

Partnerluskogu tegevuspiirkonda iseloomustab mikroettevõtete ning väikeste kogukondlike ühingute rohkus, mis võib põhjustada killustatust ning suutmatust investeerida, lisandväärtust luua või jätkusuutlikult muutusi ellu viia. Võrgustikud võimaldavad paremini ära kasutada olemasolevat ressursi ning aidata kaasa piirkonna arengule. Oluline on alustada võrgustikus tegutsemise väärtuse teadvustamist juba noores eas, mistõttu võetakse fookusesse ka noorte ja noorsootöövõrgustike arendamine. Meetmega toetatakse võrgustike loomist ning arendamist, mis võimaldavad lahendada keerukaid probleeme ning tõsta sihtrühmi suutlikkust ja/või konkurentsivõimet.

SOTSIAALNE TURVATUNNE

Eesmärk: Tõsta riskirühmade kaasatust pakkudes neile moraalselt tuge ning vältides nii vaimse ja füüsilise tervise kadu.

Tõsiseks väljakutseks on tõusmas sotsiaalne üksijäetus, kusjuures probleem on suurem eakate ja noorte seas. Need sihtrühmad tuleb võtta eraldi fookusesse, et ennetada vaimse ja füüsilise tervise probleem ning suurenevat koormust sotsiaalsüsteemile. Lisaks on kriitilises seisus sihtrühmiks omaste hooldajad, kes satuvad sageli isoleeritusse, vaimsesse ja füüsilisse kurnatusse ning lisaks ka majandusliku surve alla. Antud meede otsib kogukonna- ja võrgustiku põhiseid lahendusi, kuidas tagada sihtrühmadele kogukonna märkamine ja tugi aitamaks neil jääda aktiivseteks ühiskonna liikmeteks.

Sihtrühmade ja teemade valik sotsiaalse turvalisuse meetmesse tuli ühelt poolt riigi ootustest ESF+ meetmele (Ühtekuuluvuspoliitika fondide rakenduskava sekkumiste eesmärgid ja Heaolu arengukava 2023–2030 eesmärgid). Teiselt poolt näitasid strateegiaprotsessis läbi viidud küsitlused, et elanikud peavad just üksikuid eakaid inimesi raskeimas olukorras olevaks riskirühmaks. Teemaga tuleb tegeleda seda enam, et Valgamaal on eakate osakaal kõrgem kui Eestis keskmiselt ning ajas üha kasvav. Elanike küsitlused näitasid ka seda, et vaimse tervise probleeme tajutakse kogukonnas järjest suurema riskitegurina. Ka tervisestatistika näitab, et Valgamaa elanikke iseloomustab Eesti keskmisest kõrgem stressitase, seda eriti just nooremate inimeste hulgas vanuses 16-34. Seega tuleb siin leida ennetavaid lahendusi, mis sobivad hajaasustusega maapiirkonda.

4.3. Koostöö valikud

Strateegia eesmärkide saavutamiseks on lisaks taotlusvoorude läbiviimise kavandatud partnerluskogu poolt algatatud ja läbiviidavad ühis- ja koostööprojektid.

Tegevuspiirkonnaüleste võrgustike arendamiseks on kavandatud koostöö SA Valgamaa Arenguagentuuriga ühisprojektid, mis eelkõige toetab kogukondade omavahelist suhtlust ja koostööd ning hoiab juba tekkinud võrgustikku läbi eestvedajate regulaarsete kohtumiste, koolituste ja õppereiside.

Siseriikliku koostööna jätkatakse piirkondlikku koostööd Kagu-Eestis Põlvamaa Partnerluskogu, Võrumaa Partnerluskogu ja Piiriveere Liidriga. Piirkondade sotsiaalmajanduslik olukord ning probleemid on sarnased ning see võimaldab kavandada koostööprojekte ja -tegevusi, mis aitavad kaasa piirkonna arengule. Ühiste algatustega soovitakse luua eeldused nii kogukondade kui ettevõtjate omavaheliseks suhtluseks, mis aitab kaasa regionaalsete võrgustike ning uute ideede tekkele. Ühisel arutelul jõuti järgmiste teemadeni:

- Kagu-Eesti turundamine ja piirkonna mainekujundus.
- Eestvedajate pealekasvu panustamine ja taotlejate parem ettevalmistamine.
- Aitame ellu viia erinevaid kogukonnainnovatsiooniga seotud algatusi, mis lahendavad piirkonnaspetsiifilisi probleeme.
- Ettevõtete, (kõrg)koolide ja/või arendusasutuste koostöö toetamine.

2021-2023 osales Valgamaa Partnerluskogu üle-eestilises koostööprojekti „Arukate külade arenguprogramm“. Arukate külade kontseptsioon keskendub lisaks tugevale kogukonna kaasamisele ka innovatsioonile, mis eeldab kogukonnalt juba varasemat tugevat koostööd ja ambitsioonikust. Kavandame toetada meie tegevuspiirkonna võimekaid kogukondi läbi riigisisese koostööprojekti.

Rahvusvahelise koostöö raames jätkame koostööd seniste partneritega, et vahetada kogemusi ja luua uusi arenguvõimalusi meie piirkondade strateegiate sihtrühmade jaoks. Soome Leader tegevusrühmaga Suupohja Kehittämisyhdistys Ry oleme varasemalt teinud koostööd ettevõtluse ning noorte valdkonnas ning nendel teemadel ka jätkame, et soodustada uusi lähenemisi ning luua kontakte sihtrühmade vahel. Lõppeva perioodi kollaste raamide projekti raames Põhja-Iirimaa (Causeway Coast and Glens) külastades ilmnes, kui suurt rolli mängivad seal kogukonnad maapiirkondades sotsiaalsete valupunktide leevendamisel. Seoses võimalusega rakendada sotsiaalfondi käesoleva strateegiaga on vajadus õppida ja arendada koostööd sealsete kogukondadega sotsiaalvaldkonnas.

4.4. Uuenduslikkus

Käesolev strateegia jätkab suuresti teemade ja sihtrühmadega, mis on piirkonna arengu seisukohast olulised ning mis olid fookuses ka eelmisel perioodil. Samas nähakse võimalusi uuteks lähenemisteks ning ollakse avatud uutele mõtetele. Partnerluskogu ning selle piirkonna jaoks on strateegias järgmised uuendused ja tegevused, mis toetavad uuenduste kasutamist piirkonnas:

- Tegevuspiirkonna jaoks on uus neljanda meetme „Sotsiaalne turvatunne“ rakendamine, millega oodatakse kogukondade rolli võtmist sellistel teemadel nagu vaimne tervis ja omastehooldajate toetamine. Lisaks tavapärasele laiemale sotsiaalsele kaasatusele on oluline uuendus rohkem keskenduda oma tegevuses seni sotsiaalsest suhtlusest kõrvale jäänud inimestele. Samuti on see partnerluskogu jaoks esmakogemus ühe strateegias kavandada kahe fondi (EAFRD, ESF+) poolt pakutavaid võimalusi.
- Partnerluskogu jaoks on uueks lähenemiseks ettevõtlusmeetme puhul toetada ettevõtlust, millega pakutakse tööga hõivatuse (sh osalist) ja sissetuleku tagamise loomise võimalust endale ja pereliikmetele. Sellist liiki ettevõtlus võimaldab siinsetel elanikel ning uutel tulijatel saada osa väärt elukeskkonnast ning luua endale töökoht piirkonnas.

- Kogukonnameetme puhul on selles strateegias lisandud uued teemad nagu kogukonna liikmete teadlikkuse tõstmine oma tegevuse keskkonnamõjust ning kogukondade kaasamine hariduselu uuendamisse.
- Uuenduslikkust hinnatakse kõigi meetmete toetustootluste puhul, mis annab võimaluse toetamisel eelistada projekte, mis sisaldavad nii taotleja kui piirkonna jaoks olulisi uuendusi.
- Partnerluskogu loob eeldused uuenduslike lähenemiste tekkeks piirkonnas ka läbi koolituste, õppereiside ning võrgustike omavahelise suhtluse.

4.5. Seosed teiste strateegiatega, arengukavade ja programmidega

4.5.1. Euroopa Liidu ühise põllumajanduspoliitika strateegiakava 2023–2027

Üldeesmärk - parandada maapiirkondade sotsiaal-majanduslikku olukorda.

Erieesmärk - edendada tööhõivet, majanduskasvu, sotsiaalset kaasatust ja maapiirkondade arengut, sealhulgas biomajandust ja säästvat metsamajandust. LEADER-sekkumise üldeesmärk: Maapiirkondades atraktiivse elu- ja ettevõtluskeskkonna ning aktiivsete ja ühtehoidvate kohalike kogukondade terviklik arendamine.

Erieesmärgid:

1. Ettevõtluse arendamine, eelkõige uute tasuvate töökohtade ja/või innovaatiliste lahenduste kaudu.
2. Kohalike kogukondade, elanike ning noorte tulevikuliidrite võimestamine.
3. Teenuste kättesaadavuse parandamine, sh läbi kogukonnateenuse arendamise.
4. Keskkonna- ja kliimasõbralike (sh bio- ja ringmajandust propageerivate) lahenduste välja töötamine ja rakendamine.
5. Maaelu positiivse kuvandi säilitamine ja propageerimine, sh arukate külade edendamine.

Käesolev strateegia toetab strateegiakava ja LEADER-sekkumise üldeesmärke läbi mikroettevõtluse, kogukonna- ja võrgustikutöö arendamise. Strateegia üks fookusi on noortel ning riskirühma kuuluvatel inimestel. Meede 1 „Mikroettevõtlus“ panustab erieesmärkidesse 1 ja 3 suurendades töökohtade ning kohalike elukondlike teenuste teket. Meede 2 „Kogukonnad ja noored“ adresseerib eelkõige erieesmärki 2 tõstes kogukondade ja noorte aktiivsust, teadlikkust ja suutlikkust parandama oma elukeskkonda. Samuti panustab meede erieesmärki 4 toetades investeringuid kogukondlikesse keskkonnasäästlikesse lahendustesse. Meede 3 „Võrgustikud“ panustab erieesmärkidesse 1 (innovatsiooni ergutamine ettevõtlusvõrgustikus) ning 2 (kogukondade ja noorte võimestamine). Samuti sisaldab meede tegevusi erieesmärgi 5 toetuseks läbi Partnerluskogu koostööprojektide Kagu-Eesti mainekujunduse teemal ning osalemise arukate külade arenguprogrammis.

4.5.2. Ühtekuuluvuspoliitika fondide rakenduskava perioodiks 2021–2027

Prioriteet: Innovaatilised kogukondlikud lahendused sotsiaalhoolekandes

Erieesmärk: Parandada võrdset ja õigeaegset juurdepääsu kvaliteetsetele, kestlikele ja taskukohastele teenustele, sealhulgas teenustele, millega parandatakse eluaseme ja isikukeskse hoolduse, sealhulgas tervishoiu kättesaadavust; ajakohastada sotsiaalkaitseüsteeme, sealhulgas parandada juurdepääsu sotsiaalkaitsele, pöörates erilist tähelepanu lastele ja ebasoodsas olukorras

olevatele rühmadele; parandada tervishoiusüsteemide ja pikaajalise hoolduse teenuste kättesaadavust (sealhulgas puuetega inimeste jaoks), tõhusust ja vastupanuvõimet.

Sekkumise eesmärgid:

- Pikaajalise hoolduse teenuste kättesaadavuse ja kvaliteedi parandamine ning hoolduskoormuse leevendamine.
- Inimväärikuse tagamine ning sotsiaalse kaasatuse suurendamine.

Partnerluskogu strateegia meede 4 „Sotsiaalne turvatunne“ panustab sotsiaalse turvatunde loomist ja riskirühmade kaasamist toetavatesse tegevustesse. Muuhulgas toetatakse mõlemat sekkumise eesmärki läbi uute kohalike lahenduste suure hoolduskoormusega elanike olukorra parandamisel ning sihtrühmade aktiveerimist, kaasamist ning teadlikkuse tõstmist toetavate tegevuste.

4.5.3. Heaolu arengukava 2023– 2030

Alaeesmärk 3: vanemaealised on ühiskonnas sotsiaalselt kaasatud, neile on tagatud võrdsed võimalused ning nad on majanduslikult hästi toimetulevad

Alaeesmärki 4: “sotsiaalhoolekande korraldus toetab inimeste heaolu ja sotsiaalse turvatunde kasvu”

Valgamaa partnerluskogu tegevuspiirkonna strateegia meede 4 „Sotsiaalne turvatunne“ toetab alaeesmärki 3 keskendudes vanemaealiste heaolu ja ühiskonnaelus osalemise toetamisele ning vanemaealistele suunatud ennetava sotsiaaltöö edendamisele. Teiseks panustab meede alaeesmärki 4: “sotsiaalhoolekande korraldus toetab inimeste heaolu ja sotsiaalse turvatunde kasvu” keskendudes suure hoolduskoormusega inimeste olukorra parandamisele ning osakaalu langetamisele. Lisaks on meetmel mõju alaeesmärgile 2: “tööturg ja tööelu”. Meede panustab töötajate töövõimekao ennetamisse läbi vaimse tervise kao ennetamise ning tõstab sellega tööjõus osalemise määra.

4.5.4. Strateegia „Eesti 2035“

Strateegilised sihid:

1. Arukas, tegus ja tervist hoidev inimene
2. Avatud, hooliv ja koostöömeelne ühiskond .
3. Tugev, uuendusmeelne ja vastutustundlik majandus
4. Kõigi vajadusi arvestav, turvaline ja kvaliteetne elukeskkond
5. Uuendusmeelne, usaldusväärne ja inimesekeskne riigivalitsemine

Valgamaa Partnerluskogu strateegia panustab otseselt sihtide 1–4 saavutamisse. Püstitatud on eesmärgid ja koostatud meetmed, mis panustavad tegusa ja terve inimese, hooliva kogukonna, uuendusmeelse majanduse, koostöö ning sotsiaalse turvalisuse arendamisse.

4.5.5. Piirkondlikud arengukavad

Täpsemad seosesd piirkondlike arengukavadega on tabelina toodud välja [lisas 1](#).

Seosed Valga valla arenguavaga:

- 1) **Ettevõtlus** - ühisosa on ettevõtlikkuse ja loovuse arendamine ning töökohtade loomine endale ja oma perele läbi ettevõtluse, mis kasutab kohalikku tooret ja/või toetab loomemajandust, teenuste kättesaadavuse parandamine ning seeläbi piirkonna elu- ja ettevõtluskeskkonna atraktiivsuse tõstmine. Valgamaa Partnerluskogu toetab Valga valla arengukava eesmäärke piirkonna kui Lõuna-Eesti turismivärava ja elamusi pakkuva sihtkoha turundamisel ning piirkonna ressursse arvestavate turismiteenuste väljaarendamisel.
- 2) **Kogukonnad, vaba aja veetmine, huviharidus ja huvitegevus** – Valgamaa Partnerluskogu strateegia toetab kogukonna ja -ühenduste initsiatiivi vaba aja, huvitegevuse ja huvihariduse korraldamisel ning erinevate sündmuste, sh piirkonna tunnussündmuste korraldamisel ning elanikkonna teadlikkuse tõstmisel keskkonnasäästlike majandamise põhimõtetest.
- 3) **Võrgustikud** - Valgamaa Partnerluskogu strateegia toetab kogukondade kaasamist otsustusprotsessidesse elu- ja ettevõtluskeskkonna arendamisel läbi tugevate ja toimivate kogukondade koostöövõrgustike.
- 4) **Sotsiaalne turvatunne** – Valgamaa Partnerluskogu strateegia toetab sotsiaalse vastutustunde suurenemist kogukondades kogukondlike lahenduste kaasabil eakate kaasatuse ja aktiivsuse suurendamisel ning omaste hooldajate läbipõlemise vähendamisel.

Seosed Otepää valla arengukavaga:

- 1) **Ettevõtlus** - Valgamaa Partnerluskogu strateegia on sidus arengukava eesmärkidega kohalikul toormel, ressurssidel ja pärandil põhinevate elustiili- ja pereettevõtete (mikroettevõtted) arendamisel, teenuste kättesaadavuse parendamisel ning piirkonna ressursse ja potentsiaali, sh looduskeskkonda arvestavate turismiteenuste väljaarendamisel.
- 2) **Kogukonnad, noorsootöö ja noorte huviharidus** - Valgamaa Partnerluskogu strateegia toetab kogukondade atraktiivsuse ja maine tõstmisest, mis loob avalikus ruumis paikkondliku identiteeti rõhutavat visuaali. Valgamaa Partnerluskogu strateegia panustab ka noorte kaasamise ja noorsootöö arendamisesse ning toetab mitmekülgset ja kättesaadavat huvitegevust. Valgamaa Partnerluskogu strateegia toetab ka kogukondade initsiatiivi elanikkonna teadlikkuse tõstmisel keskkonnasäästlike majandamise põhimõtetest.
- 3) **Võrgustikud** - Valgamaa Partnerluskogu strateegia toetab kogukondade vastutuse suurendamist otsustusprotsessides elu- ja ettevõtluskeskkonna arendamisel läbi tugevate ja toimivate kogukondade koostöövõrgustike.
- 4) **Sotsiaalne turvatunne** – Valgamaa Partnerluskogu strateegia toetab eakate ja erivajadustega inimeste toimetulekut kogukondlike lahenduste abil.

Seosed Elva valla arengukavaga:

- 1) **Ettevõtlus** – ühisosa on ettevõtluskeskkonna toetamine ja investeringute soodustamine loomemajandusse. Valgamaa Partnerluskogu strateegia panustab piirkonna tunnussündmuste korraldamisesse ning piirkonna positiivse kuvandi esiletoomisesse ja toetab ka aktiivsete turismiteenuste, sh sporditurismi arendamist.

- 2) **Vaba aja veetmine, huviharidus ja huvitegevus** – ühisosa on mitmekülgse ja kättesaadava huvitegevuse arendamine erinevatele eagruppidele, sh vaba aja veetmiseks vajaliku taristu edasiarendamine.
- 5) **Kogukonnad ja võrgustikud** - Valgamaa Partnerluskogu strateegia toetab kogukondade aktiivsust ja suuremat kaasatust otsustusprotsessidesse elu- ja ettevõtluskeskkonna arendamisel läbi tugevate ja toimivate kogukondade koostöövõrgustike.
- 3) **Sotsiaalne turvatunne** - Valgamaa Partnerluskogu strateegia toetab eakate ja erivajadustega inimeste toimetulekut ja kaasatust kogukondadesse erinevate kogukondlike lahenduste abil.

Valgamaa Partnerluskogu strateegia seos maakondlike arengukavadega

Seosed Valga maakonna arengustrateegiaga:

- 1) **Ettevõtlus** – ühisosa on piirkonna eripärasid arvestav ning kohalikul toormel põhineva ettevõtluse ja ettevõtjate võrgustike arendamine, mis aitab esile tuua paikkondlikku identiteeti.
- 2) **Kogukonnad, noorsootöö, huviharidus** - Valgamaa Partnerluskogu strateegia toetab kogukondade aktiivsust ja suuremat kaasatust otsustusprotsessidesse elu- ja ettevõtluskeskkonna arendamisel läbi tugevate ja toimivate kogukondade koostöövõrgustike. Valgamaa Partnerluskogu strateegia panustab ka noorte tegevusvõimaluste laiendamisesse.
- 3) **Võrgustikud** - Valgamaa Partnerluskogu strateegia toetab kogukondade aktiivsust ja suuremat kaasatust otsustusprotsessidesse elu- ja ettevõtluskeskkonna arendamisel läbi tugevate ja toimivate kogukondade koostöövõrgustike. Valgamaa Partnerluskogu strateegia toetab ka noorte ettevõtlikkuse arendamist ja initsiatiivi toetamist nii vabatahtliku tegevuse kui ka majandus- ja ettevõtlusõppe kaudu.
- 4) **Sotsiaalne turvatunne** – Valgamaa Partnerluskogu soodustab uuenduslikke kogukondadel ja vabatahtlikul tööl põhinevaid tegevusi eakate ja erivajadustega inimeste kaasatuse ja aktiivsuse suurendamiseks.

Seosed Tartu maakonna arengustrateegiaga:

- 1) **Ettevõtlus** – ühisosa on ettevõtluskeskkonna toetamine ja investeringute soodustamine loomemajandusse ning sotsiaalse ettevõtluse (sh elukondlike teenuste) arendamine.
- 2) **Kogukonnad** – Valgamaa Partnerluskogu strateegia toetab kogukondade, laiemalt elanikkonna teadlikkuse tõstmist keskkonnasäästlike majandamise põhimõtetest ja keskkonnahoidlike kogukondade arendamist.
- 3) **Võrgustikud** – Valgamaa Partnerluskogu toetab ettevõtjatele suunatud võrgustike algatamist ning arendamist.
- 5) **Sotsiaalne turvatunne** – Valgamaa Partnerluskogu soodustab tegevusi eakate ja erivajadustega inimeste kaasatuse ja aktiivsuse suurendamiseks sotsiaalselt sidusa ühiskonna toetamisel.

5. Strateegia tegevuskava

5.1. Strateegia struktuur

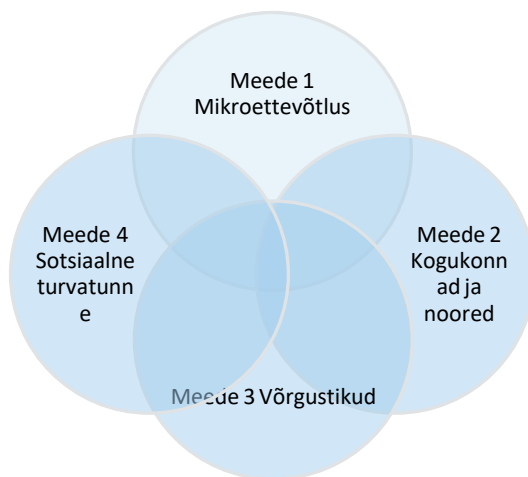
Strateegilise tegevuskava struktuur ja loogika lähtub vajadusest tagada kahe keskse sihtgrupi – mikroettevõtted ning kogukonnad, sh noored – arengu sidusus, pakkudes nende spetsiifikat ja vajadusi arvestavaid toetavaid meetmeid, mille koostoimel saavutatakse käesoleva strateegia eesmärgid.

Aastatel 2023–2027 viib Valgamaa Partnerluskogu strateegia raames ellu tegevuskava, mis koosneb järgmistest meetmest:

- MEEDE 1 ELUJÕULINE MIKROETTEVÕTLUS
- MEEDE 2 AKTIIVSED KOGUKONNAD JA NOORED
- MEEDE 3 TUGEVAID VÕRGUSTIKUD
- MEEDE 4 SOTSIAALNE TURVATUNNE

Strateegia meetmed toetavad meetmete eesmärkide ja strateegia üldeesmärgi saavutamist, mis on strateegia integreerituse üks elemente: meetmete koostoimel saavutatakse strateegia üldeesmärgi saavutamine. Meetmete omavahelist seotust saab väljendada järgmise skeemi abil.

Joonis 6 Strateegia meetmete sidusus

5.2. Meetmete kirjeldus

Järgevalt on ära toodud meetmete kokkuvõtted koos eesmärkide, sihtgruppide ja vajalikkuse kirjelduse, abikõlblike taotlejate, toetusmäärade ja toetuse summadega. Samuti on ära toodud meetmete tulemusnäitajad ning taotluste valikukriteeriumid.

Meetmete täpsustused esitatakse strateegia iga-aastases rakenduskavas ning taotlemise täpsemad tingimused juhatuse poolt kinnitatavates dokumentides (abiks taotlejale, taotlus- ja aruandlusvormid, täpsemad hindamiskriteeriumid jne).

5.2.1. Meede 1 Elujõuline mikroettevõtlus

1. Meetme nimetus
MEEDE 1 ELUJÕULINE MIKROETTEVÕTLUS
2. Meetme rakendamise vajaduse lühikirjeldus
<p>Olukorras, kus tegevuspiirkonnas napib kvalifitseeritud tööjõudu, ei ole töökohtade loomine enam keskne prioriteet. Pigem tuleb toetada elanike ettevõtlikkust ja võimekust endale/oma perele elatist teenida. Valgamale naasnud ja tulnud pered on keskmisest ettevõtlikkumad ning paljud neist on motiveeritud ettevõtlusega tegelema. Samuti on ettevõtlus alternatiiviks neile, kes muidu peaks lahkuma linna töökohta otsima. Seetõttu on suund mikroettevõtlusele, sealhulgas elustiili ja pereettevõtlusele igati õigustatud.</p> <p>Valgamaad nagu ka teisi Kagu-Eesti maakondi iseloomustab hajaasustusega alade suur osakaal ning sellest tingitud elukondlike teenuste halb kättesaadavus. Antud meede loob võimalusi kohalike teenuste pakkumiseks turutõrke tingimustes.</p>
3. Meetme eesmärgid
Ettevõtlikud elanikud ja pered tagavad läbi mikroettevõtluse omale rahuldust pakkuva elustiili ning kogukonnale kättesaadavad elukondlikud teenused.
4. Toetatavad tegevused
<p>Meetme raames toetakse investeeringuid järgnevatesse valdkondadesse:</p> <ol style="list-style-type: none">1. töötlev tööstus vastavalt EMTAK jagu C välja arvatud tegevusalad:<ol style="list-style-type: none">1. 161 (puidu saagimine ja hõõveldamine),2. 101 ja 102, 103, kui tegevuse eesmärk on vaid esmase toorme säilitamine ning ei teki uut toodet,3. 33 masinate ja seadmete remonti ja paigaldus;2. kohalikul toormel, toidupärandil või mahetoidul põhinev toiduainete töötlemine, sealhulgas toitlustusteenus;3. aktiivset puhkust pakkuvad turismiteenused;4. loomemajandus;5. elukondlikud teenused - esmatasandi teenus, mis peab olema inimestele igapäevaselt ja võimalikult lihtsalt kättesaadav (nt esmatarbekaubad, söögikohad, arstiabi, hoolekanne, postipank, lastehoid, isikuteenused – juuksur, pesumaja, saunateenus jne). Elukondlik teenus on suunatud eelkõige kohalikule elanikule.6. vähemalt Eesti tasandi innovatsioon, mis jääb väljapoole ülal nimetatud valdkondi.
5. Meetme sihtrühm

Mikroettevõtte - kuni 9 töötajaga äriühing, FIE, ettevõtlusega tegelev MTÜ või SA, mille aastakäive/bilanss ei ületa 2 miljonit eurot ja mille omanik/osanik/liige/asutaja ei ole juriidiline isik.

6. Nõuded projektitoetuse taotlejale ja toetuse saajale

Nõuded taotlejale:

1. taotleja tegutseb ja on registreeritud Valgamaa Partnerluskogu tegevuspiirkonnas
2. taotleja saab esitada ühe taotluse taotlusvoorus;
3. taotleja on esitanud majandusaasta aruande, mille tähtaeg on saabunud.

Esitatavad dokumendid:

1. kolme aasta finantsproгноos, mis mh sisaldab kassavoogusid, kasumiaruannet, bilanssi, töötajate arvu, müügikäivet toodete/teenuste lõikes (sh toodetav kogus, keskmine ühiku müügihind ning materjali/kauba kulu ühikule).

Nõuded toetuse saajale:

1. Projekti lõppedes esitab toetuse saaja Valgamaa Partnerluskogule fotod projekti investeeringust või tegevustest.
2. Toetuse saaja täidab Valgamaa Partnerluskogu seireandmete küsimustiku 2 aastat peale projekti lõppemist.

7. Toetuse maksimaalne suurus ja määr

Toetuse suurus: 3000-50 000 eurot.

Toetusmäär vastavalt määrusele.

Elukondlike teenuste toetamiseks kavandatakse orienteeruvalt 30% meetme eelarvest.

8. Projektitoetuse taotluste hindamiskriteeriumid

1. Mõju taotlejale (20%). Kuidas taotleja hindab investeeringu kasu ja/või mõju ettevõttele (nt müügitulule, jätkusuutlikkusele, konkurentsivõimele jne)? Milline on tuleviku perspektiiv?
2. Mõju kliendile (25%). Millist kasu saab tehtavast investeeringust klient? Mis läheb tema jaoks paremaks? Kuidas ta uuest teenusest/tootest teada saab? Turu-uuring – kliendi olemasolu.
3. Mõju kogukonnale (25%). Millist kasu saab ettevõtte edust kogukond? (Nt töökohad, uus teenus, piirkonna maine jne) Milline on investeeringu mõju ümbritsevale loodus- ja elukeskkonnale? Milline on potentsiaalne koostöö ettevõtluskogukonnaga? Kuidas mõjutab konkurentsi?
4. Taotleja suutlikkus (10%). Millised on vajalikud kompetentsid, kogemus valdkonnas? Milline on finantsiline suutlikkus?

5. Uuenduslikkus (10%). Mille poolest on pakutav teenus, toode või protsess innovaatiline või uudne? Millise konkurentsieelise investeering annab? 6. Projekti kvaliteet (10%). Kui loogilised on äriplaani seosed ja põhjendused? Kui realistlik on finantsprognoos?
9. Meetme näitajad ja sihtväärtused
1. Loodud töökohtade arv (R.37) – 2 ¹⁰⁷ 2. Projekti tulemusel tööga hõivatud inimeste arv (sh osalise ajaga) – 20 3. Käibe kasv – 40% 4. Lisandväärtuse kasv – 5% 5. Loodud elukondlike teenuste arv – 2 6. Parendatud elukondlike teenuste arv – 8

5.2.2. Meede 2 Aktiivsed kogukonnad ja noored

1. Meetme nimetus
MEEDE 2 AKTIIVSED KOGUKONNAD JA NOORED
2. Meetme rakendamise vajaduse lühikirjeldus
<p>Kogukonnad on oluline ressurss piirkonna elukeskkonna parendamisel, pakkudes teenuseid ja lahendusi, mille jaoks KOVi ei jätku ressursse ning mis pole erasektorile tasuvad. Selleks on vaja toetada alt-üles initsiatiive ja tugevdada kogukondlikku vastutust. Kuna kogukondade jätkusuutlikkuse aluseks on noorte eestvedajate pealekasv, siis pöörame erilist tähelepanu noortele suunatud ning noori kaasavatele tegevustele.</p>
3. Meetme eesmärk
<p>Piirkonnas on aktiivsed, teadlikud kogukonnad ja noored, kes on suutlikud parandama oma elukeskkonda.</p>
4. Toetatavad tegevused
<p>Toetatavad valdkonnad</p> <p>1. kogukonna liikmete sh noortele tegevusvõimaluste laiendamine,</p>

¹⁰⁷ Näitaja 1 andmed kogutakse maksetaotlusega e-PRIs. Teiste näitajate kogumiseks esitab toetuse saaja partnerluskogule seirearuande kaks aastat peale projekti lõppu.

<ol style="list-style-type: none"> 2. kogukonna atraktiivsuse ja maine tõstmine läbi kogukonda kaasava protsessi, mis loob <ol style="list-style-type: none"> 1. avalikus ruumis paikkondliku identiteeti rõhutavat visuaali või 2. piirkonna tuntust suurendavat eripärast tunnussündmust (peab sisaldama piirkonnast välja suunatud turundustegevusi). 3. kogukonna kaasamine hariduselu arendamisse ning kaasaegse õpikäsitluse rakendamisse (taotlejad ainult kogukondlikud MTÜd); 4. elanike teadlikkuse tõstmine oma tegevuste keskkonnamõjust sh selleks vajalike keskkonnasäästlike investeeringute tegemine (nt kogukonna aed, taaskasutuse või parandustöökojad, seadmete ühiskasutuse kohad, mööbli taastamise töökojad). <p>Toetatavad tegevused</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Vahendite, seadmete ja sisustuse soetamine. 2. Ehitamine ja ehitise parendamine. 3. Koolituste, seminaride, teabepäevade, õppereiside, sündmuste, uuringute või analüüside läbiviimine, osalusplaneerimisega arengudokumendi koostamine jms (ühistegevus).
<p>5. Meetme sihtrühm</p>
<ol style="list-style-type: none"> 1. MTÜ 2. SA 3. KOV (saab taotleda vaid juhul, kui tõendab, et vajadus ja algatus on tulnud kogukonna poolt)
<p>6. Nõuded projektitoetuse taotlejale ja toetuse saajale</p>
<p>Nõuded taotlejale</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Taotleja saab esitada ühe taotluse taotlusvoorus. 2. Ühistegevuse puhul on taotlejal koostatud koos vähemalt ühe juriidilisest isikust partneriga 0,5-2-aastane tegevuskava. 3. Kui ruumid või maa, kuhu kavandatakse investering, ei kuulu taotlejale või kohalikule omavalitsusele on need antud taotlejale õiguslikul alusel kasutusse vähemalt 7 aastaks viimase toetusosa väljamaksmisest. 4. Taotleja on esitanud majandusaasta aruande, mille tähtaeg on saabunud. <p>Nõuded toetuse saajale:</p> <ol style="list-style-type: none"> 5. Projekti lõppedes esitab toetuse saaja Valgamaa Partnerluskogule fotod projekti investeeringust või tegevustest. 6. Toetuse saaja täidab Valgamaa Partnerluskogu seireandmete küsimustiku 1 aasta peale projekti lõppemist va ühistegevused.
<p>7. Toetuse maksimaalne suurus ja määr</p>

<p>Toetussumma: 4000 – 20 000 eurot</p> <p>Toetusmäär vastavalt määrusele</p>
<p>8. Projektitoetuse taotluste hindamiskriteeriumid</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Mõju organisatsioonile ja sihtrühmale (35%). Kuidas aitab projekt organisatsioonil areneda? Kuidas aitab täita sihtrühma vajadusi või lahendada probleemi? Kui suur on sihtrühm (kasutajad)? Mis läheb sihtrühma jaoks paremaks? Milliseid võimalusi juurde tekib? Milline on pikem tuleviku perspektiiv ja jätkusuutlikkus? 2. Mõju laiemale kogukonnale (30%). Millist kasu saab projektist laiem kogukond (elanikkond väljaspool sihtrühma)? Millist koostööd tehakse laiem kogukonnaga? Milline võimalus on laiendada projekti tulemusi laiemale kogukonnale? Milline on projekti mõju loodus- ja elukeskkonnale? 3. Taotleja suutlikkus ja kaasamine (15%). Milline on meeskond, selle kompetentsid, kogemus valdkonnas ning projektijuhtimises? Milline on finantsiline suutlikkus? Kuidas kaasatakse sihtrühma ja kogukonda? 4. Uuenduslikkus (10%). Mille poolest on projekti tulemus või protsess (lähenemine, läbiviimise viis) uudne? 5. Projekti kvaliteet (10%). Kui terviklik on projekt? Kui loogilised on eesmärgi- tulemuste-tegevuste-eelarve seosed?
<p>9. Meetme näitajad ja sihtväärtused</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Tegevusvõimaluste kasutajate arv - 2000 2. Projektide raames toimunud sündmustel osalejate arv - 400 3. Loodud tegevusvõimaluste arv - 6 4. Parendatud tegevusvõimaluste arv - 18 5. Korraldatud avalike ürituste arv - 3 6. Oma visuaali või tunnussümboliga eristuvate kogukondade arv - 4 7. Keskkonnateadlikkusele ja keskkonnahoiule suunatud projektide arv - 3 8. Kogukondade arv, kes osalevad kaasaegse õpikäsitluse arendamises - 2 <p><i>Tulemusnäitajate 1 ja 2 puhul jälgitakse osalejate ja kasutajate arvu ka erinevate gruppide lõikes: noored (13-19), mehed, naised.</i></p>

5.2.3. Meede 3 Tugevad võrgustikud

1. Meetme nimetus
MEEDE 3 TUGEVAD VÕRGUSTIKUD

2. Meetme rakendamise vajaduse lühikirjeldus
Partnerluskogu tegevuspiirkonda iseloomustab mikroettevõtete ning väikeste kogukondlike ühingute rohkus, mis võib põhjustada killustatust ning suutmatust investeerida, lisandväärtust luua või jätkusuutlikult muutusi ellu viia. Meede aitab arendada ja luua võrgustikke, millel on suutlikkus lahendada keerukaid probleeme ja/või tõsta sihtgrupi konkurentsivõimet.
3. Meetme eesmärk
Tegevuspiirkonnas toimivad koostöövõrgustikud, mis tõstavad sihtrühma suutlikkust ja/või konkurentsivõimet ning piirkonna atraktiivsust.
4. Toetatavad tegevused
<p><u>Tegevus 3.1 Võrgustike loomine ja arendamine</u></p> <p>Toetatavad valdkonnad:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Ettevõtete ja kogukondade võrgustike loomine ja arendamine. Toetatavad võrgustikud: <ol style="list-style-type: none"> a. Valgamaa Partnerluskogu tegevuspiirkonnas tegutsevate ettevõtjate võrgustikud, mis koondavad meetme 1 raames toetatavate valdkondade ettevõtjaid. b. Piirkonna arendamisega tegelevate kogukondade võrgustikud, mis hõlmavad vähemalt üht haldusreformieelse omavalitsuse territooriumi Valgamaa Partnerluskogu tegevuspiirkonnas. c. Noorsootöö- ja noortevõrgustikud, mis hõlmavad vähemalt kahe KOVi territooriumi. <p>Abikõlblikud tegevused:</p> <p>Võrgustiku loomiseks ja arendamiseks vajalikud tegevused nt koolituste, ümarlaudade, õppereiside, ühistevõrgustike ja turundustegevuste läbiviimine, uuringute, teenuse disaini, ekspertteabe tellimine jms.</p> <p><u>Tegevus 3.2 Partnerluskogu algatused võrgustike loomiseks ja arendamiseks</u></p> <p>Toetatakse ühis- ja koostöötegevusi ning väikeprojektide elluviimist</p>
2. Meetme sihtrühm
<p>Tegevus 3.1 MTÜ, KOV, SA, TuÜ</p> <p>Tegevus 3.2 Valgamaa Partnerluskogu</p>
3. Nõuded projektitoetuse taotlejale ja toetuse saajale
Tegevus 3.1

1. Taotleja saab esitada ühe taotluse taotlusvoorus.
2. Taotlejal on vähemalt ühe partneriga ühine 1-2 aastaks planeeritud tegevuskava, mis esitatakse koos toetustaotlusega.
3. Taotleja on esitanud majandusaasta aruande, mille tähtaeg on saabunud.
4. Toetuse saaja tagab, et vähemalt 30% võrgustiku liikmetest vastab partnerluskogu võrgustiku liikmete rahuloluküsitlusele projekti lõppedes viimase maksetaotluse esitamise ajaks.
5. Projekti lõppedes esitab toetuse saaja Valgamaa Partnerluskogule fotod projekti käigus toimunud sündmustest ja kohtumisest.

Tegevus 3.2

Määruses esitatud nõuded.

4. Toetuse maksimaalne suurus ja määr

Tegevus 3.1 toetus: 10 000 – 20 000 eurot

Tegevus 3.2 toetus 50 000 eurot

Toetusmäär vastavalt määrusele

5. Projektitoetuse taotluste hindamiskriteeriumid

1. Mõju organisatsioonile ja sihtrühmale (40%). Millist kasu saab projektist organisatsioon (arenguhüpe) ja tema peamine sihtrühm? Kui suur on sihtrühm? Mis läheb sihtrühma jaoks paremaks? Milliseid võimalusi juurde tekib? Milline on pikem tuleviku perspektiiv ja jätkusuutlikkus?
2. Mõju kogukonnale (25%). Millist kasu saab projektist laiem kogukond (elanikkond väljaspool sihtrühma)? Millist koostööd tehakse laiem kogukonnaga? Milline on võimalus on laiendada projekti tulemusi laiemale kogukonnale? Milline on projekti mõju loodus- ja elukeskkonnale?
3. Taotleja suutlikkus ja kaasamine (15%). Milline on meeskond, selle kompetentsid, kogemus valdkonnas ning projektijuhtimises? Kuidas võrgustik toimib? Kuidas on tagatud kaasamine ja võrgustiku aktiivsus? Milline on finantsiline suutlikkus? Võrgustiku tugevus ja aktiivsus?
4. Uuenduslikkus (10%). Mille poolest on projekti tulemus või protsess (lähenemine, läbiviimise viis) uudne?
5. Projekti kvaliteet (10%). Kui terviklik on projekt? Kui loogilised on eesmärgi-tulemuste-tegevuste-eelarve seosed?

6. Meetme näitajad ja sihtväärtused

1. Toimivate toetatud võrgustike arv- 5
2. Võrgustiku liikmete arvu muutus (%) – 10

Regulaarselt kaasatud ja informeeritud inimesed (nt e-posti aadresside arv infolistis või sotsiaalmeedia grupi liikmete arv).

3. Aktiivsete võrgustiku liikmete arvu muutus (%) – 10

Aktiivselt ühingu tegevuste planeerimisel ja elluviimisel osalevad inimesed.

4. Projekti raames toimunud sündmuste, kohtumiste arv - 101
5. Võrgustiku liikmete rahulolu (%) – 61

Partnerluskogu poolt koostatud küsimustikule võrgustike liikmete rahulolu kohta, millele vastab vähemalt 30% võrgustiku liikmetest

5.2.4. Meede 4 Sotsiaalne turvatunne

1. Meetme nimetus
MEEDE 4 SOTSIAALNE TURVATUNNE
2. Meetme rakendamise vajaduse lühikirjeldus
<p>Tegevuspiirkonnas on mitmeid sihtrühmi, kes kannatavad isoleerituse, üksinduse või ebaõiglaselt suure hoolduskoormuse all. Eakate sihtrühmas on probleemiks vanusest tingitud halvenenud ligipääs teenustele ja tegevusvõimalustele, mille tagajärjel jäädakse eemale aktiivsest elust ning kaotatakse väärikas roll kogukonnas. Eraldatuse tunne ning mure hakkama saamise pärast põhjustab vaimse tervise kadu nii eakate, kui ka teiste vanuserühmade seas ning on kujunemas ajas kasvavaks probleemiks, millele tuleb maapiirkonnale sobivaid lahendusi leida. Sotsiaalse tõrjutuse ohus on ka omaste hooldajad, kes võivad sattuda vaimse ja füüsilise kurnatuse seisundisse, sotsiaalsesse eraldatusesse/sotsiaalsesse isolatsiooni kui ka majandusliku surve alla. Antud meede otsib kogukonna- ja võrgustiku põhised lahendusi, kuidas tagada sihtrühmadele kogukonna märkamine ja tugi aitamaks neil jääda aktiivseteks ühiskonna liikmeteks.</p> <p>Sihtrühmade ja teemade valik sotsiaalse turvalisuse meetmesse tuli ühelt poolt riigi ootustest ESF+ meetmele (Ühtekuuluvuspoliitika fondide rakenduskava sekkumiste eesmärgid ja Heaolu arengukava 2023–2030 eesmärgid). Teiselt poolt näitasid strateegiaprotsessis läbi viidud küsitlused, et elanikud peavad just üksikuid eakaid inimesi raskeimas olukorras olevaks riskirühmaks. Teemaga tuleb tegeleda seda enam, et Valgamaal on eakate osakaal kõrgem kui Eestis keskmiselt ning ajas üha kasvav. Elanike küsitlused näitasid ka seda, et vaimse tervise probleeme tajutakse kogukonnas järjest suurema riskitegurina. Ka tervisestatistika näitab, et Valgamaa elanikke iseloomustab Eesti keskmisest kõrgem stressitase, seda eriti just nooremate inimeste hulgas vanuses 16-34. Seega tuleb siin leida ennetavaid lahendusi, mis sobivad hajaasustusega maapiirkonda.</p>
3. Meetme eesmärk

Tõusnud on sihtrühmade kaasatus, aktiivsus ning teadlikkus vaimse ja füüsilise tervise hoidmisel.

4. Toetatavad tegevused

1. **Vanemaealistele elanikele** suunatud koolitused, nõustamine, väljasõidud, õppereisid, trüki- ja videomaterjalid, huvikaitset toetavad tegevused, võrgustikutööd toetavad tegevused, kaasamine vabatahtlikeks ning muud eakate kaasatust, aktiivsust ja terviseteadlikkust toetavad tegevused. Kõik vanemaealistele suunatud projektid peavad kaasama ka üksikuks või aktiivsest tegevusest kõrvale jäänud vanemaealisi. Oodatud on projektid, mille fookuses on põlvkondade vahelise sideme loomine ning vanemaealiste meeste kaasamine.
2. Elanikkonnale suunatud **vaimse tervise alane** nõustamine, koolituste, teabe- ja infopäevade ning teavituskampaaniate läbiviimine, tugigruppide tegevus, vabatahtlike kaasamine ja väljaõpe, valdkonna spetsialistide kaasamine sobivate (innovaatiliste) lahenduste ja teenuste välja töötamisse, vaimset tervist toetavate programmide rakendamine ning muud tõenduspõhised vaimse tervise probleeme leevendavad ja ennetavad tegevused.
3. **Omaste hooldajatele** suunatud koolitused, nõustamine, tugigruppide tegevus, trüki- ja videomaterjalide koostamine, huvikaitset toetavad tegevused ning muud omaste hooldajate toimetulekut soodustavad ning koormust leevendavad tegevused.

5. Meetme sihtrühm

Sihtrühmad teemade lõikes:

1. tegevuspiirkonna vanemaealised elanikud 65+ – vanemaealiste kaasatuse ja aktiivsuse suurendamine;
2. tegevuspiirkonna elanikkond 16+ – vaimse tervise hoidmine;
3. omaste hooldajad tegevuspiirkonnas – omaste hooldajate enesesäästlikkuse toetamine.

Taotlejad:

MTÜd, seltsingud, SAd, KOVid, Valgamaa Partnerluskogu.

6. Projektitoetuse taotluste hindamiskriteeriumid

1. Mõju sihtrühmale (30%). Kuidas aitab projekt täita sihtrühma (sealhulgas väiksema aktiivsusega või raskendatud juurdepääsuga elanikele) vajadusi? (Mis läheb sihtrühma jaoks paremaks?) Kui suur on otsesete kasusaajate ring?
2. Mõju organisatsioonile (15%). Kuidas aitab projekt organisatsioonil areneda ning oma teadmisi täiendada? Milline on pikema tuleviku perspektiiv ja jätkusuutlikkus?
3. Mõju kogukonnale (20%). Millist kasu saab projektist laiem kogukond (elanikkond väljaspool sihtrühma)? Millist koostööd tehakse laiema

<p>kogukonnaga? Milline on võimalus on laiendada projekti tulemusi laiemale kogukonnale?</p> <p>4. Taotleja suutlikkus ja kaasamine (15%). Milline on meeskond, selle kompetentsid, kogemus valdkonnas ning projekti juhtimises? Millised on sihtrühma ja kogukonda kaasamise praktikad/tavad?</p> <p>5. Uuenduslikkus (10%). Mille poolest on projekti tulemus või protsess (lähenemine, läbiviimise viis) uudne?</p> <p>6. Projekti kvaliteet (10%). Kui terviklik on projekt? Kui loogilised on eesmärgi-tulemuste-tegevuste-eelarve seosed?</p>
7. Tulemusnäitajad
Elluviidud projektide arv – 32

6. Strateegia rakendamine ja seire

6.1. Projektitoetuse taotluste hindamine

Projektitoetuse taotluste hindamiseks moodustatakse hindamiskomisjonid, kelle ülesandeks on hinnata esitatud taotlusi vastavalt eeltoodud meetmete hindamiskriteeriumitele. Komisjoni moodustamine on juhatuse ülesanne, kes tagab, et hindajatel oleks selleks piisavad teadmised ja kogemused. Piirkondliku esindatuse tagamiseks küsib juhatus ettepanekuid partnerluskogu liikmetelt komisjoni liikmete osas. Hindamiskomisjoni moodustamine ja hindamise protsess täpsustakse vastavas töökorras.

Taotluste hindamiseks moodustatakse kolm hindamiskomisjoni, kes hindavad järgnevaid meetmeid:

- ettevõtlusmeetme hindamiskomisjon - meede 1 Elujõuline mikroettevõtlus,
- kogukonnameetme hindamiskomisjon - meede 2 Aktiivsed kogukonnad ja noored, meede 3 Tugevad võrgustikud,
- sotsiaalmeetme hindamiskomisjon - meede 4 Sotsiaalne turvatunne.

Pärast esitatud projektitoetuse taotluste tehnilist kontrolli, mille käigus vaadatakse, et taotlus vastaks meetmelehel toodud nõuetele ning esitatud on kõik nõutud dokumendid, saadetakse taotlused hindamiskomisjoni liikmetele hindamiseks. Enne hindamiskomisjoni on kõigil taotlejatel võimalik oma taotlust komisjoni liikmetele tutvustada, kas külastuse käigus või vahetult enne hindamiskomisjoni koosolekut. Hindamiskomisjoni koosolekul annavad hindajad taotlustele hinded vastavalt hindamiskriteeriumitele ning võttes arvesse iga kriteeriumi osakaalu liidetakse hindajate igale kriteeriumile antud keskmised hinded. Koondhinnete põhjal tekib projektitoetuse taotluste paremusjärjestus. Hindamiskriteeriumid koos hindamisskaalaga täpsustakse eraldi dokumendis enne taotlusvooru väljakuulutamist.

Juhatus kinnitab tekkinud paremusjärjestuse ning teeb PRIAle ettepaneku lävendi ületanud taotluste rahastamise suuruse kohta taotlusvooru eelarve piires.

Valgamaa Partnerluskogu projektitoetuse taotluseid ei hinnata, need kinnitatakse partnerluskogu üldkoosolekul.

6.2. Strateegia rakendamise aja-, tegevus- ja rahastamiskava

Tabelis 11 on toodud partnerluskogu projektitoetuste eelarve jaotus meetmete ning aastate lõikes. Lõplik strateegia rakendamise summa kinnitatakse regionaalministri ja sotsiaalkaitseministri käskkirjadega. Projektitoetuse eelarvele lisaks on partnerluskogul kasutada 26% projektiteotuste eelarvest tegevus- ja elavdamiskuludeks.

Tabel 11 Eelarve jaotus strateegia meetmete ja aastate lõikes

Fond ja meede	Eelarve jagunemine meetme lõikes		Meetme eelarve jagunemine aastate lõikes			
			2024	2025	2026	2027
EAFRD (1 543 864 eurot)						
1. Mikroettevõtlus	42%	650 662	25%	30%	30%	15%
2. Kogukonnad ja noored	42%	649 998		43%	37%	20%
3. Võrgustikud						
3.1 Võrgustike loomine ja arendamine	9%	138 207	42%		58%	
3.2 Partnerluskogu algatused võrgustike loomiseks ja arendamiseks	7%	104 998		67%	33%	
ESF+ (192 928 eurot)						
4. Sotsiaalne turvatunne	100%	192 928	25%	25%	25%	25%

6.3. Strateegia juhtimine, seire ja uuendamine

Strateegia juhtimine. Strateegia elluviimiseks on vajalik täpsustada mitmed rakenduslikke asjaolusid ning protseduure. Need arutatakse eelnevalt läbi töörühmades, mille järel juhatus need kinnitab.

Strateegias on kirjeldatud projektitoetuse taotluste **hindamiskriteeriumid**, kuid kindlasti on hindamise läbiviimiseks vaja kirjeldada täpsemalt iga kriteeriumi hindekaalat ning seada vajadusel lävendid. Selleks koostatakse eraldi dokument, kus eeltoodud on välja toodud. Hindamiskomisjoni ülesanne on hindamisejärgselt anda juhatusale ka tagasisidet, kui nähakse vajadust teha muudatusi hindamiskriteeriumides.

Eraldi töötatakse välja **töökord** projektitoetuse taotluste registreerimise, menetlemise, hindamise, paremusjärjestuse moodustamise, hindamistulemuste kinnitamise ja huvide konflikti vältimise kohta kogu protsessi jooksul, mis **tagab kogu protsessi selguse ja läbipaistvuse**. Lisaks kinnitatakse kord hindamiskomisjoni liikmete valimise ja hindamiskomisjoni koosseisu määramise kohta.

Eesmärgiga lihtsustada taotlejal tema jaoks olulise info kättesaamist, koostatakse **taotlejatele abimaterjal**, kuhu koondatakse kokku vastava meetme partnerluskogu poolt seatud tingimused ja ootused ning määrusest tulenevad nõuded.

Tulenevalt neljanda meetme „Sotsiaalne turvatunne“, mida rahastatakse **Euroopa Sotsiaalfond+**, rakendamise erisusest, tuleb partnerluskogul eraldi kirjeldada protsessid, osapoolte õigused ja kohustused vastavate **töökordadega**. ESF+ toetuse saamiseks esitab partnerluskogu taotluse ESF+ rakendusüksus Riigi Tugiteenuste Keskusele ning korraldab minivoorud rahastavate taotluste leidmiseks. Antud meetme puhul ei kanta toetust taotlejale vaid partnerluskogu tasub projekti raames tekkinud kulud. Partnerluskogu sõlmib miniprojekti elluvijaga lepingu.

Strateegia rakendamiseks, koostatakse eelseisvaks aastaks **rakenduskava**, millega määratakse avatavad taotlusvoorude ajad koos toetuse eelarvega ning meetme tingimustega. Rakenduskava kinnitab üldkoosolek, kellel on õigus volitada see ülesanne juhatusele.

Taotlusvoorude toimumisest **teavitatakse** piirkonna elanikke vähemalt 20 tööpäeva enne vooru avamist kohalikus väljaandes ning partnerluskogu veebilehel. Lisaks kasutatakse teavitamiseks partnerluskogu liste ning sotsiaalmeedia kanalit Facebookis.

Kogu strateegia rakendamise perioodil on võimalik saada infot taotlusvoorude ning taotlemise tingimuste kohta. Taotlemist puudutav info avaldatakse partnerluskogu veebilehel. Tegevjuht ja meetmekoordinaator pakuvad **nõustamist** meetme tingimustele vastamise, taotlemise ja projekti elluviimise protsessi ning määrusest tulenevate nõuete kohta partnerluskogu kontoris Otepääl, telefoni teel, veebikohtumisena või ka mujal eelnevalt kokkulepitud kohas. Samuti tagatakse vajalik info projektitoetuse saajale pärast toetuse määramise otsust projekti tegevuste elluviimisel. Ettevõtlusmeetme taotlejatele soovitatakse äriplaani ettevalmistamisel pöörduda maakondliku arenduskeskuse SA Valgamaa Arenguagentuur poole.

Pärast projektitoetuse taotluste esitamist tehakse tegevmeeskonna poolt **tehniline kontroll**, mille käigus veendutakse, et taotlus vastab meetmes esitatud nõuetele ning et hindamiseks vajalikud dokumendid on taotlusele lisatud. Vajadusel tehakse taotlejale järelepärimine. Kõigile nõuetele vastavad taotlused saadetakse hindamisele.

Kõigi strateegiaga seotud otsuste puhul järgitakse määrusest tulenevaid **nõudeid otsustusprotsessi kohta**. Otsuste tegemise hetkel peab otsustusorgani kohaliku omavalitsuse üksuste esindajate ja riigi või kohaliku omavalitsuse üksuse osalusega eraõiguslike juriidiliste isikute esindatus olema alla 50 protsendi ning ühegi huvirühma (aluseks EMTAK) liikmete esindatus ei tohi olla üle 49 protsendi.

Endaga seotud isikute puhul **taandatakse** end nii nõustamise, menetluse kui otsustusprotsessis.

Kõik info strateegia rakendamise kohta sh strateegia, rakenduskavad, töökorrad otsustusorganite protokollid on kättesaadav partnerluskogu veebilehel valgaleader.ee.

Strateegia seire ja hindamine. Strateegia tegevuste ja tulemuste jälgimiseks ja hindamiseks moodustatakse strateegia seire töörühm, kes iga-aastaselt koostab strateegia seirearuande ning teeb vajadusel ettepanekuid strateegia muutmiseks. Töörühm jälgib ja hindab strateegia rakendamisel üldisi väljundnäitajaid nagu näiteks projektide arv, määratud toetuse suurus, projektide jagunemine toetatavate valdkondade järgi, toetuste piirkondlikku jaotust, taotlemisaktiivsust kui

ka meetmelehel märgitud tulemusnäitajate saavutamist. Andmed strateegia hindamiseks saadakse partnerluskogu taotluste registrist, määratud toetuse statistikast, maksetaotlustest, projektide seirearuannetest ja võrgustiku liikmete rahuolu küsitlusest. Strateegia rakendamise lõpus koostatakse strateegia lõpparuanne.

Strateegia uuendamine. Strateegia uuendamise protsess alustatakse, kui on selgunud vajadus selle muutmiseks. Juhatus algatab strateegia muutmise, kui vastav ettepanek on tulnud töörühmadelt või kui on tekkinud vajadus muutunud olukorrast põhjustatud tehnilisteks muudatusteks. Strateegia muudatusettepanek tehakse üldkoosolekule, kelle pädevuses on vastav otsus.

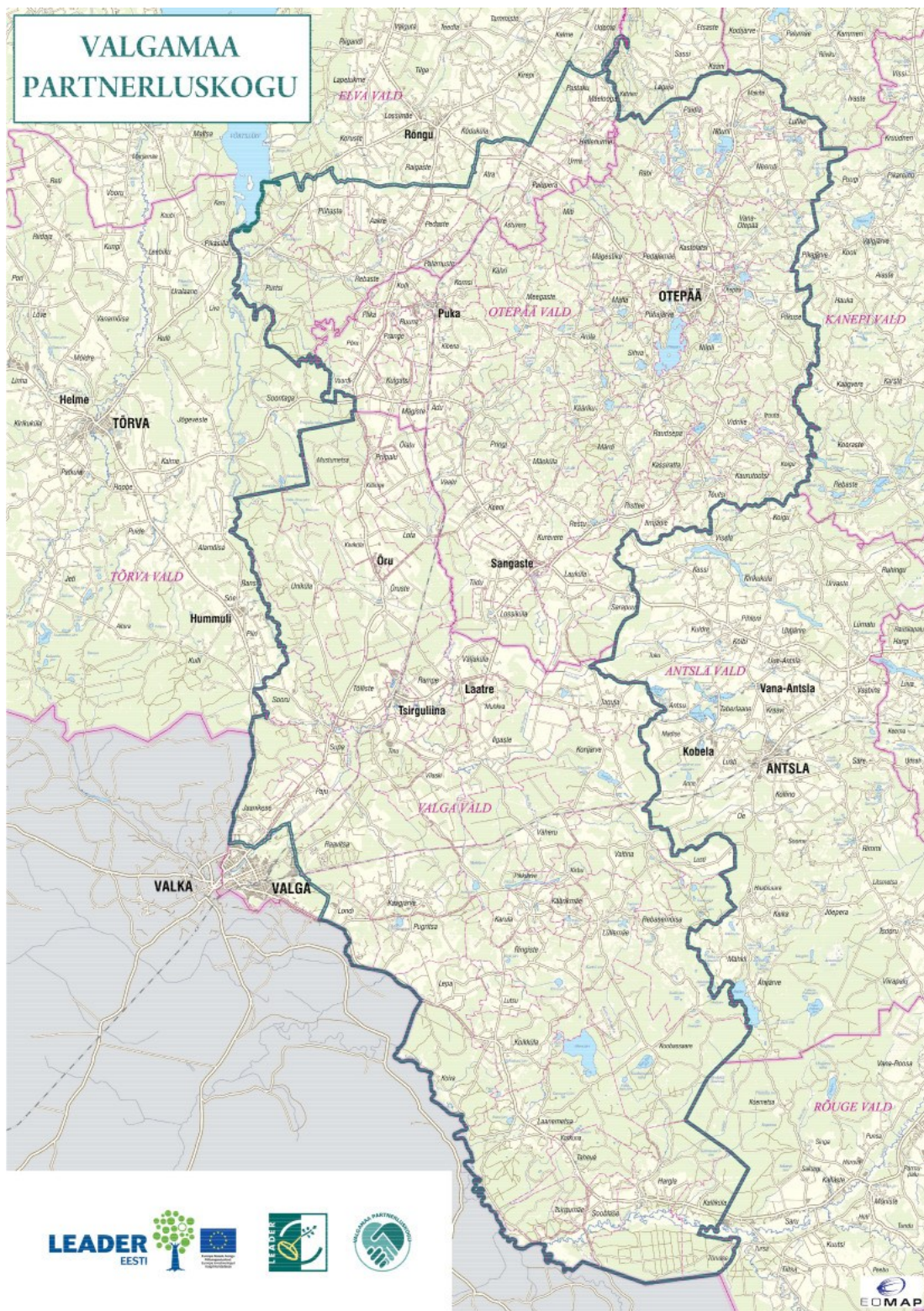
Kaasamine strateegia rakendamisel. Partnerluskogu liikmed on kaasatud strateegia elluviimisse kogu perioodi vältel. Neil on võimalus rääkida kaasa iga-aastaselt rakenduskava arutelul, mis toimub sügisesel üldkoosolekul. Liikmed saavad teha ettepanekuid hindamiskomisjoni liikmete määramiseks ning ka ise kandideerida hindamiskomisjoni või kuuluda teistesse töörühmadesse. Samuti toimub igakevadiselt üldkoosolekul seirearuande arutelu.

Sarnaselt eelmisele perioodile soovime saada jooksvalt tagasisidet toetuse saajatelt koos projekti seireandmete esitamisega. Sellega on võimalik esitada ettepanekuid partnerluskogu edasise tegevuse osas.

Partnerluskogu elavdamistegevused nagu õppereisid ja koolitused ning arendusprojektid on samuti üks võimalus, kuid hoida sidet piirkonna kogukondade esindajate ja ettevõtetega. Samuti saame neilt tagasisidet ning infot vajaduste kohta läbi võrgustikuprojektide tegevuste.

7. LISAD

7.1. Lisa 1 Partnerluskogu tegevuspiirkonna kaart

7.2. [Lisa 2 Partnerluskogu elukondlike teenuste ja kogukonnakeskuste kaardistus](#)

7.3. Lisa 3 Partnerluskogu strateegia seosed riiklike ja piirkondlike arengudokumentidega

Tabel 12 strateegia seosed omavalitsuste arengukavadega

STRATEEGIA MEETMED	VALGA VALLA ARENGUKAVA	OTEPÄÄ VALLA ARENGUKAVA	ELVA VALLA ARENGUKAVA
<p>MEEDE 1: MIKROETTEVÕTLUS</p> <p>Eesmärgid:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ettevõtlikud elanikud ja pered ning mikroettevõtted saavad piisvat ettevõtlustulu, et tagada omanikele rahuldust pakkuv elustiil. • Elanike jaoks on kättesaadavad vajaduspõhised kodulähedased elukondlikud teenused 	<p>↑ Arengusuund: Ettevõtluse arendamine ja ettevõtjasõbraliku ärikliima loomine, kohaliku toorme keskkonnasõbralik väärimine.</p> <p>Eesmärk (E9). Ettevõtlikkust, innovaatilisust ja investeeringuid väärtustav ärikeskkond, tasuvad töökohad.</p> <p>Tegevused: „Loomemajanduse arendamine“; Mahe- ja ökomajanduse soodustamine.</p> <p>← Meetmega toetatakse investeeringuid „kohalikul toormel, toidupärandil või mahetoidul põhinev toiduainete töötlemisse“ ning loomemajandusse.</p> <p>↑ Eesmärk (E10). Lõuna-Eesti turismivärv, inspireeriv elamuspiirkond. Tegevused: Loodus-, ajaloo- ja kultuurivarade kasutuse arendamine valla atraktiivsuse tõstmiseks elu-.</p> <p>← Meetmega panustatakse aktiivset tegevust soodustavad turismiteenused sh loodusturism, sporditurism, seiklusturism jms arendamisse.</p>	<p>↑ Strateegiline tegevusvaldkond Otepää majandusliku arengu suurendamine. Meede 2. Elustiiliettevõtluse ja mahemajanduse arendamine Vald soodustab pereettevõtluse arengut ja mahemajandust. Otepääl valmistatud tooted on Otepää kaubamärgiga.</p> <p>← Meetmega toetatakse investeeringuid „kohalikul toormel, toidupärandil või mahetoidul põhinev toiduainete töötlemisse“ ning loomemajandusse.</p> <p>Otepää looduspotsiaali ja ajaloo- ja kultuurivarade kasutamine Meede 1. Looduspotsiaali arendamine</p> <p>← Meetmega panustatakse aktiivset tegevust soodustavad turismiteenused sh loodusturism, sporditurism, seiklusturism jms arendamisse.</p>	<p>↑ Eesmärk 6.4: Elva vallas on parim elu- ja ettevõtluskeskkond.</p> <p>Alaesmärk: loomemajanduse arendamine.</p> <p>← Meetmega toetatakse muuhulgas investeeringuid loomemajandusse.</p> <p>↑ Eesmärk 6.5: Elva vald on tuntud positiivse mainega sihtkoht. Alaesmärk: arenev sporditurism.</p> <p>← Meetmega panustatakse aktiivset tegevust soodustavad turismiteenused sh loodusturism, sporditurism, seiklusturism jms arendamisse.</p>

STRATEEGIA MEETMED	VALGA VALLA ARENGUKAVA	OTEPÄÄ VALLA ARENGUKAVA	ELVA VALLA ARENGUKAVA
<p>MEEDE 2 KOGUKONNAD JA NOORED</p> <p>Eesmärk:</p> <ul style="list-style-type: none"> •Piirkonnas on aktiivsed, teadlikud kogukonnad ja noored, kes on suutlikud parandama oma elukeskkonda 	<p>↑Eesmärk (E3). Elanike kõrge keskkonnateadlikkus ja säästva arengu põhimõtete järgimine.</p> <p>← Valgamaa PK strateegia meetmega panustatakse elanike teadlikkusse oma tegevuste keskkonnamõjust sh selleks vajalike keskkonnasäästlike investeeringute tegemisse</p> <p>↑Eesmärk (E5). Õppijasõbralik õpikeskkond, pädevad õpetajad ja laialdased haridusvalikud. Tegevus „Kogukondade ja lapsevanemate sihipärane kaasamine haridusasutuste töösse.“</p> <p>← Meetmega panustatakse kogukonna kaasamise hariduselu arendamisse ning kaasaegse õpikäsitluse rakendamisse</p> <p>↑Eesmärk (E7). Mitmekesine kultuuri- ja spordielu, sisuka vaba aja veetmise võimalused. Tegevused: „Kogukonna ja -ühenduste kaasamine vaba aega sisustavate tegevuste planeerimisse ja korraldamisse; „Valla ... suursündmuste ja uute algatuste toetamine.“</p> <p>← Meetmega investeeritakse piirkonna tuntust suurendavate tunnussündmuste korraldamisse.</p>	<p>↑ Otepää elukeskkonna parandamine. Meede 4. Otepää piirkonna ökoloogilise jalajälje vähendamine.</p> <p>← Meetmega panustatakse elanike teadlikkusse oma tegevuste keskkonnamõjust sh selleks vajalike keskkonnasäästlike investeeringute tegemisse</p> <p>↑ Otepää elukeskkonna parandamine. Meede 2. Otepää visuaalse atraktiivsuse suurendamine</p> <p>← Meetmega investeeritakse kogukonna atraktiivsuse ja maine tõstmisesse, mis loob avalikus ruumis paikkondliku identiteeti rõhutavat visuaali.</p> <p>↑ Otepää valla ja kogukonna identiteedi suurendamine. Meede 3. Noorsootöö arendamine. Vald toetab laste ja noorte vaba aja veetmise võimaluste kasvu ning mitmekülgset huvitegevust</p> <p>←Meetmega investeeritakse kogukonna liikmete sh noorte tegevusvõimaluste laiendamisse.</p>	<p>↑ Eesmärk 6.3.: Elva vallas on mitmekülgsed vaba aja veetmise võimalused. Alaeesmärgid Huvihariduse- ja tegevuse kaudu on loodud võimalused igas eas inimeste mitmekülgses arenguks. Arendatakse vaba aja veetmiseks vajalikku taristut.</p> <p>←Meetmega investeeritakse kogukonna liikmete sh noorte tegevusvõimaluste laiendamisse.</p>

STRATEEGIA MEETMED	VALGA VALLA ARENGUKAVA	OTEPÄÄ VALLA ARENGUKAVA	ELVA VALLA ARENGUKAVA
<p>MEEDE 3 VÕRGUSTIKUD Eesmärk:</p> <ul style="list-style-type: none"> Tegevuspiirkonnas toimivad koostöövõrgustikud, mis tõstavad sihtrühma suutlikkust ja/või konkurentsivõimet ning piirkonna atraktiivsust. 	<p>↑Eesmärk (E11). Elanike tugev identiteet koduvallaga, kogukonna kaasatus. Tegevus:“ Küla- ja asumivanemate ning külaseltside rolli ja osaluse suurendamine valla otsustusprotsessides, regulaarsete kogukonna arendajate ja ettevõtjate ümarlaudade korraldamine koostöös valla juhtkonnaga.</p> <p>← Meetmega panustatakse piirkonna arendamisega tegelevate kogukondade võrgustike arendamisse, mis hõlmavad vähemalt üht haldusreformieelse omavalitsuse territooriumi Valgamaa Partnerluskogu tegevuspiirkonnas.</p>	<p>↑ „Otepäälaste ettevõtlikkuse ja loovuse arendamine. Vald seab eesmärgiks elanikkonnas ettevõtlusaktiivsuse suurendamise.</p> <p>← Meetmega panustatakse Ettevõtete võrgustike loomisesse ja arendamisse.</p> <p>↑Meede 6. Kogukondade ja vabaühenduste arengu toetamine ning vastutuse suurendamine. Valla eesmärgiks kodanikuühiskonna edendamisel on vabaühendustele soodsa arengukeskkonna loomine.</p> <p>← Meetmega panustatakse piirkonna arendamisega tegelevate kogukondade võrgustike arendamisse, mis hõlmavad vähemalt üht haldusreformieelse omavalitsuse territooriumi Valgamaa Partnerluskogu tegevuspiirkonnas.</p>	<p>↑ Eesmärk 6.6: Elva vald on hästi juhitud, aktiivse kogukonnaga vald.</p> <p>Alaeesmärk: Kogukonnad on aktiivsed ning kaasatud valla juhtimisse</p> <p>← Meetmega panustatakse piirkonna arendamisega tegelevate kogukondade võrgustike arendamisse, mis hõlmavad vähemalt üht haldusreformieelse omavalitsuse territooriumi Valgamaa Partnerluskogu tegevuspiirkonnas.</p>
<p>MEEDE 4 SOTSIAALNE TURVATUNNE Eesmärk:</p> <ul style="list-style-type: none"> Tõusnud on sihtrühmade kaasatus, aktiivsus ning teadlikkus vaimse ja füüsilise tervise hoidmisel. 	<p>↑Eesmärk (E11). Elanike tugev identiteet koduvallaga, kogukonna kaasatus. Tegevused: • Sotsiaalse vastutuse suurendamine kogukonnas, põlvkondade vahelise sidususe soodustamine.</p> <p>← Meetmega toetatakse vanemaealiste kaasatuse ja aktiivsuse suurendamist ning omaste hooldajate eneseseästlikkuse toetamist.</p>	<p>↑Sotsiaalse turvalisuse suurendamine. Meede 3. Erivajadustega inimeste ja eakate toimetuleku soodustamine.</p> <p>← Meetmega toetatakse vanemaealiste kaasatuse ja aktiivsuse suurendamist.</p>	<p>↑6.2. Eesmärk: Elva vald toetab elanike heaolu, tervist ja iseseisvat toimetulekut.</p> <p>Alaeesmärk: eakad ja puudega inimesed on aktiivsed kogukonna liikmed;</p> <p>← Meetmega toetatakse vanemaealiste kaasatuse ja aktiivsuse suurendamist, omaste hooldajate eneseseästlikkuse toetamist ning elanikkonna vaimse ja füüsilise tervise toetamist.</p>

Tabel 13 strateegia seosed maakondlike arengukavadega

STRATEEGIA MEETMED	VALGA MAAKONNA ARENGUSTRATEEGIA	TARTU MAAKONNA ARENGUSTRATEEGIA
<p>MEEDE 1: MIKROETTEVÕTLUS</p> <p>Eesmärgid:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ettevõtlikud elanikud ja pered ning mikroettevõtted saavad piisvat ettevõtlustulu, et tagada omanikele rahuldust pakkuv elustiil. • Elanike jaoks on kättesaadavad vajaduspõhised kodulähedased elukondlikud teenused 	<p>↑Tegevussuund 2.5. Maakonna eripära arvestav (nutikas) piirkondlik spetsialiseerumine. Meetmed ja tegevused eesmärgi saavutamiseks: - kohalikul toorainel põhinevate toodete ja tootjate propageerimine, nende võrgustumise toetamine ja turunduses abistamine.</p> <p>← Meetmega toetatakse investeeringuid „kohalikul toormel, toidupärandil või mahetoidul põhinev toiduainete töötlemisse“ ning loomemajandusse.</p>	<p>↑Ettevõtlus. Tegevussuund: 3.1.3. Loomemajanduse ja sotsiaalse ettevõtluse arendamine</p> <p>← Meetmega toetatakse investeeringuid „kohalikul toormel, toidupärandil või mahetoidul põhinev toiduainete töötlemisse“ ning loomemajandusse.</p>
<p>MEEDE 2 KOGUKONNAD JA NOORED</p> <p>Eesmärk:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Piirkonnas on aktiivsed, teadlikud kogukonnad ja noored, kes on suutlikud parandama oma elukeskkonda 	<p>↑ Tegevussuund 1.4. Valgamaal on tegusad kogukonnakeskused ja aktiivne noorsootöö, huvitegevus ning spordi- ja kultuurielu.</p> <p>Meetmed: -kolmanda sektori aktiivsem kaasamine koostöös kohalike omavalitsustega kogukondlike, huvihariduslike-, sotsiaal-, kultuuri- ja sporditeenuste pakkumisel - kogukonnakeskuste arendamine;</p> <p>←Meetmega investeeritakse kogukonna liikmete sh noortele tegevusvõimaluste laiendamisse.</p>	<p>↑ Elukeskkond. Meede 2.3. keskkonnahoidlike kogukondade arendamine ja keskkonnateadlikkuse tõstmine</p> <p>← Meetmega panustatakse elanike teadlikkusele oma tegevuste keskkonnamõjust sh selleks vajalike keskkonnasäästlike investeeringute tegemisse</p>
<p>MEEDE 3 VÕRGUSTIKUD</p> <p>Eesmärk:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Tegevuspiirkonnas toimivad koostöövõrgustikud, mis tõstavad sihtrühma suutlikkust ja/või konkurentsivõimet ning piirkonna atraktiivsust. 	<p>↑Tegevussuund 1.4. Valgamaal on tegusad kogukonnakeskused ja aktiivne noorsootöö, huvitegevus ning spordi- ja kultuurielu.</p> <p>Meetmed: - kogukonna eestvedajate võrgustiku arendamine ja tunnustamine; - noorte ettevõtlikkuse tõstmine ja omaalgatuse toetamine.</p> <p>↑Tegevussuund 2.3. Noorte (7-26aastased) ettevalmistamine tööjõuturule sisenemiseks.</p> <p>Meetmed: - noorte kaasamine, s.h. läbi</p>	<p>↑Ettevõtlus. Tegevussuund 3.4.2: Ettevõtjatele suunatud info, tugiteenuste kvaliteedi ja uute teenuste arendamine</p> <p>KOVide ettevõtluse arendamisele suunatud ühistegevuste kokkuleppimine ning ettevõtjatele suunatud info ja infovahetuse standardiseerimine.</p> <p>← Meetmega panustatakse ettevõtlusvõrgustike käivitamisse ja arendamisse.</p>

	<p>vabatahtliku töö meetmete; - majandus- ja ettevõtlusõppe propageerimine.</p> <p>↑Tegevussuund 2.5. Maakonna eripära arvestav (nutikas) piirkondlik spetsialiseerumine. Meetmed ja tegevused eesmärgi saavutamiseks: - kohalikul toorainel põhinevate toodete ja tootjate propageerimine, nende võrgustumise toetamine ja turunduses abistamine.</p> <p>←. Meetmega panustatakse piirkonna arendamisega tegelevate kogukondade, noorte ja ettevõtlus-võrgustike arendamisse.</p>	
<p>MEEDE 4 SOTSIAALNE TURVATUNNE</p> <p>Eesmärk:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Tõusnud on sihtrühmade kaasatus, aktiivsus ning teadlikkus vaimse ja füüsilise tervise hoidmisel. 	<p>↑Tegevussuund 1.5 Valgamaal on kvaliteetsed, paindlikud ja innovatiivseid sotsiaalhoolekande teenused, mis toetavad elanike toimetulekut ja töölesaamist. Meetmed: vabatahtlik töö on väärtustatud ja tunnustatud.</p> <p>← Meetmega toetatakse vanemaealiste kaasatuse ja aktiivsuse suurendamist..</p>	<p>↑ Fookusvaldkond Heaolu. Meede 1.3 tõhus ennetustöö heaolu, sotsiaalse sidususe, rahvatervise ja turvalisuse heaks.</p> <p>← Meetmega toetatakse vanemaealiste kaasatuse ja aktiivsuse suurendamist ning elanikkonna vaimse ja füüsilise tervise toetamist.</p>

7.4. Lisa 4 Mittetulundusühingu Valgamaa Partnerluskogu liikmed 19.05.2023 seisuga

	Kohalik omavalitsus	
1.	Elva Vallavalitsus	
2.	Otepää Vallavalitsus	
3.	Valga Vallavalitsus	
	Karula piirkond	EMTAK
4.	Lüllemäe Rahvaõpistu	93299
5.	Silver Visnapuu Alakonnu talu	79111
6.	OÜ Karula Veis	01421
7.	FIE Mats Meriste	01501
8.	Tamorak OÜ	02202
9.	OÜ Nodimäe	47111
10.	Mittetulundusühing Vähero Jahiselts	01701
11.	SA Kawershofi Mõis	91031
	Otepää piirkond	
12.	Osaühing Lutsujärve	55205
13.	Osaühing PAULMERK	47111
14.	Excelsjor OÜ	74901
15.	Jaagu Annemäe Talu	46341
16.	MTÜ Pühajärve Haridusselts	94992
17.	Osaühing AGLES	43122
18.	EELK Otepää Maarja Kogudus	94911
19.	Jalgpalliklubi FC Otepää	93121
20.	Tõrvela OÜ	69202
21.	Osaühing ESNO Otepää	49399
22.	MTÜ Pedajamäe Külaselts	94992

23.	osaühing PLANETEKSPRESS	79901
24.	Otepää Külade Ühendus	94992
	Palupera piirkond	
25.	Mittetulundusühing P-RÜHM	93299
26.	Aili Keldo Anni Talu	01501
27.	Ermo Kruuse	01501
28.	Nõuni Purjeklubi	93121
29.	MTÜ Hellenurme Veskimuuseum	91021
30.	Toretto OÜ	85599
31.	CHERIE OÜ	01421
	Puka piirkond	
32.	Puka Spordiklubi	93121
33.	Kodupaiga Külaselts	94992
34.	MTÜ Aakre Külaselts	94992
35.	MTÜ Pritsumehe Marid	94995
36.	MTÜ Segakoor U-Tuur	93299
37.	OÜ Kangro & Nagla	43211
38.	Puka Kogukond	93299
39.	Superfood OÜ	1061
	Sangaste piirkond	
40.	OÜ TARTEMIK	9329
41.	MTÜ Kodukant Sangaste	94992
42.	MTÜ Kiisatamme Kultuuritalu	79901
43.	Mittetulundusühing Iiah	94995
44.	OÜ Heikal	93299
45.	Meadot OÜ	01491

	Taheva piirkond	
46.	Koivakonnu OÜ	01421
47.	SA Taheva Sanatoorium	87909
48.	Return OÜ	4399
49.	Taheva Valla Külade Selts	94992
	Tõlliste piirkond	
50.	AS Laatre Piim	01411
51.	MTÜ Spordiklubi RAUDSÖRMUS	93199
52.	Paju Pansionaadid	87201
53.	MTÜ Tõlliste Avatud Noortekeskus TANK	9329
54.	Ööbikpalu Mesila OÜ	16921
55.	Laatre Jahiselts	01701
	Õru piirkond	
56.	Täisühing "EVELIIS"	47111
57.	MTÜ Priipalu Tehnikaspordi	93199
	Tegevuspiirkonnaülesed organisatsioonid	
58.	Valgamaa Kodukandi Ühendus	94992
59.	Mittetulundusühing "Motoklubi K&K"	93199
60.	SA Valgamaa Arenguagentuur	70221
61.	MTÜ Valgamaa Noorsootöökeskus Tankla	93299
62.	Valgamaa Põllumeeste Liit	94111

